

A közelség és távolság narratívái Közép-Kelet-Európából és Délkelet-Afrikából - egy multikontextuális patchwork

Köszönetnyilvánítás

Ez a kiadvány sok ember közös munkájának az eredménye. Ezúton szeretnénk megköszönni a Női Történelmi Múzeumnak (Zambia), a Nafasi Art Space-nek (Tanzania), a Pro Progressione-nak (Magyarország), a Nemzetközi Színházi Intézetnek (Németország) és a Transzmédia Design Intézetnek (Szlovénia), valamint a teljes Deconfining konzorciumnak a sokrétű támogatását.

Hálás köszönetet szeretnénk kifejezni a jelen antológiában összegyűjtött egyes darabok szerzőinek is. A könyvünkben szereplő minden egyes szöveg egyedi, és nemcsak új területeket kínál a gondolkodáshoz, hanem a szerzők életének fragmentumait és a művészettel való kapcsolatukat is feltárja különböző kontextusokból.

Ugyancsak köszönet illeti mindazokat az embereket és intézményeket, akik anyagilag támogatták ezt a rendkívüli projektet, köztük az Európai Unió Kreatív Európa programját, a Lengyel Köztársaság Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztériumát és a Bosch Alumni Network tagjait.

Urszula Markowska-Manista és
Natasha Omokhodion-Kalulu Banda
Bevezetés 7

A Deconfining projectről 13

Karolina Bieniek & Kamil Kawalec
Bizzarr szóképek 15

Shilika Chisoko
A hely és a tér csomóinak kibogozása 25

Chiteu Kasongo
Az egység fonalai 39

Karolina Marcinkowska
A testtudatos ismeret felé 67

Mwaka Siluonde
Lelkileg összekötve 93

Nyimbili Suzyika
A színház szerepe mint emlékezet médiuma 111

Klara Wojtkowska
Hogyan tanultam meg imádkozni 125

Karolina Bieniek, Urszula Markowska-Manista, Paulina Brelińska-Garsztka
A művészet mint találkozás 153

Életrajzok 172

A közelség és távolság narratívái Közép-Kelet-Európából és Délkelet-Afrikából - egy multikontextuális patchwork

Szerkesztette Urszula Markowska-Manista &

Natasha Omokhodion-Kalulu Banda

Az alkotás tehát a művészet és a tudomány metszéspontjában lévő tudás, amelyet úgy értelmezünk, mint egy lépést a közös értelmezése felé: régi és új jelentések.

BEVEZETÉS

Művészeket, tudósokat és szakembereket gyűjtöttünk össze különböző kontextusokból és országokból (Szlovákia, Magyarország, Lengyelország, Csehország, Uganda, Tanzánia és Zambia), akik az interkontinentális történelem, emlékek, művészet, tudomány és szépirodalom terén közös pontokat és kapcsolódásokat keresnek. Innovatív módokat kerestünk arra, hogy új perspektívákat találjunk a közeli és távoli dolgok szemlélésére, miközben felfedeztük Közép- és Kelet-Európa (azaz Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia) és Délkelet-Afrika (azaz Uganda, Tanzánia, Zambia) világát.

Erre a közös interkontinentális utazásra olyan művészeket hívtunk meg, akik ismerik a gondolkodás, a színjáték és a művészi kifejezés határkategóriáit. Ezek a kategóriák a következők: közelség és távolság - terek és helyek, valamint az idő tekintetében - a múlt, jelen és a jövő Délkelet-Afrika és Közép- és Kelet-Európa között. A kategóriák sokféleségének és diverzitásának irányultsága segít – a művészeteken keresztül – megérteni a világot és annak határterületeit. Segít felfedezni azt, ami még nem lett felfedezve, a hallgatólagos, őshonos, regionális tudást, mint a kölcsönös megértés hídját. Ugyanakkor lehetővé teszi az emberek tapasztalatainak dekódolását, a dolgokban rejlő lehetőségek és jelentés megmutatását, a rituálék új jelentéseinek és dimenzióinak feltárását itt,

ott és a "köztes" területeken. Az alkotás tehát a művészet és a tudomány metszéspontjában lévő tudás, amelyet úgy értelmezünk, mint egy lépést a közös értelmezése felé: régi és új jelentések.

A 21. században nem könnyű a tér-idő metaforikus értelemben vett meghajlítása, és egy irodalmi mű üzenetét a legkülönbözőbb közönség számára érthető művészi üzenetté alakítani, feltárva a különböző kontextusok értékét. A művészet és az irodalom saját szabályok szerint működnek. Ezért hívtunk meg olyan szerzőket, akik közelebb állnak ezekhez a kontextusokhoz, és akik különböző és új platformokon, valamint előadási formákon, keresztül fejezik ki magukat.

A művészet feladata az idők kezdete óta az emberi érzelmek, vágyak, törekvések, célok, tervek, dilemmák, álmok és gondolatok külsődleges megjelenítése a természetben és a kultúrában. A művészet (de)konstruálja és dekolonizálja a nézés, a gondolkodás és a cselekvés módjait. A változás és átalakulás motorjává válva támogatja az egyének és csoportok részvételét és társadalmi aktivizmusát.

Mindannyian - a szerzők és mi, szerkesztők is - kiöntöttük ezekre az oldalakra azt, ami a mi társadalmi világunkat alkotja. Az általunk választott kifejezési forma lencséjén keresztül ábrázoltuk, hogy mit jelent számunkra (ez a világ), miközben tükrözzük, hogyan gondolkodunk, és miért gondolkodunk így, valamint az elképzeléseinket, előítéleteinket és

Így jött létre ez a kiadvány. A közös feltételezésekre és az egyes szerzők egyéni témaválasztására, tartalmára és kifejezési formájára alapozva feltárta, hogyan gondolkodunk, érzünk és alkotunk közösen, mint helyi alkotók - a globális világ polgárai.

Ez az antológia arra törekszik, hogy kiterjedtebb megértést és elméleti megközelítést fejlesszen ki a kapcsolatokról és távolságokról való tapasztalatok, gondolkodásmódok és történetek tekintetében, amelyek közelebbi és távolabbi világok helyszínei és terei bemutatják művészeti, tudományos és irodalmi potenciáljukat. Egyedi narratívákat keresünk, amelyek deorientálnak, dekolonizálnak és közelebb hozzák az elméletet és a gyakorlatot.

A következő pályaműveket vártuk: személyes esszék, ellentörténetek (fikciós és nem fikciós), emlékek (napló részletei), tudományos cikkek, valamint újramondott mesék és történetek.

A kiadvány nyolc szövegből áll. Mindegyik önmagában egy-egy darabja a könyv kirakós játékanak. Minden szöveg egy szerző hangja, aki a saját kifejezési formájában egyedi üzenetet sző, amely összhangban van a művészet dekolonizálásának elveivel.

A formájukban és kifejezőerejükben eltérő szövegeket különböző háttérrel rendelkező, és a művészetek és tudományok különböző területeit képviselő szerzők írták.

A szövegek változatos formákban és kifejező intenzitásban íródtak, különböző háttérrel rendelkező szerzők által, akik különböző művészeti és tudományos területeket képviselnek. A szerzők sokfélesége megnyilvánul művészeti érdeklődésükben és tapasztalataikban, életkorukban, szenvedélyeikben, származási helyükben és a történeteikhez kapcsolódó hely(ek)ben.

Reméljük, hogy ez az antológia hasznos lesz a világ minden sarkából érkező olvasók számára. Narratívák polifóniája, amelyek lehetővé teszik számunkra, hogy értelmezzük és újraértelmezzük a Közép- és Kelet-Európa és Délkelet-Afrika közötti kapcsolatokat és jelentéskódokat.

Számunkra, ennek az antológia puzzle-darabjai összerakása értékes ismeretforrássá vált az ismeretlenről és inspirációvá a további munkánkhoz, amelyben két múzsát fogunk ötvözni: a művészetet és a tudományt.

Bevezetés az antológia szerkezetébe és fejezeteibe

A szerkesztett kötet egy kiegészítő fejezetsorozatból áll, amelyet különböző kontextusokból érkező szerzők járultak hozzá, különböző művészeti, kulturális és tudományos világokhoz tartozva, sokszínű érdeklődésükben, életkorukban, sikereikben és tapasztalataikban.

A szövegek az egyes szerzők saját tapasztalataira és meglátásai összpontosítanak. Fontos kiemelni a kifejezési formák gazdagságát és az egyéni érdeklődési területek sokféleségét, valamint a közelebbi és távolabbi témákat, amelyek a jelen antológia kiindulópontját képezik.

A szerzők sajátos kategóriákat és feltárási stílusokat alkottak, amelyeken keresztül a közelre és a távolra tekintenek, Közép- és Kelet-Európa és Délkelet-Afrika sokszínű valóságát vizsgálják, és a művészet vagy a tudomány nyelvén lépnek be ebbe az interkontinentális kontextusba. A szövegekből kiderül a bemutatott problémák, jelenségek és helyzetek dinamizmusa és egyedisége, valamint az események kiszámíthatatlansága és a nézőpontok megosztásának értéke.

Az első, "Bizarr szóképek" című szövegben Kamil Kawalec beszélget Karolina Bieniekkal, az Art Transparent Alapítvány igazgatójával, az Európai Unió és Afrika intézményei közötti nemzetközi együttműködésről a kortárs művészet területén, Karolina számos afrikai országban szerzett tapasztalatai alapján. Megvitatják a sztereotípiákkal, a változó paradigmákkal és a változó kulturális háttérrel kapcsolatos nehézségeket, amelyeknek Karolina húsz évnyi kutatása során tanúja volt. Anna Szpakowska-Kujawska naplóira és Ewa Szumańska szövegeire is hivatkoznak, így újraértelmezve a nő szerepét utazóként és művészként, időről időre felidézve az afrikai országokról szóló történeteket női szemszögből.

Később Shilika Chisoko "A hely és a tér csomóinak kibogozása" című szövegében a kortárs zambiai fikciót a század közepi posztkoloniális európai diskurzuselmélet által keretezett akadémiai közegbe illeszti. Megközelítése a közelség és távolság témáját mutatja be, ami a találó címben is tükröződik. Maria Pia Lara, a szlovén Slavoj Žižek munkáját tudományozta, amikor a nyilvánosság

mint társadalmi képzeletvilág koncepciójával előállt, és Ranka Primorac-kal együtt, akinek munkássága Dél-Afrikára összpontosít, olyan nőkre összpontosító fikciókkal kerül szembe, mint Mubanga Kalimamukwento-é. Munkája arra emlékeztet bennünket, hogy a posztkoloniális kontextusok földrajzi helytől függetlenül ismétlődő mintákat mutatnak.

Az antológia következő részében, Chiteu Kasongo egy költői vizsgálattal szövi össze a közelség és távolság témáit, amit "Az egység fonalai" címmel nevez el. A szerző úgy írja le költői kifejezésmódját, hogy a közelség és a távolság birodalmában a tapasztalatokat, gondolatokat és elbeszéléseket alakító kapcsolatok és hiányok mélyebb megértését fejleszti. E költői mű minden egyes darabja lehetővé teszi a narratívák birodalmában való felfedezést és értelmezést, valamint a képzeletet és az elmélyülést a tudás és a gyakorlat poétikai intervallumában.

"A testtudatos ismeret felé" című írásában Karolina Marcinkowska számos olyan kérdéssel foglalkozik, amelyek a női kutatók számára felmerülő kihívásokkal kapcsolatosak egy idegen szociokulturális valóságban történő kutatás során. Az Afrika és Európa különböző részein szerzett tudás és tapasztalatai által olyan témák vizsgál, mint a személyes tapasztalat, a kutatás és a kontextus hatása a női kutatóra. A cikk hivatkozik a története koncepciójára is, mint narratív reflexiójának elméleti alapjára.

Mwaka Siluonde "Lelkileg összekötött" című műve tanulságos és szórakoztató, a karakterekhez való közelség és a koncentrált elbeszélés révén életre kelti a korabeli regényeket. Mulenga nővér, egy apáca történetét követhetjük nyomon, aki az 1970-es években egy történelmi esemény, a zambiai Roan bányabaleset hátterében a legmélyebb emlékein keresztül vezet minket. Siluonde rendíthetetlen bátorsággal, ügyesen tárja fel a családon belüli erőszak, a vidékről a városba irányuló migráció, valamint a faji és osztályviszonyok témáit.

Nyimbili Suzyika "A színház mint az emlékezet médiuma" című fejezetében Stuart Spencer mesemondás spektrumára támaszkodva mutatja be a színház hatását a közönségre, miközben igazolja a színház különleges képességét az emlékezet felidezésében és megkérdőjelezésében. A szerző a színházat fontos eszközként azonosítja az emlékek értelmezéséhez és feltárásához. Egy magyar és egy zambiai színdarab elemzése alapján megosztja a közelséggel kapcsolatos tapasztalatait és megértését a színház lencséjén keresztül.

A fikció és a memoár ötvöződik Klara Wojtkowska "Hogyan tanultam meg imádkozni" című művében, amely egyszerre zsigeri és kiszolgáltatott. Wojtkowska műve egyszerre univerzális és bensőséges, az emlékek lenyűgöző patchworkje, amely lehetővé teszi, hogy úgy áramoljon, mint egy dal. Melegséggel és mélységgel tárja fel az olyan összetett kortárs témákat, mint a bevándorlás, a spiritualitás és az összetartozás. Árnyaltan komplex. Megható, mélyreható: Wojtkowska utazásra visz minket szigorú reflexivitásával és éles megfigyelőképességével.

Az utolsó szöveg egy női többszólamú szöveg, melynek címe: A művészet mint találkozás - a lezárás és az új felé való nyitás narratív útjai. A választott kifejezési forma nem véletlen, hiszen az elbeszélések sokasága lehetővé teszi a művészet és a tudás témájában lüktető kategóriák sokoldalú szemléletét és megragadását, valamint ezek jelentőségét az emberi fejlődés és a társadalmi igazságosság szempontjából interkontinentális dimenzióban. A tudományos és művészeti törekvések értékének, valamint a nők ügynöki szerepének meghatározó szerepének azonosításával zárul a kötet, amely a társadalmilag hasznos tudás előállításának és reprodukálásának folyamataiban játszik döntő szerepet.

Szerkesztők, Lengyelország és Zambia

december 2023

A DECONFINING projetről

A DECONFINING projekt célja, hogy jobb és igazságosabb kulturális kapcsolatok jöjjenek létre Európa és Afrika között egy fenntartható együttműködési referenciamodell kidolgozásával, amelyet később a világ más régióira is ki lehet terjeszteni. A két kontinens közötti szoros együttműködésre és a kulturális fővárosok programjainak integrációjára építve ez a projekt összehozza a kulturális szakembereket, a politikai döntéshozókat, az előadóművészeket, a média/vizuális művészeket, a helyi egyetemeket és a közönséget mindkét kontinensről, hogy feltárja és bemutassa az interkontinentális művészeti és kulturális (politikai) együttműködés új gyakorlatait, valamint hozzájáruljon a bezártsági minták jobb megértéséhez különböző nézőpontokból, interkontinentális perspektívában. Mindez azért történik, hogy a paternalista és gyarmatosító szemléletmódtól elszakadjunk egy erős részvételi attitűd javára, és hogy jobb hozzáférést és tájékoztatást biztosítsunk az interkontinentális mobilitás és a transznacionális társalkotás számára.

A projektet tizenegy európai és egy afrikai ország partnere tervezi és vezeti, és négy fórumot, négy mikrokonferenciát, egy mobilitási platformot, egy interaktív politikai eszköztárat, egy DECONFINING antológia e-könyvet, valamint újonnan létrehozott művészeti alkotásokat, köztük performanszokat, installációkat, húsz podcast epizódot, amelyek (tandem) művészeti gyakorlatokat mutatnak be, tizenkét művészeti túrát és egy nyílt digitális archívumot tartalmaz.

A DECONFINING partnerség kulturális termelőkből, kutatóintézetekből, kulturális kormányzati szervekből/intézményekből és egy nem kormányzati magánintézményből áll, amelyek a projekt során felmerülő szakértelmet hozzák össze és egészítik ki. A projekt partnerek és interkontinentális együttműködési szervezetek Európából és Afrikából közösen vesznek részt ebben a közös vállalkozásban.

A DECONFINING projekt 4. számú workpackage-nek részeként az Art Transparent (Lengyelország) és a Pro Progressione (Magyarország) tanzániai és

zambiai szervezetekkel működik együtt. Célunk új kapcsolatok tesztelése és művészeti tevékenységek létrehozása, amelynek egyik alkotó eleme ez a kiadvány.

Hogyan különbözik a mi közép-európai látásmódunk Kelet-Afrikáról a médiában uralkodó nyugati látásmódtól?

Kamil Kawalec interjúja

Bizarr Szóképek

Beszélgetés Karolina Bieniekkal, az Art Transparent Alapítvány igazgatójával

1. Milyen tapasztalatai vannak a Tanzániával való művészeti együttműködésről?

Amikor szakmai életemben lehetőség adódott arra, hogy egy afrikai kontinensen működő partnerszervezettel nemzetközi munkát végezzek, gondolataim azonnal Tanzániára terelődtek. Különleges kapcsolatom van ezzel az országgal. 2005 óta veszek részt ott különböző magán- és szakmai tevékenységekben. A négyéves Deconfining projekt által kínált hosszú távú együttműködés és kulturális és művészeti exchange lehetősége arra ösztönzött, hogy olyan partnerszervezetet keressék, amely képes megfelelni ennek a nagy és összetett vállalkozásnak a kihívásainak. Az Európán kívül és más kontinenseken szerzett sokéves szakmai tapasztalat megtanított arra, hogy ilyen helyzetekben a legjobb, ha a jóakarók

ajánlásaira, valamint személyes találkozókra támaszkodunk. Egyébként korábban az afrikai Nagy-tavak térségében dolgoztam, ahol kutatásokat végeztem, miközben segélyezési tevékenységeket is végrehajtottam. Ezért a dekolonizálással kapcsolatban olyan emberekre támaszkodtam, akik nálam sokkal jobban ismerik Dar es Salaam légkörét - Tanzánia második fővárosának egykori lakosaira. Helena Goldonnak köszönhetően értesültem a Nafasi Art Space-ről - egy csodálatos civil szervezetről, amelynek profilja nagyon hasonlít az Art Transparentéhez. Rebecca Yeong Ae Corey-val és Lilian Hipolyte-val együtt több online találkozónk volt, és megvitattuk a lehetséges együttműködések forgatókönyveit. Kezdetben egyáltalán nem volt egyértelmű, hogy ez a közös munka évekig össze fog kötni minket.

A Zambiával való együttműködésének szervezése is nagyon hasonló volt. Tudtam, hogy Karolina Łągiewka ott él és dolgozik - már korábban is együttműködtünk az UNESCO World Book Capital Conakry 2017 keretein belül. Karolina volt az, aki bemutatott Samba Yongának és Natasha Omokhodionnak a lusakai Női Történelmi Múzeumból, akikkel jelenleg egy közös könyvön dolgozunk a projekt részeként.

2. Mi a véleménye arról, hogyan bontakozik ki ez az együttműködés? Mennyit sikerült eddig elérni, és mennyi munka van még hátra?

A Deconfining projekten a két kontinensről érkező civil szervezetek igen nagy csoportjával kezdtünk el dolgozni. A 2020-as Európa Kulturális Fővárosa, Rijeka előkészítő programjának részeként, Sylvia Amann meghívott minket egy konferenciára, amely az európai-afrikai hálózatépítési elképzelésekről szólt. Mivel mi, az Art Transparentként már korábban is végeztünk tevékenységeket ezen a területen, például a már említett UNESCO World Book Capital Conakry 2017 keretében, bőven volt miből megosztanunk a tapasztalatainkat. A következő lépés az volt, hogy a Kreatív Európa program keretében nagyszabású projektekre és együttműködésekre kiírt felhívásra pályázatot készítettünk, ami több mint hat hónapot vett igénybe konzorciumunk számára. Ez egy nagyon

hosszú folyamat, de csak az összes megállapodás aláírása és a nagyon bonyolult szervezési fázis lezárása után tudtunk áttérni a tevékenység legérdekesebb részére, ami az együttműködés céljainak megvalósítása volt és maradt.

Jelenleg (az interjú idején) egy négyéves együttműködés első évében vagyunk (2022-2026). Projektpartnerként két felhívást írtunk ki: az egyiket a zambiai Női Történelmi Múzeummal közösen kiadandó szövegekre, a másikat pedig lengyelországi és tanzániai rezidenciákra. Az eredmények lenyűgözőek. Sok nagyon érdekes emberrel dolgozunk együtt. Úgy érzem, hogy áthidaljuk a szakadékokat, összekötjük a pontokat a világ különböző régiói között, azonban még mindig az út elején járunk.

3. A kutatásod egyik ihletforrása Ewa Szumańska Bizary című könyve. Mennyiben változtak az afrikai országok Európához fűződő kapcsolatai ahhoz képest, amit Szumańska leír?

Ewa Szumańska irodalmi műveivel akkor lettem "megfertőzve", amikor a wrocławai Művészeti és Formatervezési Akadémián Leon Podsiadły professzor köré szerveződő tevékenységsorozatot végeztem, aki öt évet dolgozott tanárként a guineai Conakryban. A professzor mindig is közel állt a kezdeményezéseinkhez, és a wrocławai csoport tagjaként gyakran látogatta az Art Transparent által működtetett Mieszkanie Gepperta galériát. A kiállításmegnyitók és az otthonában és műtermében tartott számos találkozó során rendkívüli történeteket mesélt nekünk olyan Wrocławhoz kötődő emberekről, akik életük és munkájuk egy részét Afrika különböző régióinak szentelték. A kedvenc történeteim azonban azok voltak, amelyek a kommunista Lengyelország valóságából a függetlenségét éppen visszanyerni készülő Guinea-Conakryba való távozásának élményéhez kapcsolódtak; a helyi művészeti és kézműves iskolában végzett munkájához, a guineai diákokkal való kapcsolatához, és végül a Mali Birodalom fővárosának lengyel-guineai felkutatásához.

2017-ben bukkantam rá egy nagyszerű könyvre, amelyet a wrocławai Warstwy kiadó adott ki - Ewa Szumańska Bizary című könyvére. Ismertem a legendás "Studio 202" rádióműsor történetét és Szumańska több évados "Egy fiatal orvos naplójából" című sorozatát, de az még nem tudam róla, hogy neki elsősorban az utazás a nagy szenvedélye. Lenyűgözött a világ iránti nézőpontja, az éleslátása és az empátikus afrikai megértés, amely hasonló volt Podsiadłyéhoz. Ezeknek a két szubjektív beszámolóknak a megfontolása arra a kérdésre vezetett, hogy vajon hogyan tekint egymásra a világ két távoli régiója, Közép-Európa és Kelet-Afrika. Ez a kérdés tükröződik a DECONFINING projekt egyik kiadványának címében: *A közelség és távolság narratívái Közép-Kelet-Európából és Délkelet-Afrikából - egy multikontextuális patchwork*, amely Dr. Urszula Markowska-Manista és Natasha Omokhodion szerkesztésében készül.

4. Emlékszik valamire a Podsiadły professzor által elmondott történetek közül?

Igen, sokat beszélt a közép-1960-as évekről. Történetei tele voltak Wrocław karaktereivel, mint például Zbyszek Cybulski és Feliks Podsiadły, Leon testvére. Erről írtunk a Katalógusban, amelyet az Art Transparent adott ki a Bel Air kiállítás után a Mieszkanie Gepperta galériában [Bel Air, Leon Podsiadły, 2020, Wrocław]. Különösen lenyűgöző volt számomra Stanisław Lenartowicz Full Ahead című filmjének készítésének története. A rendező, Ewa Szumańska közreműködésével, a film felvételeit egy lengyel hajón készítette, amely Szczecinből indult, megállva többek között a Kanári-szigeteken, Dakarban és a Conakry környéki szigeteken. Podsiadły beszélt a legendás Zbigniew Cybulski bátorságáról Conakryban, és Teresa Tuszyńska eleganciájáról. Ne felejtjük el, hogy mindez abban az időben történt, amikor az ilyen távoli helyeken filmet készíteni nagyon nem volt jellemző! Egy másik történet a szzczecini lengyel tudósok, Władysław Filipowiak és Bogusław Szerniewicz professzorok és Djibril Tamsir Niane professzor együttműködéséről szólt, akik régészeti expedíciókat szerveztek a Mali Birodalom fővárosának felkutatására (1962, 1964-65, 1967-68, 1973-74, 1978). Ezen expedíciók során Leon testvérenek, Feliksnek a festői képességeit különösen nagyra értékelték a kutatók. A művészek feladata volt az ásatások során talált leletek dokumentálása. Leon és testvére, Feliks egyébként néha lengyel és guineai tudósokkal együtt utazott az ország belsejébe, például

egy Conakryban megrendezett, a guineai kultúráknak szentelt kiállítás előkészítése céljából. Sok ilyen történet van. Az ott élők mind a mai napig szívesen emlékeznek azokra a lengyel és közép-európai tanárookra, oktatókra, várostervezőkre és mérnökökre, akik a 20. század második felében oktatási és kereskedelmi projekteket valósítottak meg Afrika számos részén.

5. Mit gondol, mi a mai szemléletünk az afrikai-európai kapcsolatokról? Még mindig ugyanazok a sztereotípiák élnek bennünk Afrikáról, vagy megváltoztak?

Úgy gondolom, hogy az egymásról alkotott képzeink még mindig sztereotípiákon alapulnak, amelyeket szerencsére kezdenek megkérdőjelezni. Szeretném azonban hangsúlyozni, hogy a sztereotípiák nem csak a közép-európai Afrika-szemléletben vannak jelen - mindkét irányban működnek. Mindenesetre, ha a sztereotípiákra akarunk összpontosítani, tudnunk kell, hogy ezek teljesen természetesek minden ember számára, akinek így vagy úgy, de működnie kell egy nagyon összetett világban. Mindemellett szeretném hinni, hogy a globalizációs folyamatok esélyt adnak egy nagy áttörésre, és hogy a technológia soha nem látott lehetőségeket teremt egymás megismerésére, a közvetlen együttműködésre, és ezáltal a sztereotípiák megkérdőjelezésére. Erről szólnak az ilyen projektek, mint a Deconfining. Könyvek, találkozók, videómunkák, előadások és végül podcastok vagy interjúk - ezek lehetőséget adnak a közönségnek arra, hogy a földrajzilag távoli régiókról több nézőpontból átfogó képet kapjon.

6. Anna Szpakowska-Kujawska afrikai utazásai során is naplót vezetett. Mit tudhatunk meg a feljegyzéseiből?

Amikor 2017-ben megnyitottuk a Bel Air kiállítást a Mieszkanie Gepperta galériában, hozzám lépett Szpakowska-Kujawska asszony, egy csodálatos művész Wrocławból, a Wrocław Csoport tagja, aki elmondta, hogy Podsiadłyhoz

hasonlóan majdnem hét évig élt Nyugat-Afrikában. Mesélt nekem arról a könyvről, amelyet az ottani tartózkodása után írt és önállóan adott ki Ekundayo czyli droga [Ekundayo vagy Az út] címmel, de sosem említette az utazási naplóját. Csak 2023-ban, amikor saját kiállítását szervezték a Mieszkanie Geppertában, vallotta be, hogy még mindig megvannak a kiadatlan naplói nigériai tartózkodásáról és a szomszédos országokban lévő utazásairól. Amikor Anna egy nap felkereste a Alapítvány irodáját, egy példányt kaptunk ezekből az nagyon érdekes szövegekből, tele leírásokkal egy olyan Afrikáról, amely már nem létezik, az elmúlt ötven év során teljesen megváltozott. Szpakowska-Kujawska beszámolójában különösen vonzónak találtam az érzékenységet az emberek iránt, különösen azok iránt a nők iránt, akikkel Nigériában találkozott, valamint a nigériai kultúrával és művészettel szemben tanúsított érzékenységet. A naplók második kötetében találtam rá a Tanzániai utazásairól, az ország iránti szeretetről, és a Kilimandzsáró lábában történő hihetetlen expedíciójáról.

A népszerű irodalomból és filmművészetből ismert kulturális trópusokra gondoltam - Karen Blixen *Búcsú Afrikától* című művétől Corinne Hofmann *A fehér masszajok* című filmjéig -, amelyek velünk Európában, beleértve Kelet-Európát is, közismertek. Elkezdtem azon tűnődni, hogy vajon mi lehet az európai kultúrán belül Kelet-Afrika iránti rajongás és annak fogadtatása az Egyenlítő túloldalán. Ez azt a kérdést vetette fel, hogy miben különbözik a mi közép-európai látásmódunk Kelet-Afrikáról a nyugati látásmódtól, amely a médiában dominál.

7. Szumańska vagy Szpakowska-Kujawska beszámolói úgy tűnik, hogy közvetlenül kapcsolódnak az Ön utazási élményeihez. Mit gondol, mit érdemes itt kiemelni?

Mindenekelőtt nekem az tűnik fel, hogy mindhárman wrocławai utazók vagyunk, Közép-Európa szívéből, akik szokatlanak tűnő helyekre járnak, és szeretnek beszélni róluk. Szeretem azt hinni, hogy a történeteink a világról szólnak, ahogyan mi találkozunk vele, ellentétben azzal a jelenleg népszerű trenddel, hogy utazás közben magunkról beszélünk. Nagyra értékelem a női utazók

történeteit, mivel azok általában egészen más érzékenységet mutatnak, mint a férfi hódítók történetei. Végül pedig lenyűgöznek Szumańska és Szpakowska-Kujawska életrajzai - nők, akik egy olyan korban, amikor az útlevel és a messzire utazás lehetősége nem volt magától értetődő, képesek voltak ilyen logisztikailag nehéz projekteket megvalósítani. Az is érdekes, hogy a messzi utazások iránti szeretetünk ellenére mindannyian összekötöttük szakmai életünket a kultúrával és a művészetekkel.

8. Sok érdekes történetről beszélsz, amelyek összekötik a mi Európánkat a különböző afrikai országokkal. A DECONFINING projekt előkészítésekor gondoltatok arra is, hogy a megvalósítás során esetlegesen felmerülő különbségek vagy feszültségek is felmerülhetnek?

Azt hiszem, erre még csak most kezdünk rájönni. Ez a projekt azért jött létre, hogy megismerjük egymást a gyakorlatban. Aki olvassa a pályázatunkat, amely a Kreatív Európa programtól nyert támogatást, észrevehette, hogy a "tesztelni" ige sokat ismétlődik. Ez nem véletlen. Először is fontos felismerni, hogy az, hogy nem tudjuk, hogyan kezeljük a lehetséges különbségeket, annak köszönhető, hogy nem ismerjük eléggé egymást. A hivatalos dokumentumokban ezek a különbségek mindig válság vagy konfliktus formájában jelennek meg, soha nem a sokféleség és az együttműködés szempontjából. Ezért merült fel az az ötlet, hogy az együttműködés kérdését alternatív módon közelítsük meg, ami számos nehézséggel jár. Sajnos az egyenlőtlenségek már a pénzeszközök igénylésekor is felmerülnek, amikor kiderül, hogy az ötvenhét afrikai országból csak kettő jogosult a részvételre. Ennek következtében sok időt töltöttünk azzal, hogy olyan projektmodellt találjunk ki, amely megfelel a finanszírozó kritériumainak.

9. A Deconfining projekt részeként az Art Transparent Foundation a Nafasi Art Space-szel együttműködve kiválasztott egy hat európai és afrikai művészből álló csoportot, akikkel a 22. SURVIVAL Art Review során találkozhatunk Wrocławban. Milyen témákra számíthatunk a

videómunkáikban? Műveik az identitásról, a politikáról, az ökológiáról szólnak? Hogyan mutatják be ezeket a fogalmakat?

Jelenleg a projektnek ez a része még hátravan. Tudjuk a lengyelországi és tanzániai rezidenciákra kiírt felhívás alapján kiválasztott művészek nevét. Ez a könyv lesz az útmutatójuk. Ez a hat kelet-afrikai és közép-európai művész új, eredeti videómunkákat fog készíteni, amelyek a volt kommunista blokk országai és az akkori afrikai kormányok közötti, mai szemmel nézve nem nyilvánvaló kapcsolatokat tárják fel. E kapcsolatok nyomai például a ma is létező építészeti emlékművekben, például Tanzániában is fellelhetők. A művészek egy része a kultúra területén - például a kézművességben vagy a táncban - keres majd különbségeket és hasonlóságokat a világ mindkét régiójában. Mások társadalmi kérdésekre, például a nők jogaira vagy az egészségügyre és a higiénára összpontosítanak.

Miért választottuk a videoművészet médiumát? Azért, mert a műalkotások világméretű terjesztésének egyik korlátja a magas költség. Mivel tudtuk, hogy a műtárgyak nemzetközi szállítása rendkívül bonyolult folyamat, a kurátorokkal úgy döntöttünk, hogy a projekt érdekében leszűkítjük a médiumot. Reméljük, hogy az így létrejövő videómunkák lehetővé teszik majd, hogy jobban megnézzük és megismerjük egymást, de mindenekelőtt - hogy a nagyközönség számára könnyen hozzáférhetővé válnak.

10. Úgy tűnik számomra, hogy a "mások" fogalma az afrikai országokkal kapcsolatban kimerült. Nem lehetne ezt helyettesíteni azzal a gondolkodással, hogy hogyan lehet felépíteni a "közöset"?

Érdekes, hogy Kelet-Afrika művészete nincs jelen Lengyelországban, ugyanakkor Közép- és Kelet-Európa művészete szintén ismeretlen és láthatatlan Afrikában. Nem sokat tudunk egymásról, bár, mint láthatjuk, régóta tartó kapcsolataink vannak. Csak egy maroknyi embert, jelentős kezdeményezést vagy projektet tudnék megnevezni, amelyek ezt az állapotot hivatottak megváltoztatni - és mi egy nagy európai országban élünk. Ezért egy olyan

projektnek, mint a Deconfining, az a célja, hogy feltárja ezt a két perspektívát. Más európai városokból (pl. Bad Ischl [AT], Bodo [N], Budapest [HU], Kaunas [LT] vagy Rijeka [HR]) származó partnereinkhez hasonlóan tanzániai és zambiai partnereinkkel együtt dolgozunk a mítoszok dekonstruálásán és a kulturális intézményeink közötti stabil kapcsolatok kiépítésén. Szeretnénk megismerni az aktuális afrikai diskurzust, ezért egyéni tanulmányutakat és online találkozókat szervezünk, hogy megtudjuk, milyen kérdésekkel foglalkozik a kortárs kenyai, tanzániai és ruandai művészet. Innen kiindulva próbálunk foglalkozni a közelség és a távolság kérdésével.

Amikor 2005-ben először repültem Kelet-Afrikába, még nem sokan hallottak Lengyelországról, és ha valaki valamivel összekapcsolt minket, az a kommunizmus bukása és Lech Wałęsa volt. Ez a kép az évek során megváltozott. Ma Zanzibár strandjain a lengyel nyelv ugyanolyan gyakori, mint az angol vagy a német. Mit tudunk azonban egymásról? A lengyel iskolákban a gyerekek többet hallanak Staśról és Nelről [H. Sienkiewicz Sivtagban és vadonban című regényének fiktív gyermekszereplői] és Afryka Kazikáról [Ł. Wierzbicki könyve] - az afrikai kontinens több mint száz évvel ezelőtti irodalmi ábrázolásáról -, mint a mai legfiatalabb kontinens valódi problémáiról, ahol az egymilliárd lakos több mint fele tizennyolc év alatti. Ez az a kontinens, amely a legjobban ki van téve az klíma változás költségeinek, ugyanakkor a fennálló sztereotípiákkal ellentétben meglehetősen stabilnak és kiszámíthatónak bizonyul. Olyan elfogulatlan mesemondással szeretnénk előállni, amely közelebb hozhat minket egymáshoz - itt Közép-Európában és ott, Kelet-Afrikában.

Referenciajegyzék

Szumańska, Ewa. Bizary.
Warstwy, 2014.

Szpakowska-Kujawska, Anna.
Ekundayu 1, ... albo droga. Journals.
Selfpublishing.

Szpakowska-Kujawska, Anna.
Ekundayu 2, ... albo droga. Journals.
Selfpublishing.

Nincs remény a megmentésre, és a tengerbe zuhanás súlyos következményekkel jár.

Shilika Chisoko

A hely és a tér csomóinak kibogozása

Az erőszak ábrázolásában rejlő lehetőségek feltárása kiválasztott kortárs zambiai novellákban.

Történelmileg Zambiában mind az irodalmi termelés, mind az irodalomkritika terén hiányosságok mutatkoztak. Ranka Primorac irodalomtudós ezt a jelenséget az általa "válság irodalmiságának" nevezett jelenségnek tulajdonítja, azt sugallva, hogy az ország kezdete óta "Zambia írott irodalmi kultúrája különböző válsághelyzetekben fejlődött" (498). Ez vezetett ahhoz, hogy Zambiában olyan irodalmi hagyomány alakult ki, amely eltért az afrikai kánon nagy részétől. Emellett Leonard Chirwa azt állítja, hogy a zambiai "könyvkiadást a túlzott nyomdai költségek is hátrányosan érintik, ami elkerülhetetlenül azt jelenti, hogy a gyártott könyvek túl magas árúak az átlagos zambiaiak számára" (3). E hátulütők ellenére az utóbbi években nőtt a szépirodalmi művek kiadása, és ezt a digitális média által a zambiai írók számára biztosított könnyű publikálással hozom összefüggésbe.¹ Ezen felül megfigyelhető a női írók részvételének növekedése, valamint az a tendencia, hogy a nők életét sajátos módon ábrázolják. A fent említett megfontolásokat szem előtt tartva a következő cikk a kortárs női szerzők által írt zambiai novellák egy szükségszerűen összeállított válogatásának közös jellemzőjével foglalkozik: "erőszakos beavatkozások", amelyek az említett regényben szereplő nők életét fenyegetik. A novellák a következők: Mali Kambandu *A Hand to Hold* (2018), Lydia Ngoma *All to Love* (2019) és Mubanga Kalimamukwento *Thandiwe* (2022). E megfigyelés alátámasztására Mbembe és Roitman állítását veszem kölcsön, miszerint a posztkolónia lakói "szubjektív rezsimeket" alakítanak ki, hogy megbirkózzanak a hirtelen erőszakkal szembeni állandó félelemben való élet hatásaival. Ebből a megállapításból az az érvelés következik, hogy ezek az erőszakos kitörések egy olyan társadalmat mutatnak, amelyet az erőszak jellemez a középpontjában. Állítom, hogy ez az alapvető

erőszak strukturális, olyan tudósok munkásságára támaszkodva, mint Slavoj Žižek és mások, akik találóan feltételezik az említett erőszak tartósságát. Amellett, hogy a digitális média új terepet tár fel a kortárs szerzők számára, új lehetőségeket kínál a hozzám hasonló kortárs irodalomkritikusok számára is. Átvitt értelemben belenyúlhatok a világ tudományos tárházaiba, és hozzáférhetek a tudományok széles skálájához. Az, hogy Žižek és Primorac, két kelet-európai tudós munkája képezi az alapot, amelyen keresztül az elemzésemet végzem, a digitális média képességeiről szól. Továbbá izgalmasnak találom, hogy munkámban Afrika és Kelet-Európa elméletei keverednek, két olyan régióé, amelyek az erőszak és a leigázás öröksége miatt sokáig homályban maradtak. Ily módon a digitális médiát "dekolonizáló" képességgel rendelkezőnek tekintem – lehetővé téve az egyének számára, hogy kibogozzák a hely és tér fogalmi csomóit. Ez elősegíti a interkulturális cserét, a korábban homályos narratívák bemutatását és a világban elfoglalt helyünk meghatározását.

Továbbá ebben a cikkben felhívom a figyelmet arra is, hogy mi számít erőszakos beavatkozásnak a kiválasztott novellákban. Összehasonlítom *A nő szive*² és a kiválasztott novellákat annak érdekében, hogy rávilágítsak a nők által írt zambiai novellák tematikus problémáinak fejlődésére. Ezt követően azt állítom, hogy ez az elmozdulás (az erőszakosnak minősített eseményekre való tekintettel) annak a módnak tulajdonítható, amelyen keresztül a kiválasztott novellákat terjesztik - a digitális médiaplatformoknak. Ez a cikk a novellák formájának és a platformnak a lehetőségeit is megvizsgálja, amelyeken keresztül a novellákat közzéteszik. Végezetül megvizsgálom, hogy a kiválasztott novellákban a nők ábrázolása milyen hatással lehet a közvélemény megítélésének befolyásolására számos társadalmi kérdéssel kapcsolatban. Maria Pia Lara munkáiból kiindulva, amelyek a feminista narratívákkal foglalkoznak a nyilvános szférában, azt állítom, hogy pusztán azáltal, hogy a női kérdéseket fikcióként mutatják be, ezek a kortárs történetek elismerést követelnek ezeknek a kérdéseknek, és képesek "illokúciós erőként" működni. Végül azt állítom, hogy a novellák nem pusztán ellenelbeszélések, hanem a zambiai életben nőként való eligazodás "csúszós" természetének ábrázolására szolgálnak.

Miközben összegyűjtöttem a cikk elméleti keretét alkotó forrásokat, akaratlanul is úgy döntöttem, hogy Žižek és Primorac munkásságát használom fel. Az előbbi egy nekem szóló ajánlás miatt, az utóbbit pedig azért, mert az ő munkája a legkönnyebben hozzáférhető kritikai kommentár a zambiai irodalomról. E kötet

témájára reflektálva úgy vélem, hogy Žižeket és Primoracot akaratlanul is szerepeltettem, ami jelzi, hogy hogyan zajlik a interkulturális átjárás Dél-Afrika és Kelet-Európa között. Bár nem állíthatom, hogy ez a csere mindenhová kiterjedt, ahogyan organikus módon találkoztam ezekkel a tudósokkal, és ahogyan tudományuk könnyedén "beleillik" az érvelésembe, több hasonlóságra utal, mint különbségre Dél-Afrika és Kelet-Európa között. Így az elemzésem azzal a nézőponttal kezdődik, hogy ez egyúttal annak vizsgálata is, hogyan olvashatók egymás mellett a dél-afrikai és kelet-európai szövegek.

Az "erőszak" szó használata az egy vagy több személy által egy másik (vagy mások) ellen elkövetett fizikai támadás képzetét kelti. Judith Butler megjegyzi, hogy „az ütés figurája hallgatólagosan megszervezte az erőszakról szóló főbb viták némelyikét, azt sugallva, hogy az erőszak olyasvalami, ami két fél között történik egy heves találkozás során”². Ettől függetlenül Butler elismeri e kategorizálás korlátozó jellegét, arra hivatkozva, hogy az erőszak mindenütt jelen van a kortárs társadalom szerkezetében. Úgy érvel, hogy "anélkül, hogy vitatnánk a fizikai csapás erőszakosságát, mégis ragaszkodhatunk ahhoz, hogy a társadalmi struktúrák vagy rendszerek, beleértve a rendszerszintű rasszizmust is, erőszakosak" (2). Slavoj Žižek hasonló módon arra figyelmeztet, hogy az erőszakot nem szabad teljesen objektívként meghatározni. Hangsúlyozza, hogy feltétlenül szükséges "érezkelni azokat a háttérben lévő körvonalakat, amely az ilyen kifakadásokat generálja. Ha már egyet hátra lépünk, felismerhetjük azt az erőszakot, amely éppen az erőszak elleni küzdelmünket és a tolerancia elősegítését célzó erőfeszítéseinket tartja fenn" (1). Žižeknek a "kirohanások" szó használata különösen fontos, mivel magában hordozza az erőszaknak egy olyan, már létező keretét, amely lehetővé teszi ezeket a kirohanásokat.

Az "erőszakos beavatkozások" ("violent interruptions") kifejezést Ranka Primorac a "posztkoloniális modernitással kapcsolatos számos nehézkes kérdések (mint például a HIV/AIDS, a homoerotizmus, a mentális betegségek és a boszorkányság)" változatos ismétlődésének leírására használja, amelyeket *A nő szive*³ című zambiai novelláskötetben jelenít meg, és amelyek képesek káoszt okozni a szereplők mindennapi életében (22). Ezek a kiválasztott novellák különböző pontjaiban jelennek meg. Például: "Kibaszottúl úgy hívhatom, ahogy akarom" - mondja egy feldühödött Misozi válaszul arra, hogy a nővére számon kéri őt (Kalimamukwento 9). Ez a nyers reakció nem pusztán Misozi bosszúságából fakad, amiért Amerikából Zambiába kell utaznia, hogy beteg

édesanyját ápolja. Inkább Misozi mélyen gyökerező neheztelésére utal az anyjával szemben, és a kapcsolatuk összetettségére. Mubanga Kalimamukwento *Thandiwe* című regényében egy Misozi nevű nő visszatér Zambiába a diaszpórából, hogy ápolja beteg édesanyját. Az narratíva különböző tematikus kérdéseket vet fel, a transznacionális szubjektivitástól a "fekete adóig". E cikk szempontjából azonban kardinális jelentőséggel bír az, hogy ezek az esetek milyen módon történnek. Misozi a nővére felszólítására kénytelen hazatérni. Ez a visszatérés kettős: fizikai, abban az értelemben, hogy el kell hagynia a diaszpórában lévő otthonát Zambiába, és lelki, abban az értelemben, hogy kénytelen újra átélni a gyermekkorában átélt traumát. Nemtetszésére Misozinak beteg édesanyja miatt fel kell függesztenie az életét az Egyesült Államokban, ami arra kényszeríti, hogy azonnal foglalkozzon a dilemmájával.

A Misoziéhoz hasonló formában Kunda az édesanyjával való kapcsolatának viharos természetére emlékezik az *Egy kéz, amit megfoghatsz* című könyvében. Mali Kambandu 2018-as meséjének középpontjában áll a Kunda esküvői előkészületeivel kapcsolatos találkozó, valamint az azt megelőző és követő események. Itt a történet szerkezete felerősíti azokat az eseteket, amelyek "megszakítják" Kunda állapotát. A történet a lusakai Ngombe-telepen kezdődik, amely egy ágyban pihenő, rejtélyes, törékeny és látszólag beteges alakra közelít be. Éppen amikor a női karakter kezdene körvonalazódni, gyorsan elhagyják, és a fókusz átvált Kundára, aki a terepen keresztül vezet. A jelenet ismét változik, és Kunda az édesanyja nappalijába kerül. Különböző nőkkel körülvéve Kunda "körülnéz az asztalnál, és alig emlékszik egy boldog pillanatra ezekkel a nőkkel, akik segítenek az anyjának megtervezni élete legboldogabb pillanatait" (Kambandu 5). A történetben később kiderül, hogy Kunda távolságtartó kapcsolatot ápol édesanyjával, és inkább a volt házvezetőnőjéhez, Reeda Mwale-hoz áll közelebb. Mindkét féllal való interakcióiból kiderül, hogy Kunda kényelmetlenül érzi magát az előbbi társaságában, és inkább az utóbbi társaságát kedveli. Maggie azonban azt mondja Kundának, hogy a családi kötelék hiánya miatt nem kellene társulnia azzal a nővel, aki vigaszt nyújt neki. Ez a felismerés arra kényszeríti Kundát, hogy szembesüljön a benne lappangó negatív érzésekkel, és vitathatóan erőszakos beavatkozások minősül.

Lydia Ngoma *All to Love* című regényét három szereplő szemszögéből mutatja be: Enala és Judy nővérek, valamint Judy lánya, Chola. A róluk szóló részek válaszokat adnak arra, hogy Enala egy Chinsali nevű zambiai városból érkezik Judy lusakai házába. A róluk szóló fejezetek reagálnak Enala érkezésére Judy lusakai házába egy Chinsali nevű zambiai városból. A két nővér közötti beszélgetés során kiderül, hogy Enala HIV-pozitív, és a történet más részei is megerősítik, hogy Enala férje, Onesmus bántalmazza őt. A férje azonban Lusakába utazik érte, és válással fenyegeti, ha hosszabb ideig marad távol az otthonuktól. Onesmus azt mondja Enalának: "Nem kényszerítelek, hogy visszatérj... csak ne lepődj meg, ha lecserélnek" (Ngoma 12). Enala hirtelen érkezése és a dominóhatás erőszakos beavatkozást eredményez, ami minden szereplőt arra készítet, hogy szembenézzon a körülményeivel.

Primorac megjegyzi, hogy a *The Heart of a Woman (A nő szíve)* című könyvbe a "városiasság" fogalmát a szubjektivitás olyan módjával társítja, amellyel a szereplők megkerülhetik vagy meghaladhatják ezeket, vagyis inkább "diszpozíciót", mint rögzített identitást vagy a tér pártatlan aspektusát. Valójában ugyanez mondható el a kiválasztott novellákról is. A történetek szereplői számtalan helyszínen (vidéki Zambia, Lusaka, USA stb.) léteznek. Mindazonáltal az a képességük, hogy leküzdjék az akadályokat, egy lelkiállapotról utal - a térbeli-kulturális megoldások helyett. Enala például úgy dönt, hogy visszatér a férjéhez és a családjához, mondván, hogy "mindent a szerelemnek fog adni" (Ngoma 14). Elhanyagolja a megfelelő orvosi ellátásra való igényét, és helyette az előre meghatározott társadalmi szerepét tölti be. Minden novellában a szereplők megacélozzák magukat az előttük álló kihívásokra. Misozi nem hajlandó foglalkozni az anyjával folytatott ingatag beszélgetésből származó lehetőségekkel, amit jól illusztrál, amikor azt mondja: "Én? Azt mondom, bassza meg az empátia; felemelem a táskámat, és kisétálok a várakozó napfénybe" (Kalimamukwento 24). A szereplők alkalmazkodó tulajdonságából kirajzolódik az erőszakkal teli társadalomra való utalás, amely folyamatosan fenyegeti a szereplők létállapotának felborulását.

Az Egy nő szíve elemzésében Primorac a különböző fiktív szereplői által felvett összetett diszpozíciót Mbembe és Roitman "szubjektivitási rezsimek" fogalmához köti, azaz a posztkolóniában élő egyének által osztott tapasztalatok és mentalitás

együtteséhez. Mbembét és Roitmant idézve Primorac megjegyzi, hogy "a szubjektivitás és az én-teremtés rezsimejei, amelyeket azokra kényszerítenek, akiknek létüket az instabilitás, a bizonytalanság és a diszkontinuitás feltételeivel kell összefonniuk, amelyek számos posztkoloniális kontextusban ismétlődnek" (25). Megjegyzni továbbá, hogy az egyén mindennapi életét a posztkolónia keretein belül érő azonnali megszakítások állandóan fenyegető veszélye töredezett identitások előállítására ad lehetőséget, és ezek az identitások biztosítják az emberek számára a hirtelen változások fenyegetésével való megbirkózásra szolgáló improvizációk leltárának kialakítását. Bár úgy vélem, hogy a kiválasztott novellában Mbembe és Roitman elmélete fontos ahhoz, hogy megértsük a zambiai kontextusban a strukturális erőszak fennmaradását, én eltekintek attól, hogy a posztkolónia fogalmára összpontosítsak, és ehelyett a zambiai társadalomban az erőszak örökségének továbbélésére építek. Ezt Helon Habila és más írók kritikáival összhangban teszem, akik a kortárs afrikai irodalomban az általuk „posztnacionalista” írásmódtól való eltávolodás mellett érvelnek. A kiválasztott novelláskötetek sokszínű szereplői „szubjektivitási rezsimeket” alakítottak ki. Misozi és Kunda feszült kapcsolatban állnak az anyjukkal, akiket ridegnek, távolságtartónak és érzéketlennek ábrázolnak.

A narratívák azonban kibontakoznak, és olyan információkat tárnak fel, amelyek árnyalják távolságtartó viselkedésüket. Kunda édesanyja, Maggie a munkájának szenteli az idejét, hogy eltartsa gyermekét. Maggie számára a pénzkeresés és a siker elérése azért volt szükséges, mert "ez volt az, amit azért tett, hogy a gyermekét felöltöztesse és etesse" (Kambandu 10). Hasonlóképpen, Thandiwe felveti, miközben őrvjögve beszélget Misozival, hogy az apja szexuálisan bántalmazta őt, és azt is, hogy Misozi valószínűleg ennek következtében fogant meg. "Ő is bántani fogja őt" - mondja Thandiwe az apjára, Gabrielre utalva (Kalimamukwento 21). Bár ezek a megnyilatkozások nem arra szolgálnak, hogy Thandiwe-t és Maggie-t megszabadítsák a lányaik traumáival kapcsolatos hibáktól, a történetek olyan struktúrák létezésére utalnak, amelyek korlátozzák képességüket arra, hogy a férfiak kiváltságaival a társadalmon keresztülhaladjanak. A lányaikkal való kapcsolatukban mutatkozó hiányosságaik a jelek szerint mélyebb következményekkel járnak, mivel nőkről van szó. Ezt az érvelést nem az minősíti, amit megemlítenek, hanem inkább az, amit kihagynak belőle. Misozi apját csak röviden említi a Thandiwe, míg Kunda apját egyáltalán nem említi az *Egy kéz, amit megfoghat*-ban. Misozi és Kunda azonban az anyjuk

felé irányítja neheztelését. Ebből arra lehet következtetni, hogy mindkét narratíva egy olyan társadalomban működik, amely a nőket magasabb elvárásoknak teszi ki, mint a férfiakat, egy olyan társadalomban, amely nem engedi meg a nőknek, hogy hibázzanak. Azt állítom, hogy ez az eltérés a strukturális erőszak létezésére utal.

Žižek érvelése azt a gondolatot sugallja, hogy a társadalom szerkezete eredendően erőszakos. Mint fentebb említettük, a kiválasztott novellákban következetesen megjelenő erőszakos beavatkozások azzal fenyegetnek, hogy destabilizálják az ábrázolt nők létét. Azt állítom, hogy ezeket az erőszakos beavatkozások erőszakos cselekményeknek kell tekinteni, bár különböző formákban. Ez a formai változatosság, amely mégis hasonló hatással van a novellákban ábrázolt nőkre, és a nők azon képessége, hogy rögzített hozzáállással kezeljék a kihívásokat, azt mutatja, hogy az a rendszer, amelyben élnek, eredendően erőszakos. A szerzők többnyire tudatalatti módon mutatják be ezt a megértést, ami kiemeli az erőszak rejtett jelenlétét a társadalomban, akár szándékosan, akár nem. Onesmus például fizikailag és lelkileg is bántalmazza Enalát. A lány azonban visszatér hozzá, amikor a férfi azzal fenyegetőzik, hogy lecseréli. Számára a nőtlenség fenyegetése fontosabb, mint a jólét iránti igénye. Döntésének következményei súlyosak, mert egy olyan társadalomra utalnak, amelyben a nő családi állapota többet számít, mint az egészsége. Annak ellenére, hogy Onesmus a házassága elején kilökte az ablakon, amikor találkoztak, hogy megbeszéljék a helyzetet, a családjaik "halkan beszélgettek, és a végén Enala Onesmus kisteherautóján távozott" (Ngoma 9). Ez jól illusztrálja, hogy a különböző felek hogyan lépnek fel összehangoltan a nők társadalmi helyzetének fenntartása érdekében, nem törődve a nők egészségével és biztonságával.

Azon túlmenően, hogy az erőszakos társadalmak, amelyekbe a szereplők tartoznak, alapvetően erőszakos természetét közvetítik, különbség van az erőszak ábrázolásában és azokban a módszerekben, amelyeket *A nő szíve* és a kiválasztott novellák szereplői alkalmaznak, hogy kikerüljék ezeket a kényszerhelyzeteket - ez az ellentmondás vitathatatlanul összefügg a két gyűjtemény közötti eltérő alkotói feltételekkel. Míg az *A nő szíve* nyomtatásban jelent meg 1997-ben a női egyenjogúság panoptikumával (Primorac 25), a

kiválasztott novellák 2018-tól online jelentek meg (anélkül, hogy olyan kötelező narratív fókuszuk lenne, mint a *The Heart of a Woman* történeteinek). Annak ellenére, hogy a művek irányultsága egyértelműen befolyásolta a produkciót, a kiválasztott novellák női szereplői az erőszak különböző formáit élik át. Míg azonban *Az asszony szíve* szereplői olyan módszereket és manírokat sajátítanak el, amelyek segítségével túlélhetnek az erőszakos társadalmakban, addig a kiválasztott novellákban szereplő nők alig találnak hatékony megoldást a szorult helyzetükre, és gyakran a történetek végére visszatérnek oda, ahonnan a gondjaik kiindultak. Misozi, Kunda és Enala számára nincs happy end, csak helyzetük bizonytalan voltának felismerése és az ahhoz való alkalmazkodás kísérlete. Misozi, Kunda és Enala számára nincs happy end, csak a helyzetük bizonytalanságának felismerése és az ahhoz való alkalmazkodásra való törekvés.

Azt állítom, hogy a kedvező állásfoglalások hiányának ábrázolásának képessége a digitális média lehetőségeiből fakad. A digitális média lehetőséget biztosít a szerzőknek arra, hogy kiszabaduljanak a nyomtatott média bürokráciájából, és megkerülik a didaktikus, újságírói és különféle haszonelvű diskurzusoknak való alárendeltséget, amelyek elsősorban a zambiai irodalom jellemzői voltak (Primorac 20). Az irodalmi termelést tekintve Zambia nagyrészt kimaradt a kontinens többi részéhez hasonló ütemű fejlődésből. Míg sok afrikai író tőkét kovácsolt a nagy hatású Heinemann African Writers Series (Heinemann afrikai írók sorozata) által, addig a függetlenség óta megjelent kevés zambiai író az ragadta meg, amit Primorac a "válság irodalmiságának" nevez. Azt állítja, hogy "egy olyan helyi irodalmi rendszer, amely a gazdasági, társadalmi vagy politikai instabilitás és fenyegetettség körülményei között alakult ki, amelyben az irodalom termelői és fogyasztói megengedik annak lehetőségét, hogy a szövegek instrumentális és esztétikai célokra és célokra egyaránt irányuljanak" (576).

A függetlenséget követő korai időszakban a kiadók állami ellenőrzése, valamint az, hogy később (pénzügyi okokból) az oktatási anyagokat részesítették előnyben a szépirodalmi művekkel szemben, a zambiai irodalom fejlődésének elmaradását eredményezte. Az olyan irodalom, amely nem szolgál haladó vagy tanulságos célt, nagyrészt feleslegesnek minősült. Ezért jelentős, hogy a kiválasztott novellák nem kifejezetten didaktikus kérdésekkel foglalkoznak, ez

eltérés a zambiai irodalmi hagyományoktól, amelyet a digitális média autonómiája tett lehetővé a kortárs írók számára. A függetlenség korai időszakából származó "New Writing from Zambia" című zambiai irodalmi folyóiratot kommentálva Primorac azt írja, hogy "bár a női szerzők nem hiányoztak, és a csoport (többek között) nőközpontú témákkal is foglalkozott... kisebbségben voltak, és közülük feltűnően hiányoztak a fekete nők" (60). Ebből kiindulva azt állítom, hogy a digitális média elősegítette a nők fokozott részvételét a zambiai irodalmi színtéren. Az a tény, hogy a női szerzők megnövekedett részvétele erőszakos beavatkozások ábrázolásához vezetett, mint amilyenek a kiválasztott novellákban szerepelnek, a domináns patriarchális érdekekkel nem egyező női narratívák lehetséges (és talán szándékos) elfedésére utal.

A kiválasztott novellák mindegyike főként online jelent meg, az "A Hand to Hold" megnyerte az első Kalemba Short Story Prize-t, a "All to Love" 2019-ben ugyanerre a díjra került fel, a Thandiwe pedig a 2022-es Commonwealth Short Story Prize shortlistjére. Miközben a digitális média lehetővé teszi a kortárs író számára, hogy új közönséget érjen el, és felhagyjon a térbeli-kulturális kötelezettségekkel, Stephanie Santana Bosch feltételezi, hogy "a kibertér homogén diaszpórikus térré való összeomlása visszavezet bennünket a kibertér helynélküliségének problematikus feltételezéséhez" (190). Megállapítja, hogy ez a felfogás nem foglalja magában a különböző, nemzeti és transznacionális szinten megkülönböztető közösségekhez tartozó emberek közötti hálózati formációkat. Megállapítja, hogy ez a felfogás nem veszi figyelembe a különböző nemzeti és transznacionális közösségek közötti hálózatokat. A szerzők ezt azzal illusztrálják, hogy a szövegekben zambiai nyelveket használnak anélkül, hogy angol fordítást kínálnának. Annak ellenére, hogy a történetek a Zambián kívüli közönséghez is eljutnak, különösen a Thandiwe esetében, a történetek megőrzik a zambiai társadalom topográfiáját, és beleíródnak a zambiai kulturális kontextusba. Ez új kommunikációs hálózatok létrehozására utal.

A novellaforma hajlamosságával párosulva, amely a különböző változásokon áteső karakterek különböző formáinak ábrázolására irányul, azt állítom, hogy a kiválasztott novellák formája és platformja, amelyen keresztül terjesztik, befolyásolhatja a közbeszédet az általuk felvetett kérdésekkel kapcsolatban. Ennek az állításnak az alátámasztására Maria Pia Lara azon állítására

támaszkodom, miszerint a női narratívák emancipációs hatásúak lehetnek. Azt írja, hogy a nyelvet és az érvelést kommunikatív és differenciált érvényességi szféráknak tekintve "annak megértéséhez vezet, hogy a beszédaktusok alanyai újonnan problematikus társadalmi kérdésekre összpontosítva hogyan lehet azokat átalakítani azáltal, hogy új narratívákat hoznak létre a nyilvános szférában" (2). Bár a kiválasztott novellák társadalmi hatásának végleges számszerűsítésére tett kísérlet túlzás lenne, azt állítom, hogy ennek a hatásnak a feltárása mégis lényeges - mert lehetővé teszi, hogy bepillantsunk az egyébként homályos narratívákba a zambiai kulturális kontextusban. Pia Lara azt állítja, hogy "a szolidaritás új formáinak táplálására szolgáló csatornák az naratívák azon képességén alapulnak, hogy feltárják a korábban nem látott marginalizációt, kirekesztést és előítéleteket" (8). A zambiai társadalmat régóta jellemzi a patriarchális hajlam. Karen Tranberg Hansen munkája alátámasztja ezt a gondolatot, részletezve, hogy Zambiában a nőket következetesen "anyának és feleségnek tekintették, akiknek a szexualitását a házastársi egységen belül kellett szabályozni" (231). Ezért nem lehet alábecsülni az erőszak ábrázolásának fontosságát a kiválasztott novellákban. Ezek ugyanis alternatív perspektívákat kínálnak, amelyekből a nők zambiai társadalomban elfoglalt helyzetét szemlélhetjük, és rávilágítanak az ebből fakadó veszélyekre.

Befejezésül egy Žižek-idézetet ajánlok, amelyben a 2005-ös francia külvárosi zavargásokat kommentálja. Azt írja, hogy "amit nehezebb elfogadni, az éppen a zavargások értelmetlensége: több mint a tiltakozás egy formája, hanem az, amit Lacan passage a l'acte-nak nevezett - egy impulzív mozdulat a cselekvés felé, amely szavakban nem fordítható le, és a frusztráció elviselhetetlen súlyát hordozza magában" (76). Ebből az összefüggésből kiindulva azt a nézetet képviselem, hogy a kiválasztott rövidfilmben ábrázolt erőszak is értelmetlen. Nem eszköz a cél eléréséhez, hanem egy olyan rendszer eredménye, amely továbbra is propagálja a nők leigázását. A történetek elemzéséből, amelyek ellenállnak annak a készletnek, hogy a nőket a harc győzteseként ábrázolják, vagy valamilyen "értékes" leckét tanítsanak, arra következtetek, hogy a zambiai irodalomkritika el kell, hogy távolodjon a zambiai irodalomnak a didaktikusság és a nacionalista célok által körülvevett kategorizálásától.

Ez nem jelenti azt, hogy a zambiai irodalmi szövegek nem tartalmazzák ezeket az elemeket. Mindazonáltal azt javaslom, hogy érdemes kritikai irodalmi figyelmet fordítani arra, ahogyan a digitális média új publikációs lehetőségeket kínál a zambiai női írók számára. A digitális média lehetőségei hozzájárultak a nők fokozott részvételéhez a zambiai irodalmi életben, és ezen keresztül olyan narratívák létrehozásához, mint amilyeneket a kiválasztott novellák is bemutatnak. Ezek a változások végtelen lehetőségeket kínálnak, mivel felhívják a figyelmet a zambiai nők állandó veszélyeztetettségére a meglévő patriarchális struktúrák miatt. Míg Primorac szerint A nő szíve ábrázolja a zambiai társadalom "csúszós" természetét, ezek a történetek azt sugallják, hogy a helyzet sokkal súlyosabb: a zambiai társadalom "viharos" jellegét. Ez a metafora olyan helyzetet ábrázol, mint mikor az egyén a tengeren ragad a tomboló vihar közepén. Nincs remény a megmentésre, és a tengerbe esésnek súlyos következményei vannak. Ilyen természetűek azok a viharos kitörések, amelyek a válogatott novellákban szereplő nők életét fenyegetik.

Hivatkozott művek

Adenekan, Shola, and Helen Cousins. African short stories and the online writing space. Palgrave Macmillan UK, 2013.

Butler, Judith. The Force of Nonviolence: An Ethico-Political Bind. Verso Books, 2021.

Chilala, Cheela HK. The Invisible Hand: Zambian Literature and (Self) Censorship from the Colonial to the Post-colonial Period. Multidisciplinary Journal of Language and Social Sciences Education (2664-083X, Online ISSN: Print ISSN: 2616-4736) 1.2 (2018): 27-62.

Habila, Helon. The Granta Book of the African Short Story. Granta Books, 2011.

Hansen, Karen Tranberg. Negotiating sex and gender in urban Zambia. *Journal of Southern African Studies* 10.2 (1984): 219-238.

Kalimamukwento, Mubanga.

Thandiwe. 2022. Hozzáférés:

<https://www.addastories.org/thandiwe/>

Kambandu, Mali. A Hand to Hold. 2018. Hozzáférés: <https://kalembashortstoryprize.files.wordpress.com/2018/04/ahandtoholdfinal.pdf>

Lara, Maria Pia. *Moral textures: Feminist narratives in the public sphere*. Univ of California Press, 1998.

Mumba, Norah and Monde Sifuniso (eds). 1997. *The heart of a woman*. Lusaka: ZAWWA.

Ngoma, Lydia. All to Love. 2019. Hozzáférés: <https://kalembashortstoryprize.files.wordpress.com/2019/06/alltolovefinal.pdf>.

Primorac, Ranka. Legends of modern Zambia. *Research in African Literatures* 43.4 (2012): 50-70.

Primorac, Ranka. Reasons for reading in postcolonial Zambia. *Journal of Postcolonial Writing* 48.5 (2012): 497-511.

Primorac, Ranka. The heart of the city: postcolonial subjectivities in contemporary Zambian women's writing¹. *Scrutiny* 2 12.2 (2007): 20-31.

Santana, Stephanie Bosch. From nation to network: Blog and Facebook fiction from Southern Africa. *Research in African Literatures* 49.1 (2018): 187-208.

Žižek, Slavoj. *Violence*. Picador, 2008.

A művészi szimbolizmus olyan, mint egy térkép, amely eligazít bennünket az emberi tapasztalatok labirintusában.

Chiteu Kasongo

Az egység szálai

A közelség és a távolság költői vizsgálata

Bevezetés

Az "Egység szálai" című antológia célja nem pusztán a versek bemutatása, hanem a közelség és távolság birodalmában a tapasztalatainkat, gondolatainkat és elbeszéléseinket formáló kapcsolatok és hiányok mélyebb megértése. Ez a gyűjtemény egy felhívás a költői kifejezésben rejlő művészi, tudományos és irodalmi lehetőségek felvállalására. A megszokott perspektívák megzavarása, a berögzült paradigmák dekolonizációja, valamint a tudás és a gyakorlat új területeinek megközelítése révén a költőket a felszínen túli költői diskurzusra ösztönözzük. Minden egyes strófa, minden egyes sor lehetőséget kínál arra, hogy elmosódjanak a határok az ismert és a még felfedezésre váró dolgok között. Az narratíva és a képzelet birodalmában egyaránt vágyunk olyan darabokra, amelyek elbizonytalanítanak, dekolonizálnak és közelítenek a tudáshoz és a gyakorlathoz. Ezeken a felidéző verseken keresztül reméljük, hogy megkérdőjelezzük a nézőpontokat, érzelmeket idézünk fel és elmélkedésre késztetünk.

Miközben e lapok költői tájait járjuk be, emlékeztessenek bennünket a nyelv erejére, amely képes áthidalni a szakadékokat, empátiát ébreszteni és egyesíteni bennünket különböző tapasztalatainkon keresztül. Minden vers egy szál, minden versszak egy ecsetvonás, amelyek együtt az emberi lét bonyolult szövetének eleven portréját festik meg. Arra hívom Önöket, hogy foglalkozzanak ezekkel a költői alkotásokkal, hogy meghatódjanak, elgondolkodjanak és inspirálódjanak, miközben elmélyedünk a kapcsolat mélységes szépségében és a a közös világunk közti távolság finom árnyalataiban.

Az összekapcsoltság felfedezése során felismerjük a különbözőségeinkben rejlő erőt. A világ különböző sarkaiból származó tapasztalatok és gondolatok sokféle árnyalata itt összefonódik, olyan teret teremtve, ahol a sokféleséget nemcsak elismerik, hanem ünneplik is. A költészet által a sokféleség elfogadásával azonosítom a közös tapasztalatokat, amelyek összekapcsolnak minket, emlékeztetve minket arra, hogy történeteink összekapcsolódnak.

Egy szimbólum olyan érzelmeket és emlékeket idézhet fel, amelyek kultúrákon és generációkon átívelően visszhangzanak, és egy olyan közös fonalat alkotnak, amely átszövi az ebben az antológiában bemutatott különböző narratívákat.

A művészi szimbolizmus olyan, mint egy térkép, amely eligazít bennünket az emberi tapasztalatok labirintusában. Olyan kollektív nyelvet biztosít számunkra, amelyen keresztül közölhetjük gondolatainkat, félelmeinket, álmainkat és vágyainkat. A költők képesek összetett gondolatokat kibogozni és a földrajzi és társadalmi határokon túlmutató megértés szövetébe szőni.

Az "Egység szálai" című kötetben olyan szimbólumokkal találkozom, amelyek túlmutatnak a puszta szavakon, és mélyen belenyúlnak közös emberségünk lényegébe. Ezek a szimbólumok, akár a természetből, akár a mitológiából, akár a kollektív tudatalattiból merítenek, olyan jelzőfényekként működnek, amelyek megvilágítják az összekapcsoltság metszéspontjait. Emlékeztetnek minket arra, hogy a felszín alatt inkább hasonlítunk egymásra, mint különbözünk, és hogy történeteink, bár különbözőek, mégis olyan módon kapcsolódnak egymáshoz, amely mindannyiunkat összeköt.

Vers gyűjtemény

A szürkület ölelésében, ahol álmok bontakoznak,

Egy szimfónia hangjai, történetek még el nem mondva.

Kontinensek között, a kapcsolat szálai fonódnak,

Ahogy elindulunk egy úton, készen arra, hogy higgyünk.

A prágai ősi utcák macskakővel borítva,

Látomások a történelemről, elmúlt mesék bevésve.

Birodalmakról suttogások, az emelkedés és bukásuk,

Átvisszhangzanak az időn, inspirálva mindannyiunkat.

Az afrikai szívből, ahol vad szellemek kóborolnak,

A Serengeti hatalmas síkságok, a természet grandiózus költeménye.

Az élet ritmusa, a születés körforgása,

Egy harmonikus tánc az Anya Földön.

A határszélek hívogatnak, ahol a határok feloldódnak,

Felfedezve a térképződő rejtélyes területeket.

Az átmeneti tartományokban, egy határoló tartományban,

Ahol a történetek kibontakoznak, megcáfolva a közönségeset.

A tintával, mint ecsettel, festünk szavakkal,

Az érzelmek vibráló és homályos vászonát.

Az óvatos versektől, amelyek a szerelem öleléséről szólnak,

A vad versszakokig, amelyek kihívják a status quo kegyelmét.

Az elképzelés magasba száll, mint a repülő madarak,

Felfedve az éjszaka alatt rejtett igazságokat.

Az öröm történeteinek és az vívott harcoknak,

Felfedezzük az élet tanításának lényegét.

Ahogy ezen az úton navigálunk, kéz a kézben,

Távoli földek hangjai vezetnek,

Az emberiség szőttese megtalálja a helyét,

Résztevő szálak a kitartás és a kegyelem között.

Ebben a narratívák foltjában, találunk,

Az emberi elme ünneplését.

Mert a megosztott történetekben látjuk meg,

Az emberiség megosztott szépségét.

Hagyjuk hát a költészetet tovább bontakozni,

Ahogy a hangjaink emelkednek, rettenthetetlenül és bátran.

Egy interkontinentális antológia, mely örökké tart.

A végtelen tér, ahol Európa találkozik Afrikával,

A közelség és a távolság összefonódik, egy finom táncban.

Egy útra indulok, a költői múzsa vezetésével,

Felfedezve a dekolizálás témáját és annak lehetőségét.

Egy határvidék bontakozik ki, világokat összehidalva,

Ahol Délkelet-Afrika és Közép-Kelet-Európa egyesül.

Itt a terek és helyek meséket rejtenek,

Titkokat suttognak a kapcsolatról, új fényt tárva fel.

Az emlékek mélyén megtalálom a múlt visszhangjait,

Az ősök hangjai visszhangoznak, büszkeséggel rezegve.

Történeteik alakítják a közös történelem megértését,

Egy összefonódott szöveg, ahol a kultúrák találkoznak.

Ahogy a jelen kibontakozik, új terek születnek,
Rituálék átlépnek időn, határokon, és szárnyra kelnek.
A sokszínűség szimfóniája, egy dallam fonódik,
Közösségek egyesülnek, harmónia szövődik.
Az "itt és ott" és az a "közötti" terekben járok,
A párbeszéd és az exchange erejét csodálva látom.
Ugandai domboktól lengyel tájakig visz az út,
A szavak összekötik szíveinket, elűzve minden bűt.
Felfedezve tudást, ősi és bölcs tanítást,
Elmélyülök az évek bölcsességében, a régi tanításban.
Regionális kincsek tündökölnék, sokszínűséget áldva,
Egy híd a megértéshez, félelmeket eloszlatva.
Művészet és tudomány, egy szent metszetben,
Közös jelentések tárulnak fel, egy kozmikus látomás.
Ecsetvonások és egyenletek, költészet és felfedezés,
Együtt járnak útjukat, képzeletet gerjesztve, színesen.

Amint verseket írok, érzem az egység hívását,

A narratívák erejét, hogy időn és téren át.

Egy hangokból szőtt patchwork, szövődő faliszőnyeg,

Vállalva a kihívást, hogy közös kegyelmet teremtsék.

Ebben a többkörnyezetű patchworkben, történetek összefonódnak,

Szavak szimfóniája, isteni faliszőnyeggé fonódnak.

A dekolonizálás lencséjén keresztül felfedezünk,

A közelséget és távolságot, melyek örökké tartanak.

Csehország kastélyaitól Zambia síkságáig,

Tájak látomásai, mind egyedi és vadregényes.

A határvidékeken, ahol kultúrák találkoznak,

Inspirációt találok az ott születő történetekben.

Belemerülök az el nem mondott ellen-történetek mélyébe,

Feltárva a történelem bonyolultságát, melyet talán rejt.

Fikció és valóság összefonódik és ütközik,

Élénk képeket festve az emberi oldalról, színesítve.

A napló lapjain belül, emlékek lakoznak,

Pillanatok megragadva; felerősödött érzelmek.

Tudományos cikkek világítanak meg mély tudást,

Feltárva a kapcsolatokat, melyek felfedezésre várnak.

Tovább mondott mesék és történetek mozognak generációkon át,

Hordozva bölcsességet és tanulságokat, időtlen alapokat.

Áthidalják a szakadékokat, egyesítve a távolságokat,

Történetekkel összekötve távoli világokat világszerte.

A helyek és terek felfedezésében

Rátalálok az elfeledett nyomokban rejlő lehetőségre.

Határvidékektől a köztes helyekig

Az emberiség közös öleléseinek ünneplése.

Ósi tudás suttog a szélben,

Megértés felé vezet minket, túllépve a zajon.

Régi és új rituálékban találunk vigaszt és békét,

Lehetőséget a kapcsolódásra, a feszültségek megszűnésére.

Művészet és tudomány fonódik össze, kéz a kézben,

Létrehozva egy szimfóniát, mely a felismeréseket bővíti.

Költői versek és tudományos beszéd révén

Felfedjük az igazságokat, amelyek irányítják utunkat.

Ahogy eljutok e költői vállalkozásom csúcspontjára,

Ámulva állok a kapcsolódások előtt, amelyeket megszakíthatunk.

A narratívák ereje, hogy közelebb hozzanak minket,

Áthidalják a szakadékokat, erősítve kötelékeinket.

Ebben az interkontinentális antológiában, hangok egyesülnek,

Táplálva a megértést, szikrázó közös fényt.

Minden leírt szóval és elmondott történettel

Arra törekszünk, hogy megzavarjuk a megszokottat, és bátran hozzuk el a tudást.

Engedjük hogy a közeli és távoli narratíváink

megvilágítsák a közös létünk szépségét.

Ebben a többkontextusú szövében, amit alkotunk,
A művészet hatalmának és sorsának emléket állítunk.
Közép-Európa szívében, hol a történelem mélyen él,
Évszázadok története és küzdelme, mely mélyen kél.
Szlovákia varázslatos tájaitól Magyarország öleléséig,
Kultúrák tánca, őrizve örökséget és kecsességet.

Ahogy elindulok Dél-Kelet-Afrika tartományába,
Uganda buja dzsungeljei, Tanzánia végtelen síkságai vár.
Látom az emberek ellenálló erejét, kik oly bátrak,
Akiknek vibráló lelkük örök dallamot énekel.
A határvidéken, ahol a határok elmodódnak,
Történetek az ellenállásról és a reményről kezdenek szárnyal.
Emberi élményeket olvasva, láthatom a küzdelmüket,
És fényt vetek a harcra, melyet bátran vívnak.
Az új és a régi helyek potenciálja,

Bemutatkozik álmaink és vágyaink útján.

A rituálék és szokások szöttezésében,

Szunnyad a szent éjszakák mély jelentése.

Minden verssel és elmesélt történettel,

Ősi bölcsesség varázslatát szőjük, merészen.

Közös megértés hídját találjuk meg,

A hagyományok befogadása, melyek egymásba fonódnak.

Művészet és tudomány metszéspontjának fényeiben,

Új lehetőségek univerzumába merülünk, hol az innováció gyógyít.

A közös értelmekben megtaláljuk a kulcsot,

Egy jövőhöz, ahol a tudás szabaddá tesz.

Ahogy folytatom ezt a költői kutatást,

A közelség és távolság, vibráló alkotás,

Hívlak téged is, csatlakozz hozzánk e kalandhoz,

Hogy megünnepeljük együtt a z összekapcsolt világunk gazdagságát.

Ebben az antológia ölelésében, büszkén állunk,

Hidakat építve, falakat lebontva.

Mert a távoli vidékek közötti terekben,

Rejtőzik az egység potenciálja, kéz a kézben.

Hadd folytassuk a deorientációt és dekolonizációt,

Olyan narratívákkal, melyek kihívást jelentenek, inspirálnak és elbűvölnek.

Ahogy ez a remekmű kibontakozik, hangjaink egyggyé olvadnak,

Egy jövőért, ahol a művészet, kultúra és szerelem lánggra lobban.

Az álmodozás birodalmában, utunk repül,

A nappal és az éjszaka határain túl.

A múlt, jelen és a jövő mélységeit felfedezve,

Felfedve rejtett kincseket, mint egy rettenthetetlen felfedező.

Az idő folyosóin bolyongunk,

Keresve azokat a történeteket, melyeket felkavar és elgondolkodtat.

Életek szövetében, melyek kegyesen fonódnak egymásba,

A közös tér szépségének átölelése.

A prágai macskaköves utcáktól az óvárosban,

Ahol a vadállatok terjedelmes szavannájának vége sincs,

Közép-Kelet-Európa bája kibontakozik,

Kultúrák szimfóniája, még el nem mondott történetek.

Dél-Kelet-Afrika, a csodák földje,

Ragyogó színekkel és elbűvölő pompával.

Zambia hatalmas Zambezi-je, egy varázslatos erő,

Tanzánia Serengeti-je, a természet isteni pályája.

A határvidékeken, ahol a sokféleség virágzik,

Felfedezzük a határokat és megkérdőjelezzük az előítéleteket.

Az új dimenziók feltárása régi és új rituálékban,

Ahol örökség és innováció egy áttörésbe olvadnak.

A korlátozások résein keresztül, a szabadság fénye,

Megvilágítja az utakat, elűzve az éjszakát.

A hallgatag ősi és bölcs tudása felébred,

Vezet bennünket egy úton, ahol kapcsolatok születnek.

A művészetek és tudományok kéz a kézben táncolnak,

Ahogy a kreativitás és az értelem ragyogóan kibővül.

Ebben a metszetben, a ragyogás fúziója,

Kinyitva a lehetőségeket minden egyes megosztott rezonanciával.

Hadd fonódjanak szavaink, mint növekvő szőlőtőkék,
Ebben a mozaik antológiában, hadd mutassák meg hangjaink,
Az egység erejét, a sokféleség erejét,
Határokon átívelő, szolidaritást erősítő narratívákban.
Az idő szőttésében, kapcsolatot keresünk,
Közelség és távolság kutatása önmagunkba nézve.
A művészet lencséjén át és az ősi vers erején keresztül,
Mélyedünk a területekbe, ahol megértés áramlik.
A prágai ősi utcákon, egy élő városban,
A történelmet suttogó, túlélő történetek.
A királyok visszhangjai és az általuk taposott lépések,
Egy kőbe szőtt örökség, Isten tanúsága.
Az afrikai síkságokon, ahol a vad szabadon kóborol,
áll Serengeti, egy gyönyörű látvány.
A természet szívdobbanása, egy vad szimfónia,
Ahol az oroszlán ordítása és a zebra csíkjai nevetet kapnak.
Határvidékek jelennek meg, ahol kultúrák ütköznek,
Egy találkozópontra, ahol történetek egybeesnek.

Köztes helyeken, lelkek keveredése,
Ahol a sokféleség virágzik és az elfogadás kibontakozik.
Az alkony ölelésében zajló rituálék táncától,
Az idő nem tudja eltörölni a folklór rejtélyeit,
Költői hangjaink célzottak és erősek,
Ahogyan áthidaljuk a részleteket és feloldjuk az éjszakát.
Tollal a kezünkben merjük kihívni a normákat,
Barikádokat döntünk le és viharokat átvészélünk.
Minden sor és versszak által igyekszünk szívből közvetíteni,
az egység és az együttérzés látomását.
Ahogy lapoznak az oldalak, úgy folynak tovább a szavak,
Ebben az interkontinentális antológiában ragyogása.
Ez az emberi lélek felemelkedésének tanúságtétele,
Ahogy összefonjuk a történeteket, összekuszálva és meghajlítva.
Az álmok birodalmában, ahol a képzelet uralkodik,
Költői utazásunknak nincsenek határai vagy korlátai.
Mélyebbre ásunk az ismeretlen vidékekbe,
Ahol a kapcsolatok fonalai szorosan a kezünkben vannak.

Az emlékek folyosóin sétálunk,
Bátorság, rugalmasság és beszélgetés meséit feltárva.
Az őseink suttogása, mély hangukkal,
Bölcsességük örökké vezet bennünket, örökké szabadon.
Budapest szívéből, egy mesék városából,
Ahol a történelem táncol és a nosztalgia uralkodik.
A macskaköves utcák rejtett gyönyörei felé vezetnek,
Ahol a múlt visszhangjai összefonódnak az éjjel.
Zambia szívében, ahol erősen dobol a ritmus,
Hangok szimfóniája, egy harmonikus dal.
A nap melegében és a föld karjaiban,
Ünnepeljük a kultúra újjászületésének szépségét.
Az idő vásznán, új történeteket festünk,
Az érzelmek élénk és igaz ecsetvonásaival.
A szavak színek lesznek, minden vers egy ecsetvonás,
Egy mestermű létrehozása, a költők felébresztése.
Határokon és óceánokon keresztül, áthidaljuk a szakadékot,
Költői kifejezésekkel, melyek nem tagadhatóak.

Mert a vers és rím megosztott nyelvében,
Megnyugvást, megértést és büszkeséget találunk.
Tehát folytassuk, fedezzük fel a feltérképezetlen tájat,
Tollaink irányítúként, szavaink uralkodásaként.
Ahogy az emberi létezés mélyére hatolunk,
És a költői kitartással kibogozzuk a rejtélyeket.
A határokon, ahol kultúrák összefonódnak,
Egy történetek szövése kezd kibomlani.
Átlépünk a közelség és a távolság tájain,
Az emberi lét lényegét kutatva.
A mesélő szemein keresztül látjuk a múltat,
Felfedve a történelem lábnyomait.
Közép-Kelet-Európától Délkelet-Afrikáig,
A küzdelmek és diadalok visszhangja rezeg körülöttünk.
Az emlékek folyosóin kincseket találunk,
Történeteket az állhatatosságról, a merészségről, a bátorságról.
A költészet lencséjén keresztül életre keltjük őket,
Felfedve az öröm, a bánat és a küzdelem mélységeit.

Táncolunk az elfeledett rituálék ritmusával,
Az ősök bölcsességét ákarolva.
A szent terekben, ahol kultúrák ütköznek,
A perspektívák kaleidoszkópja repít minket.
A határok peremén keressük a közös hangot,
ahol közös élmények és kapcsolatok találhatóak.
A sokszínűség szépsége, az egység ereje,
Ünnepeljük emberi közösségünk gazdagságát.
Metaforákon és szimbólumokon át túllépünk az időn,
Határokon áttörünk, fenséges hidakat építünk.
Mert a költészet világában nincsenek korlátok,
Csak végtelen lehetőségek, ahol a kreativitás ragyog.
A csillagos égbolt végtelen kiterjedésében,
Ahol csillagképek mesélnek ősi kötelékekről.
Utazunk tovább, túl azon, amit szem lát,
A képzelet birodalmába, vadon és szabadon.
A szavak kozmoszában hadd gyűjtsanak a versek lángot,
Szikrázó csillagport fekete-fehér vászonra hintve.

Hadd hozzanak létre a szótagok ritmusa kozmikus hullámokat,

Felfedve rejtélyeket a versbe vésett költészetben.

Álmok és vágyak tájain barangolunk,

Érzelmeket festünk tintával és költői tűzzel.

Az ősi földeken átfolyó folyóktól,

A hegyekig, amelyek az égi szálakat érintik.

A metaforák táncában érzelmek szárnyra kelnek,

Szeretet, bánat és öröm történeteit szöve.

Minden sorban a jelentőség univerzuma bontakozik ki,

Érzelmek szöttese, mesék, melyek elmondásra várnak.

Fedezzük fel az emberi kapcsolatok mélységeit,

A szavak játékában, egy összetett tükörképben.

A tapasztalatok szálai összefonódnak,

Kultúrákon, határokon, szabad szíveken át.

Ebben a költői odüsszeiában hidat építünk,

Ünnepeljük a sokszínűséget és a találkozó világokat.

Mert a költészetnek nincsenek határai, nincsenek korlátai,

Ahogy megérinti a lelkeket, megnyugtatja a szíveket.

Hadd folyjon szabadon a tinta, korlátok nélkül,
Ahogy mélyebbre merülünk az érzékenyek birodalmában.
Minden szóval, egy ecsetvonás az idő vásznán,
Folytatjuk, megalkotva a valóban fenséges költészetet.
A szavak szöttezésében új történetet szövünk,
Felfedezve, mit jelent igaznak lenni.
Minden verssel időn és téren át utazunk,
Felfedve a rejtett rétegeket, nyomot nem hagyva.
Prága utcáitól a Zambezi síkságáig,
A történelem visszhangjaitól a szabadok daláig,
Kultúra és örökség tájain haladunk át,
Pillanatokat rögzítve költői hatalommal.
Merüljünk bele a kollektív emlékezet folyójába,
Ahol a történetek összefonódnak, szimfóniát alkotva.
Metaforákon és szimbólumokon át közös hangot találunk,
A rengeteg megosztott élményekben.
A határokon túl, ahol a közel és a távol találkozik,
Megértést keresünk, az életet öleljük át.

Mert a gondolatok találkozásában, felfedezzük az ismeretlent,

Empátiát hozunk létre, irgalom magvetését.

Tintával útmutatónk, az ismeretlenben navigálunk,

Mind egy vers rejtekeit felfedezve.

A nyelv ereje, egy fényes jelző,

Vezet minket a sötétségben, felragyogtatva az elmét.

Ahogy a szavak kibomlanak, hívlak, hogy fedezz fel,

Kultúrák találkozásait, egyre mélyebben.

Mert ebben az antológiában, egy patchwork-et alkotunk,

Az egység ünneplése, a veleszületett sokszínűségben.

Hagyjuk, hogy a költészet folyjon, szabálytalan ritmusban,

Határok összezúzva; visszaszerzett akadályok.

Ebben a szavak útjában, fogadjuk el a fenséget,

Miközben folytatjuk, költészetet alkotva, egy soronként.

A hangjaink függése, egy kórus fonódik össze,

Közös kapcsolatok történetei, az összetett vonalak fonása.

Át az éneklő verseken, felfedezzük az emberi létet,

Feltárva a mi közös interkontinentális vízióinkat.

Kelet-Közép-Európa ölelésétől az Afrika ritmikus szívveréséig,
Leereszkedünk a mélységbe, ahol kultúrák és történetek találkoznak.
A létezés határain, ahol kapcsolatok születnek,
Élmények kaleidoszkópja, árnyékok és árnyalatok cseréje.
Az emlékek folyosóin, a múlt visszhangjai,
Őseink suttogásai, bölcsességük örök marad.
A költészet lencséjén keresztül, előhozzuk a láthatatlant,
Kibogozva azokat a bonyodalmakat, amelyek a kettő között vannak.
Járjuk az idő és tér tájait,
Átölelve a hangok sokszínűségét, mindegyikük saját eleganciájával.
Toll a kézben, táncolunk az oldalon,
Élénk képek festése, a ketrecből való szabadulás.
Nyelvek összjátékában, harmonizálnak a hangok,
Egy interkontinentális szimfónia, ahol az egység lakozik.
Metaforák ecsetvonásaként, felfedezzük az ismeretlent,
Fogva a világok lényegét, amelyek közé lépnek.
Hagyjuk, hogy a költészet folytatódjon, mint a folyó árja,
Elárasztva az érzékeinket, hagyva, hogy a kreativitás növekedjen.

Minden egyes sorral, egy híd épül,

Lelkeket kötve össze kontinenseken át, búntudatban szőve.

Formáld tovább a verseket, szenvedéllyel és kecsességgel,

A szavak szövetében, találd meg a helyed.

Mert a költészet szépségében, megnyugvást és felszabadulást találunk,

Egy tanúsítvány az örök béke felé, melyben osztozunk.

Folytassátok a írást, kedves költők, hadd szálljanak a hangjaitok,

Ebben az művészeti szimfóniában, hadd fedezzék fel a szavaitok.

Mert a ti költészetek által, egy kötelék formálódik,

Egy tanúsítvány a nyelv hatalmáról, amellyel díszítve vagyunk.

Folytassátok az elbeszélések formálását, szeretettel és szándékkal,

Ebben az interkontinentális antológiában, hadd szárnyaljanak a hangjaitok

Mert együtt, gazdag és vibráló szövést hozunk létre,

Ünneplő kultúrák egységét, ahol a világok megtalálják a szinergiát.

A lelkünk szövetében, egy isteni szőttes,

Ahol a közeli és a távoli összefonódik.

A tudatlan és látottak birodalmán túl,

Egy költészeti utazás, szürreális és békés.

Verseken keresztül, melyek meghaladják a mindennapit,

Keresztezzük az elképzelések határait, ellenkezőleg.

Az univerzum eltitkolt titkai suttogva,

Feltárva a múltidőtlen rejtélyeket.

A nyelv szimfóniájában, hagyd, hogy a csend megszólaljon,

Ahogy a tinta ömlik a vászonra, bátor és egyedi módon.

A szabályoktól mentesen, meghaladjuk a normát,

Ahol az ihlet születik.

Hagyd, hogy a Hold tükre vezesse a tolladat,

Miközben álmodozunk, élénk és mozdulatlanul.

Metaforákon és képeken keresztül felfedezzük,

Az érzelmek tájait, örökké.

A kultúrák összeolvadásában, megtaláljuk a lépteinket,

Határokat elmosva, ahol a világok ütköznek.

Minden sorral, egy univerzum formálódik,

Egy költészeti kozmosz, amit újraformálhatunk.

Hagyd, hogy a szavaid meghaladják a gravitáció vonzását,

Mint a hullócsillagok, felvilágítva a lomot.

A tér között, a varázslat lakik,
Ahol a megszokott és a különös harmóniája van.
Tehát folytassuk, bátor úttörők,
Bátran formáljuk a verseket, feltárva új határokat.
Mert a költészet az, ami összeköt minket,
Híd a sötétség és a csillogó fények között.
Folytatódjon a tánc a múza ölelésében,
Keresve a megnyugvást a költészet kecsességében.
Minden szóval, engedd, hogy a lelked fellobbantson,
Mert a te költészetedben, a világ megpihen.
Folytasd a kóborlást, szabad és szelíd,
Ebben a költői odüsszeiában, örökre igénytelen.
Mert a ti tintáttal, új történetek születnek,
Egy tanúsítvány a meg nem mondott szavak hatalmáról.
Folytasd a lélek mélységeinek felfedezését,
Ahol az álmok és a valóságok zökkenőmentesen sétálnak.
Ebben az interkontinentális szőttben, amit létrehozunk,
Hadd inspirálja és higgye el a költői hangod.

Folytassátok, kedves költők, és hadd szárnyaljon a hangod,

Ahogy a szavaitok visszhangja örökké szól.

Mert a költészet terjedelmes alkotásainak tengerében,

Megnyugvást, kapcsolatot és mámorító boldogságot találunk.

Folytassátok, hogy másképp legyetek, hadd kalandozzon a tollatok,

Ebben az antológiában, a ti egyedi hangotok hatalommal bír.

Mert a sokféleség és a költői folyam által,

Az emberiségünk megosztott lényegének növekedése által.

A szövődő lelkek birodalmában, egy misztikus tánc kibontakozik,

Ahol a közeli és a távolság, az őket még be nem fejezett történeteik.

Láthatatlan határokon át, a verseink szárnyalnak,

Egy költői utazás, a Hold gyengéd fényének vezetésével.

A tintát hozzánk mint ecset, élénk jeleneteket festünk,

Kilépve a mindennapi rutinból.

Szabadon szavakkal, új utakat teremtünk,

Ahol az ihlet uralkodik.

Rejtett titkok, mély metaforákba burkolva,

Feltárva az univerzum körülvevő rejtélyeit.

A nyelv szimfóniájában, hadd találja meg a csend a hangját,
Ahogy érzelmeket formálunk, lehetőséget adva nekik a választásra.
A kultúrák egyesülésében, közös szálakat keresünk,
Elmosva a határokat, ahol a különböző történetek terjednek.
A szavak ritmusában, hídjat képezünk a szakadék felett,
Az érzelmek tájain, könnyedén siklunk.
Engedjük, hogy szárnyaljon a képzelet, repüljünk,
Az elméket meggyújtva, élénk és világos látomásokkal.
Mert a tér között, a varázslat lélegzik és virágzik,
Ahol a különleges megtalálja a nyugalma a szobáinkban.
Tehát, folytassátok a költői utazástokat, vakmerően és szabadon,
Olyan verseket formálva, amelyek új valóságokat alakítanak ki.
A ti tollatokban rejlik az erő, hogy kihívást jelentsenek és inspiráljanak,
Hogy megmozgassák a szíveket, hogy lángoljon a lélek a költői tőzzel.
Táncoljatok a múzsával, fedezzétek fel a mélyeket,
Ahogy a szavaitok szétbontják a történeteket, merészek és vékonyak.
Mert a költészet terjedelmes alkotásainak ölelésében,
Megnyugvást, kapcsolatot és bölcsesség kegyelmét találjuk.

Folytassátok a kóborlást, az óceánokon és a földeken át,

Lírai lépésekkel, láthatatlan kezek által vezetve.

Hadd szóljon a hangotok, egyedi és erős,

Ebben az interkontinentális kórusban, ahol a szívünk otthon van.

Folytassátok, kedves költők, a tollatok legyen az útmutatónk,

Ebben az antológiában, hadd lakozzon a ti lelketek.

Mert a különböző hangokon keresztül, egyként egyesülve,

a költészet ereje úgy ragyog, mint a nap.

Folytasd, hogy különböző légy, minden egyes írással,

Mert a hangod varázslatot rejt, mely örömet szül a szavakban.

Ebben a költői szimfóniában, hadd csendüljenek versed,

Ahogy összefonjuk a mély szépség fonalait.

Folytasd, és hagyd, hogy a költészeted az eget fesse,

Szenvedély, igazság és meglepetés színeivel.

Mert a szavaidban megnyugvást és kegyelmet találunk,

Az emberi lélek ölelésének tanúbizonysága.

Folytasd, és a kreatívásodban találj megkönnyebbülést,

Ahogy megosztod a lelked, szíveket békébe hozva.

Mert a költészet művészete által átléphetünk,
A határokat, amik elválasztanak, és igazán megérthetjük.
Kibontakozó történetek a közel és a távoli földjeiről,
Átkelünk a határokon, minden csillag vezet.
A kultúrák öléin, ahol történetek bontakoznak ki,
Kapcsolatot, egységet és meg nem mesélt történeteket találunk.
A történelem ölelő ösvényein keresztül,
Közös talajt keresünk, időt és teret törölve.
A hangok egyesülésében, különböző és egyedi,
Ünnepeljük a szépséget, amit a különbségek kifejeznek.
Délkelet-Afrikától Kelet-Európa birodalmáig,
Költészetünk rezonál, mint egy szent himnusz.
Tintaszennyezett ujjakkal, művészies verset faragunk,
Elfogva a távoli földek és idők lényegét.
A természet suttogásaiban, a föld ritmusában,
Megtaláljuk az örökség visszhangjait, összefonódva és grandiózusakat.
Az művészet és a tudomány prizmáján keresztül, látjuk,
Egy bölcsesség szőnyegét, ahol a tudás szabadon jár.

Hagyd, hogy a szavak táncoljanak a lapokon, vibrálóan és elevenen,
Ahogy felfedezzük azokat a mélységeket, ahol a képzelet virágzik.
Ebben az interkontinentális mozaikban, hangjaink egyesülnek,
Szövünk egy narratívát, mely túlhaladja a nappalt és az éjszakát.
Szóval folytasd az írást, kedves költő, szenvedéllyel és kecsességgel,
Szabadítsd fel a kreativitásod, hagyd, hogy a szavaid átöleljenek.
Mert a költészetben rejlik az ereje, hogy inspiráljon,
Meleget adjon a szíveknek, hogy a lelkeket lángolásra indítsa.
Hagyd, hogy a versed fény legyen, egy iránytű,
Megvilágítva az utakat a legsötétebb éjszakán át.
Ebben az antológiában, a hangod megtalálja a helyét,
Mélységet és szépséget adva, hagyva egy maradandó nyomot.
Folytasd a felfedezést a közel és távol között,
Mert a világok közt való kölcsönhatásban, megtaláljuk az igazi lényegünket.
Folytasd bátran, merészen, hűen,
Az új és régi világok teremtésében.
Mert a költészetben rejlik az ereje, hogy inspiráljon,
Egy csodálat érzését, egy vágyat a betekintésre.

Szóval, kedves költő, arra ösztönzöm, hogy folytasd,
Ebben a költői utazásban, ahol igazán otthon vagy.
Mert a szavaidnak van az a potenciálja, hogy átalakítsanak és inspiráljanak,
Hogy összekapcsolják a szíveket kultúrák között, magasra emelkedve.
Folytasd, és hagyd, hogy a költészeted szárnyaljon,
Minden sorral, amit írsz, fényt árasztva belé.
Mert a szavaidban rejlik a mesélés varázsa,
Létrehozva egy szépség szövetét, ami sosem hal el.
Folytasd, kedves költő, szenvedéllyel és kecsességgel,
Hagyj hátra egy halhatatlan nyomot ebben a költői térben.
Mert a hangod egyedi, a nézőpontod ritka,
Megújítva a világot a történeteiddel.
Folytasd, és hagyd, hogy a költészeted ragyogjon,
Felfedve a közelség és távolság titkait a repülésben.
Mert a te kezeidben, kedves költő, ott rejlik az a hatalom, hogy átlépj,
Hogy összekapcsolj világokat és szíveket, egységet hozva a végére.
A szavak szimfóniájában hadd csendüljön a költészetünk,
Egy interkontinentális út, ahol kapcsolatokat találunk.

Képzeletünk mélyén a versünk szárnyra kap,

Felfedve a történeteket, melyek összekeverik a sötétséget és a fényt.

Kelet-Közép-Európa szívéből Délkelet-Afrika öleléséig,

Festünk vibráló tájakat, minden sor egy grace ütése.

Kutatva a határokat, ahol kultúrák fonódnak össze,

Felfedezzük a nem definiált területek értékét.

A rituálék táncában, régi és új egyaránt,

Felfedezzük az igazság lényegét.

Minden versszakban keresünk elmondatlan tudást,

Egy híd a kölcsönös megértéshez, egy bepillantás, amit látni kell.

Hadd vigyek a verseink a történelem suttogásait,

Ahogy kibogozzuk a szötteket, ahol a emlékek fennmaradnak.

A költészet lencséjén keresztül, a közelség és távolság utat talál,

Történeteket szöve, amelyek túllépnek az idő kitartásán.

Az elmék találkozásában, ahol művészet és tudomány egyesül,

Közös jelentéseket találunk, egy isteni szimfóniát.

Hadd gyűjtsák fel a szavaink a kíváncsiság lángját,

Ahogy elmerülünk az emberi találékonyság birodalmában.

Minden metaforával és hasonlattal, hídként újraépítjük,
Szíveket és lelkeket kötve, kötelékeket kovácsolva, amelyek nőttek.
Ebben az antológiában hadd vegyüljenek hangjaink és egyesüljenek,
Létrehozva egy sokkontextusú mozaikot, mely költői fényben fürdik.
Szóval, kedves költők, folytassátok a kreativitásotok áramlását,
Képekkel festve, ragyogó szavakkal.
Vezetők és ikonok jönnek, átlépve a szakadékot,
Bölcsesség vezető kezei, oldalukon járnak,
Ebben az interkontinentális birodalomban egyesülnek,
A változás élharcosai, határokat döntenek meg hatalommal.
Meghatározó nézőpontok, új világ felfedezésére,
Közelség és távolság homályosul, igazságok helyreállítására,
Közép-Kelet-Európa ölelésében és Afrika melegében,
A remény közös történetei, az újjászületés szimfóniája.
A határterületek hidakká válnak, kibontakoznak a soha el nem mondott
történetek,
Élmények vésett szívverésekben, arany emlékekben,
Múlt, jelen és jövő összefonódnak kecsesen,

Ahogy az idő örök táncára helyet foglal.

Az „áthidaló” helyeken, ahol kultúrák találkoznak és összeolvadnak,

Rituálék új dimenziói jönnek létre, túllépve a végén,

A jelentőség virágozik, minden szent lélegzetben,

Felfedve az élet lényegét, túl az életem és a halálon.

Bennszülött tudás suttog, a föld titkai,

A hallgató bölcsesség hidakat épít, kéz a kézben,

Az művészetektől a tudományig, egy úton fonódnak össze,

Az igazság interfészén, a megértés ragyog.

Dicsőítés az összekapcsoltságnak, az egyesülés ölelésének,

Közép-Kelet-Európa és Afrika kecsessége,

Az egység szálai, erősen és igazán fonódnak,

Ebben az interkontinentális úton, a lelkünk megújul.

Hát, vizsgáljuk meg a közeli és a távoli, osztályozás nélkül,

Közös álmokhoz kötődve, a széles kontinenseken át,

Nyitott szívvel találjuk meg közös alapunkat,

Az összekapcsoltságban, igazi kincseket találunk.

Egy bátorsággal és erővel szőtt világban,

Ikonok jelennek meg, sugárzó fényükkel,
Határokon és kultúrákon át áramlik befolyásuk,
Útjainkat irányítva, bárhová is vezet az élet.
Władysław Reymont, szavai egy ajándék,
Egy Nobel-díjas tolla, lelkeket felemel,
Lengyelország szívéből, történetei kibontakoznak,
Lelkünket gazdagítva, mint értékes gyöngyök.
Uganda szívéből, Idi Amin uralkodása,
Egy történelem tanulsága, egy fájdalmas történet,
Mégis a sötétség közepette mások emelkedtek,
Az igazságért szóló hangok, ahol a részvény ragyog.
Tanzánia ölelésében, Nyerere magasan állt,
Az egység egy fénytornya, válaszolva a hívásra,
Bölcsessége és látomása, egy nemzet vezetője,
Kegyelettel vezetve, oldalról oldalra.
Václav Havel, Csehország földjéről,
Drámaíró és elnök, állást foglalt,
A szabadság és az igazságért, hangja visszhangzott,

A bátorság szimbóluma, örökre híres.

Magyarország öröksége, Bartók szimfóniája,

Hangok, amelyek kultúrákat hídnak össze harmóniával,

Zenéje túlmutat, mindenkit magába foglal,

Egy óda az egységnek, a falakon túl.

Szlovákia ajándéka, Milan Rastislav Štefánik,

Csillagász, repülő, álmai oly elegánsak,

Az égre tör, a fellegek kihívásával dacolva,

Egy látomásos szellem, ami sosem hal meg.

Zambiából, Sylvia Masebo ragyog,

Egy vezető, aki szilárdan az igazság mellett áll,

Az ő szószólása visszhangzik a természetvédelem kérésében,

A természet őre, hogy mindenki lássa.

Ezek az ikonok, változatosak mégis összefonódnak,

Történeteikben az egységet találjuk,

Különböző földrészekről, szellemeik egyesülnek,

Előre vezetve minket, közös belátással.

Az élet szimfóniájában, ahol kultúrák találkoznak,

Zenészek, költők, művészek egyesülnek,
Különböző földrészekről, hangjuk magasba száll,
Harmóniában és kreativitásban felfedeznek.
Szlovákia ajándéka, Eugen Suchoň dallama,
Egy zeneszerző szíve, egy mestermű megalkotása,
Hangjai rezonálnak a szlovák lélekkel,
Egy időtlen kapcsolat, amely egészsé tesz minket.
Magyarország szívéből, Attila József tollából,
Egy költő versei, egy belső utazás,
Szavai mély érzelmeket járnak be,
Szíveket érintve, titkokat őrizve.
Lengyelország vászna, Tamara de Lempicka ecsetvonása,
Egy festő látomása, új értelmezések,
Az ő ecsetvonásai élénk és bátor történeteket fednek fel,
Az örökké elbeszélte művészeti örökség.
Csehország ölelésében, Jaroslav Hašek humorja,
Egy író humora, egy világ közvetítése,
A Jó katonát Švejket-nevű komédiás stílusán keresztül

Társadalom hibáit gondosan tükrözi.

Uganda ritmusai, Philly Lutaaya dala,

Egy zenész hangja, erős maradva,

Dallamai a szeretetről és a küzdelemről szólnak,

Szíveket inspirálnak, meggyújtva a fényt.

Tanzánia lelkéből, Godfrey Mwampembwa,

Egy karikaturista humora, minket rajzol,

Szatírái felfedik a meg nem mondott igazságokat,

Gondolatokat provokálva, letörve a formát.

Zambia ihletforrása, Mulenga Kapwepwe,

Egy művész érintése, szabad kreativitás,

Kifejezése meg nem szelídített történeteket mesél el,

Hangokat megerősítve, szíveket lángba borítva.

Ezek a művészek, költők, kegyelmes zenészek,

Művészetükben különböző világokat ölelnek át,

Különböző sarkokból összeérnek,

Teremtéseik a közös vágyunk tanúsága.

Szív szálaira szőtt dallamokban,

Zenészek, költők és művészek közvetítenek,
Szlovákia öleléséből, Čiurlionis ecsete,
Lélek színei, érzelmek rohannak.
Magyarország birodalmában, Bartók kottája,
Egy zenei utazás, örökké,
Hangjai rezegnek, az ország átjárója,
Egyesítve a világot, egy adományozott kézzel.
Lengyelország mélységéből, Chopin kecsessége,
A zongora billentyűi táncolnak, egy időtlen ölelés,
Kompozíciói szólnak, szavak nélkül,
Egy univerzális nyelv, amelyet finoman hallani.
Csehország kincse, Mucha művészete,
Elegancia és szépség, amit közvetít,
Bonyolult tervei, egy vizuális öröm,
Kultúra hidja, a csillagos éjszakában.
Uganda mesélője, Okot p'Bitek tolla,
Hang a hagyományért, újra és újra,
Versikéi visszhangzanak, ősi mondákat,

Szíveket összekapcsolva, örökké.

Tanzánia ölelésében, Liyongo rímjében,

Megőrizve a múltat, térben és időben,

Szavai bölcsességet hordoznak, ősi napokból,

Előre vezetve bennünket, sokféle módon.

Zambia lelkéből, Kapwepwe kecsessége,

Egy drámaíró, vezető, kulturális ölelés,

Szavai és víziója, egy nagy örökség,

Az embereket egyesítve, az egész országban.

Ezek az művészek, költők, zenészek olyan fényesek,

Kreatív fényükkel megvilágítják világunkat,

Különböző földi, hangjuk összekapcsolódik,

Az egység a művészet szövetében ragyog.

A természet egyediségében,

Örökségi helyek állnak ősi kecsességgel,

Szlovákia magas Tatra hegyeinek csúcsai olyan magasak,

Tanzánia Serengeti-síkságai, ahol az állatvilág égi rózsák.

Magyarország Hortobágya, egy hatalmas, nyitott síkság,

Ahol darvak táncolnak, és az élet történetei megmaradnak,
Csehország Český Krumlovja, egy mesebeli város,
Történelemmel szövődve, ahol álmokat vetnek.
Lengyelország Białowieża-erdeje, egy élő kincs,
Bölények otthona, harmóniában és kényelemben,
Uganda Rwenzori-hegyei az égig érnek,
Egy etérea birodalom, ahol a csúcsok oly magasra emelkednek.
Zambiában, a Victoria-vízesés magas,
Természet csodája, erejével ragyog,
Törzsek gyűlnek távoli földről,
Történeteik tiszta, visszhangzik körül.
Szlovákia hegyeitől Zambia zuhatagaiig,
Törzsi közösségek lelnek menedékre,
Szokásaik, rítusaik, régi meséik,
Örökre összekapcsolva, hogy felfedezzék.
Magyarország síkságaitól Tanzánia hatalmas kiterjedéséig,
Törzsek virágzanak, harmonikus táncban,
Csehország városaitól Ugandáig,

A törzsi hagyományok magasba szállnak.

Lengyelország erdeitől Zambia égéig,

A törzsek hangjai régi kötelékeket rezegtetnek,

Egy örökség szőttese, gazdag és grandiózus,

Egy közös kötelék az egész földön.

Egy határtalan, változó, vízszerű forma, amely valóban mindenféle jelentőséget tartalmazhat.

Karolina Marcinkowska

A testtudatos ismeret irányába

Lengyel és ruandai forrásokból származó történetek

Gondolatfolyamomat (amelyet erősen csábítja a költészet és a személyes esszé retorikája egy tudományos dolgozat merevsége helyett) a következő megjegyzéssel kezdem: bármilyen kulturális háttérrel rendelkezünk is, a kulturális alapú percepciónk mindig korlátoz bennünket, és bizonyos értelemben elnyom minket. Az elménket dekolonizálni azáltal, hogy megpróbálunk más embereket, történeteket és közelebbi helyeket felfedezni, gyakorlatilag mindig megköveteli, hogy használjuk a nyelvünket, ami egy erős kulturális konstrukció, amely a hiedelmeinken, a világ általunk meghatározott kifejezési módjain alapul, és amelyet a tudásunk, személyes háttérünk és megértésünk korlátoz.

Mind a kutatás, mind az írás során a fő prioritásom az, hogy tudatosan figyelembe vegyem minden egyes kultúra és az abban élő minden egyes ember egyediségét. Ezt tiszteletből és alázatból teszem. Soha nem merném magam egy bizonyos téma, kultúra vagy tudományterület "specialistájának" nevezni, csak azért, mert megpróbáltam megtalálni a saját kutatási és írási módszereimet

egy kiválasztott témában. Éppen ezért szívesen olvasnék olyan szövegeket, amelyek nyíltan kifejezik választásaink véletlenszerűségét, a személyes tapasztalatok és véletlenek lenyűgöző labirintusát. Az emberek tapasztalatai "olvasásának" és megírásának egyaránt új dimenzióit keresve, folyamatosan igyekszem túllépni a közismert tudományos, antropológiai módszereken és osztályozásokon, egy rendkívül személyes megközelítést választva, amely a költészet, a meghatározatlan és hallgatólagos érzelmek, a random gondolatok és a laza inspirációk birodalmát érintené.

Az antropológusként szerzett terepkutatási tapasztalataim alapján rájöttem, hogy az innovatív módszerek alkalmazása révén a távoli helyek és más kultúrák felfedezése csak akkor lehetséges, ha figyelembe vesszük és kihasználjuk a testünk tudatos és érző képességeit és egyediségét.

Ezért a következő olvasmány célja, hogy szabad gondolatok és asszociációk segítségével bemutasson néhány közös jelentéseket Lengyelország és Ruanda között (amely egyébként a legutóbbi terepmunkám kontextusát képezi), amelyek egy érzelmi testből fakadnak. Ezután megpróbálok egy olyan szöveget kínálni, amelyben a test - pontosabban a női test - és a költői, rendkívül személyes írásmód hidat képezhet a kölcsönös megértés felé. Az érzelmek és személyes tapasztalatok szabad áramlását papírra vetve megpróbálok bemutatni, hogy ez a "híd" értékes eszközként használható más témák megértésében és leírásában:

Ruanda, Lengyelország és más helyek, és az itt említett történetek csupán példaként szolgálnak.

Azzal, hogy a női perspektívára külön figyelmet fordítanak, vagy azt hangsúlyozzák - akár a művészet, a tudomány, a politika eszközeivel, akár csak a mindennapi diskurzusba ágyazva -, úgy tűnik, még mindig "csak" feminista nézőpontnak, és ezáltal marginális, sőt extravagáns témának tekintik. Legalábbis ez mondható el szülőhazámról, Lengyelországról, mind a jelenlegi jobboldali politikán belül, mind a hivatalos oktatásban, ahol az a helyzet, hogy ha a női szexualitás témaként felmerül a közsférában, akkor több mint garantált, hogy azt nem fogja szégyentelenül elismerni és felkarolni egy nagyobb testület.

Egy test, de különösen a női test, amit még mindig nem kezelnek, szemlélnék és mutatnak be hasonló gondossággal és nyitottsággal, mint a férfi testet. Meglepő módon úgy tűnik, hogy ez az ellentmondás a privát szférára is vonatkozik: arra, amelyet saját magunknak kellene éreznünk, saját testünk és érzékeink segítségével. Kétségtelen, hogy a női nem és a hozzá kapcsolódó testrészek bármilyen ábrázolása továbbra is tabutémának számít Lengyelországban. Ez a tény akkor válik riasztóvá, amikor ez nem csupán tabu vagy "alternatív" téma, amelyet marginálisnak tekintett csoportok (művészek, aktivisták, írók) vitatnak meg, hanem inkább akkor, amikor egy erősebb, dominánsabb, konzervatívabb csoport nyíltan tiltja és elnyomja. Vagy ezt még a nők is elkövetik, amikor egymás között, egy állítólag intim és biztonságos környezetben vannak.

A lengyel kontextusban a saját testünktől és szexualitásunktól való eltávolodás, amelyet különösen a római katolikus kulturális és családi háttér erősít, szembetűnővé válik, ha összehasonlítjuk az informális szexuális nevelés kortárs ruandai gyakorlatával, valamint a szexualitáshoz és annak összefüggéseihez való hozzáállásukkal. Sok ruandai kötődése az ősi kulturális örökséghez és a szóban továbbadott mítoszokhoz több mint egyedülálló - bár természetesen nem sok bizonyíték maradt fenn korunkig. Itt azonban elérkeztünk narratívám lényegéhez: a test, a női test a maga szexuális állapotában az, amit így arra ösztönöznek, hogy az egyén identitásának (sőt, azt is mondhatnánk, hogy - nemzeti identitásának!) tanúja és az önismeret alapja legyen.

Mióta tudatosan figyelem testemet és mindazt, amit kommunikál velem, erős hitet fogadtam el (bárhogy is nevezzük ezt, bármilyen vallásban), hogy semmi sem történik véletlenül, és az életet úgy lehet felfogni, mint egy cseppet az óceánban (nem egy vödörben). Egy olyan érzés, ami mindent magában foglal, és túllép minden kulturális meghatározáson. Intuíciómra hallgatva és mindenféle jelre nyitva, felfedeztem magamnak a masszázs nyújtásának hivatását - amit kezdettől fogva tudatos, közel spirituális meditációs formájaként és közvetlen kommunikációs módjaként kezeltem egy másik személlyel. Én - aki elsősorban nőként definiálom magam, és - azonnal ezután - mint Kulturális Antropológus, folyamatosan a legigazabb és legmélyebb kapcsolatot keresve a Másikkal, az

érintésben találtam meg (valóban, Látó Kezek - egy fantasztikus ruandai masszőr csoport cége⁴, akik ráadásul látássérültek). Egy olyan módot, amellyel képes voltam érezni a másik embert és magam is, szavak és közvetítők nélkül.

A belső hangomra hallgatva és az áramlásomat követve, egy külön szobát szenteltem és rendeztem be a házamban ezeknek a "masszázs-találkozóknak".⁵ "Találkozások", ami nem csak "masszázs" jelenti - valójában ez az egyetlen meghatározás számomra, amikor ezeknek a foglalkozásoknak a holisztikus minőségére gondolok, amelyek általában hatásukkal messze túlmutatnak a masszázspusztá érintésén/nyújtásán. Nem kis meglepetéssel és csodálattal tapasztaltam, hogy meztelen női alakok képei: a vintage femme fatalektől a szentekig, pornósztároktól az afrikai termékenységi babáig, elkezdtek megjelenni a spa-mban, és közvetve táplálni női vendégeket. Egyébként a „spa” rövidítése a „Sanus per aquam” - „egészség a víz által” - ami valójában nagyon jelentős azzal kapcsolatban, amit ebben az írásban megpróbálok kifejteni.

Hamarosan nyilvánvalóvá vált számomra, hogy ha valaki feltétlen törődést, empátikus figyelmet és valódi jelenlétet nyújt az érintés, az odafigyelés és a meghallgatás, valamint a masszázssorán és utána is "elkíséri" az illetőt, akkor a fogadó mindig közelebb kerül önmagához. Az idő múlásával és az masszázstalálkozóim számának növekedésével, annál inkább megdöbbenett, hogy mennyire kevés tudással és önbizalommal rendelkezünk (főként a nők - a spa-m

látogatói többsége), azzal kapcsolatban, hogy a fizikai énünk kapcsolatban van mindazzal, amin keresztül megyünk és azon túl is.

The Body Keeps Score (A test mindent számot tart) - idézve Dr. Bessel van der Kolk könyvének címét⁶, amely különösen a traumára utal (nehéz nem említeni ezt a témát, amikor a mai világ népességének bármely pszichés állapotáról beszélünk, és természetesen a mai Ruandáról és Lengyelországról - mindegyik más-más mértékben és okokból, amelyek túlmutatnak e esszé tartalmán), és arra, ahogyan az szó szerint átformálja mind a testet, mind az agyat. Emellett Van der Kolk a kapcsolatainknak mind a sérülésekre, mind a gyógyulásra gyakorolt elképesztő erejét is feltárja. Amit itt érdemes kiemelni, hogy a "kapcsolat" szó egyszerre utal emberek közötti kapcsolatra, és önmagunkhoz, illetve a testünkhöz való intim, gyengéd⁷ közelségre.

Az élet áramlásába vetett hitemet követve nem tartom véletlennek, hogy ebben a szövegben kibontakozhat az az elképzelésem, hogy három területet ötvözzek: az úgynevezett "terepen" (nemrég Ruandában) szerzett tapasztalataimat és inspirációimat, a női diskurzushoz kapcsolódó kiválasztott történeteket a mindennapi kulturális és művészeti környezetemből (Lengyelország), és mindazt, amit szenvedélyem révén valósítottam meg: "masszázs találkozók" kínálok nőknek.

Mivel a Másik mindig prioritás marad számomra, soha nem fogom pusztán véletlenül kezelni azt, hogy ki járul hozzá bármely projekt megvalósításához, amely - visszatérve a víz metaforához - a szívből fakad. Jakub Kościótek, a Jagelló Egyetem Interkulturális Tanulmányok Intézetének adjunktusa és az Interkulturalni.pl Egyesület elnöke, volt az aki felhívta figyelmemet arra a lehetőségre, hogy megírjak egy különleges elbeszélést (amit remélhetőleg most olvasol). Évente egyszer meghívott, hogy tartsak előadást az úgynevezett afrikai művészet lehetséges posztkoloniális olvasatairól, és minden alkalommal lenyűgözött a nyitottsága és empátikus hozzáállása az én (és másfajta "csodabogarak") lét- és látásmódomhoz. Köszönöm Jakub!

Ezen a téren az sem meglepő számomra, hogy felajánlották a barter lehetőségét (én adok egy masszázst) Urszula Rapacka barátnőmnek, aki elfogadta a szíves felkérésemet, hogy lektorálja ezt a szöveget. Ez a spontán incidens - szimbolikusan és gyakorlatban is - magába foglalja e szöveg lényegét. Köszönöm, Ula! (Továbbá, hogy a véletlenek történetét még frappánsabbá tegyem, hozzáteszem, hogy Ula egyszer egy termékenységű baba tulajdonosa lett, amit az egyik ghánai műtárgypiacon találtam, és ami feltűnően hasonlított rá...!)

Közeli és távoli egybeesések - a vízről és a testtudatról

2021 októberében a lengyelországi Nowy Sączban megrendezett országos kultúrák kongresszusára meghívtak, hogy tartsak egy előadást, aminek témája tulajdonképpen először ihlettett, hogy mélyebben megvizsgáljam ezeket a témákat. Papnők, boszorkányok, csábítónők⁸. Ekkor döntöttem úgy, hogy különös hangsúlyt fektetek a nőiességgel kapcsolatos vízszimbolizmusra, amely bizonyos kiválasztott afrikai hagyományban, szertartásban vagy hiedelemben

jelenik meg. Szándékosan mutattam be a közönségnek néhány olyan kulturális szöveget - rendszereket, hiedelmeket, eszközöket és viselkedési formákat, amelyek olyan kulturális jelentőségeket tárnak fel, amelyek egyszerre kortársak és hagyományba ágyazottak.

Ezek mindegyike magában foglal (definíció szerint: "egy testbe szerves rész vagy részekként bevinni" - ebben az összefüggésben tökéletes ige) egy heterogén, sokrétű, minden definíciót és kulturálisan hozzárendelt kategóriát megtörő kódot, amelyet általában a gyarmatosítás vagy - tágabb értelemben - a római katolicizmus/misszionárius alapú, patriarchális, fehér kultúra hagyományozott ezekre a kultúrákra.

Az első ilyen kulturális olvasmány, amit említettem, a Mami Wata habléányba vetett hit figyelemre méltó, több kontextusból álló forrása volt egész Afrikában. Ikonográfiája - amely valószínűleg egy 1880-as években nyomtatott német (!) plakátról maradt ránk, és egy szamoai (!!) fiút ábrázol (akit lánynak néznek), aki egy kígyóval pózol - egyszerre mutatja meg sokrétű és ellentmondásos természetét⁹. Képmása és tulajdonságai csábító szépségére utalnak, amely egyszerre kínál mennyei perspektívát, és megfosztja követőit mindenüktől, ha nem maradnak hűségesek hozzá (mindenekelőtt szexuálisan). A víz, a termékenység, a szexualitás és a nők kétértelmű hatalmának fogalmait tárja fel ez a téma.

Ezt követően felhoztam személyes élményemet, a 2017-es velencei 57. Nemzetközi Művészeti Biennálén való részvételemről, ahol a száz nő egyikeként részt vettem a nigériai művésznő, Jelili Atiku¹⁰ performanszának létrehozásában.

A nők és a női elem (ismét a víz) iránti lenyűgöző, szertartásszerű tisztelgés célja az volt, hogy "újraaktiválja az emberi természetet" és "dekolonizálja a tereket" (a művésznő szavait idézve) azáltal, hogy a nőknek mint a víz "császárnőinek" ad hangot a csodálatos nőies városban - Velencében.

Végül felvettem egy témát a lenyűgöző gukuna női szertartás újjáélesztéséről és a kunyaza orgazmus elérésének kérdéséről (más néven "női víz" vagy "spriccelő magömlés") Ruandában. Sikerült röviden érintenem ezt a témát egy rövid terepkutatás során, amelyet a SWPS Egyetem és a Lengyel-Német Alapítvány megbízásából végeztem, részt véve egy tudományos projekten a lengyel és német forrásokról a gyarmati előtti Ruandában¹¹.

A Madagaszkáron végzett doktori terepmunkám témája - a tromba ősök kultusza - szintén szerepelt az előadásban. Figyelemre méltó, hogy egy bizonyos témához való hozzáállásunk hogyan fejlődhet és nyerhet új jelentéstartalmakat, ha egy új optikán keresztül nézzük: hogy nagyobb figyelmet fordítottam a női testre és annak konnotációira, a madagaszkári tromba-szertartás új olvasata jutott eszembe. Az ősök szellemének médiuma nem egy konkrét nő a maga kulturálisan meghatározott funkcióival, hanem valójában a teste - a tökéletes edény. Egy határtalan, változó, vízszerű forma, amely valóban mindenféle jelentést hordozhat.

Ha már az úgynevezett véletlenekről beszélünk, néhány hónappal a kongresszus után lehetőségem nyílt arra, hogy a lengyel tengerparton, a tenger csendes jelenlétével a háttérben - a gdański Városi Kulturális Intézetben - tartsak egy hasonló előadást. Ez alkalommal az előadást egy közönséggel folytatott

beszélgetés követte - amely különböző korú és szexualitású nőkből, valamint Afrikáról sztereotipikusan gondolkodó, előítéletes emberekből állt.

Eléggé meglepett, amikor azt vettem észre, hogy a közönség egyre inkább megdöbbenést, sőt felháborodást mutatott, amikor a szexuális nevelés jelenlegi lengyelországi helyzetét (pontosabban annak hiányát, sőt betiltását) és - ahogy a beszélgetés során kiderült - a hiányos testtudatot érintettem. A megdöbbentő ebben az volt, hogy valahogy a szégyen és a menekülés/eltűnés vágyát jelző viselkedés jelei hatottak rám, és ennek következtében a hangom - mint általában, amikor úgy érzem, hogy nem vagyok az "áramlatban" - remegni kezdett. Nyilvánvalóvá vált, hogy az úgynevezett szex, ami körülvesz minket: képek, filmek, provokatív divat, vulgáris fotók a tárgyiasított nőkről - már egyáltalán nem hat, és teljesen hanyagul és közömbösen fogyasztjuk. Ha azonban a vaginát a nevének nevezzük, a test természetes részeként kezeljük (nem csupán a reprodukív "küldetés" eszközeként), és a tudatos és szándékos gyönyörködés jogára hivatkozunk - mindezek nagy felháborodást váltanak ki.

Valaki érvelhetne azzal, hogy talán az előadás formális, "oktatási" kontextusa, a helyszín (a Kultúrváros Intézet) vagy a címe (Afrika, víz és örökség témája) miatt jött elő az a zavar és szégyenérzet, hogy nem vagyunk képesek saját testünket mint szexuális, biológiai, érzelmi testet teljes mértékben elfogadni. Mindazonáltal a női szexualitás témájával kapcsolatos általános tájékozatlanság és bizalomhiány megfigyelése ráadásul akkor keltette fel a figyelmemet, amikor részt vettem több, pozitív szexualitásról szóló online workshopon - ami Lengyelországban viszonylag új társadalmi és filozófiai irányzatot képvisel.

"Egy olyan világba invitáljuk Önöket, ahol a szexualitást az emberi működés egyik elemének tekintik - az egyén számára veszélytelen, büntudatmentes és szégyentelen" - ez egy részlet a varsói Szexpozitív Intézet¹³ elképzeléséből. Bár a virtuális formátumnak inkább bizalmat kellene adnia és nem növelnie a résztvevők szégyenérzetét, mindkét nem (bár a résztvevők többsége nő volt) jelentős távolságtartást fejezett ki a témával kapcsolatban - többé-kevésbé nyíltan, iróniát (többnyire férfiak) vagy önvádat (többnyire nők) hozzáfűzve. "Szexpozitívnak lenni" azt jelenti, hogy minden konszenzusos szexuális tevékenységet (amelybe minden résztvevő beleegyezett) alapvetően egészségesnek és élvezetesnek tekintünk, a szexuális örömök átélésére és a kísérletezésre ösztönöz" - olvasható az intézet honlapján. Ha most megnézzük az egyik szexcoach és tréner - Agnieszka Szeżyńska - által vezetett workshopok menetrendjét, és szem előtt tartva a hatalmas szégyenérzetet, amely a legtöbb női résztvevőt uralta, nem meglepő, hogy a "Szükségletek: a szükségletek kifejezésének gyakorlata és az "igen" kimondása" című workshop népszerű volt.

Marta Niedźwiecka, pszichológus, szex coach, és a Slow Sex című könyv társszerzője. Liberate Love¹⁴ című könyvében megjegyzi, hogy a lengyel politikai és kulturális hátteret szem előtt tartva "a lassú szex a fej kiszellőztetéséről és a testtel való kapcsolat visszanyeréséről szól, és nem feltétlenül - kifinomult technikák elsajátításáról és a tudatosság titkaiba való elmerülésről, amely kezdi a "saját farkát megenni". Hogyan lehet lassú szexet és sikeres kapcsolatokat kialakítani, ha az utcán egy "Félek a dugástól" feliratú táblával kell tüntetni? A szexualitás körüli egyéni fejlődés teljes mozgalma, amely egyre nagyobb érdeklődést mutat Lengyelországban, egyrészt választ ad a szexuális nevelés nagy hiányosságaira, másrészt pedig utat mutat Foucault "önrendező technikája"¹⁵ felé.

Hallgatva a sok nőt, akik eljönnek a masszázstalálkozóimra, és megfigyelve a kulturális trendeket és az önfejlesztő workshopok "iparát" Lengyelországban, egyetértek Niedźwieckával abban, hogy különösen a nők egyre inkább belekeverednek az önfejlesztés állandó és soha nem kielégítő folyamatába, amelynek célja a produktivitásuk növelése, anélkül, hogy feltétlenül nyitottabbá tenné őket az intimitás, a testtudat és a szexuális (a szó tág értelmében) élvezetek iránt. "A szexualitás megszervezése és elnyomása különböző formákat vesz fel - a merev normák, a szabályok be nem tartásáért járó büntetések, a bűn víziója, az elítélés, amelyek az emberi tevékenységnek ezt a területét jellemzik. Gyermekkorunktól kezdve megtanuljuk, hogy a dolgok "odalent" piszkosak, hogy maga a test gyanús. Hogyan bízhatunk meg a testben és hogyan építhetünk kapcsolatot vele - ami szükséges ahhoz, hogy megtapasztaljuk saját szexualitásunkat?" - mondja Niedźwiecka (2021). A nők fejlődési esélyei alacsonyak lesznek, ha továbbra is leértékeljük a testiséget, a szexualitást és a felszabadult érzelmeinket.

"A testi érzés és attitűd tudatosítása nélkül az ember egy testetlen szellemre és egy kiábrándult testre válik szét" - mondta Alexander Lowen (2011), pszichoterapeuta és a bioenergetika atyja, akinek kutatásai és elképzelései nagyban befolyásolják a testmunkához való viszonyomat. (általában csak funkcionális mechanizmusoknak tekintjük, amelyek az elménket működtetik és valahogy az élet áramlásának felszínén tartanak minket - víz! - megvédve minket a fulladástól), valójában a zuhanástól való félelemhez hasonlít. Lowen a következőkkel folytatja: "mivel félünk az élettől, igyekszünk irányítani vagy uralni". Egyik könyvében¹⁶ érdekes hasonlóságot vett észre az angol szavakban: falling asleep és falling in love. Valóban, testi szempontból az ébrenlétből az alvásba való átmenet az eséshez hasonlítható, és mint ilyen, aggodalmat és

feszültséget okoz. A gondolkodási folyamatnak le kell állnia, és nem lesz többé az elme által felügyelt.

Mindkét folyamat (alvás és szeretet) dinamikája hasonló - az elme és a testkontroll kikapcsolásához kapcsolódik. Az esés titka az, hogy átadjuk magunkat neki, és hagyjuk, hogy az energia félelem nélkül áramoljon át a testünkön. Az átadás aktusa, vagy visszatérve a szöveg fő fogalmához - a víz elemének megéreztetése önmagunkban - döntő fontosságú ahhoz, hogy megengedjük magunknak, hogy mindenféle örömet érezzünk: attól kezdve, ami egy lazító masszázs során jön, egészen az orgazmus elsöprő élményéig. "Ahhoz, hogy megértsük, miért van ilyen erős hatása a zuhanásnak, az életre úgy kell gondolnunk, mint egy mozgásra. Ha nem mozgunk, az a halál" - mondja Lowen (2011). Még tovább megy, amikor azt állítja: "A szexualitás nem szabadidős vagy részidős tevékenység. Ez egy fajta életmód".

Kezdjük a vaginával - nem elég vagy túl sok?

*A Fuck shame - A history of sexual revolution (Kibaszott szégyen - A szexuális forradalom) története*¹⁷ című könyvében Ewa Wanat írja: "Ha szabad a szexualitásod, szabad a tested, ha tudod, hogyan működsz, megtanulod megnevezni a saját érzelmeidet, így teljesen megváltozik a szereped a világban, más döntéseket tudsz hozni. Csak néhány évtizede tudjuk, hogy valójában hogyan néz ki a csikló,. Miért nem válik ez köztudottá? Minden gyerek le tud rajzolni egy péniszt, de egy csiklót? Ha egy nő ismeretlen marad a testével, nincs vele kapcsolata, nincs róla ismerete, így könnyebb lesz kihasználni. Instrumentalizálják, mint egy reproduktív gépet. Minél többet tud, annál inkább tud döntéseket hozni a saját életéről".

Jess Zimmerman, a nemrég lengyelre fordított, rendkívül inspiráló *Nők és egyéb szörnyek: egy új mitológia felépítése* című könyvében a mitológiai archetípusokat saját személyes tapasztalataira alkalmazza, és perverz módon értelmezi a jól ismert görög mítoszokat, "tündérmeséknek nevezve őket, amelyeket a patriarchátus mond magának alvás előtt". Ennek alapján arra bátorítja a nőket, hogy ápolják azokat a tulajdonságokat és viselkedési formákat, amelyek kulturálisan "nem megfelelőnek" és túl "vadnak" számítanak a "gyengébbik nem számára". Egyik tanácsa a nőknek az, hogy vizsgálják felül a kulturálisan nemkívánatos vonásokat, mint az éhség, a düh, a csúnyság és az ambíció, de a túlzottan szexuális vagy nem eléggé szexi vonásokhoz való viszonyukat is.

A "normán kívülség", a "természetellenesség" vagy akár a szörnyűség valójában - Zimmerman szerint - a nők legnagyobb erőssége. Talán ez az oka annak, hogy a masszázstalálkozóknak szentelt spa-termekben büszke femme fatales-ek és szokatlan testű, meztelen napozók léteznek egymás mellett. Mindannyian "a peremén" vannak annak, amit a férfiak (de a legtöbb nő által normatívan elfogadott) ártalmatlanul csábítónak vagy túl perverznek és egyszerűen "túlzónak" ismernek el. A nőket arra nevelik, hogy állandó érzelmi nélkülözést és "érzelem vágy" gyakoroljanak: állandóan azt tanácsolják nekik, hogy "kevesebbet akarj, hogy ne szenvedj hiányt" - írja Zimmerman. "Bármilyen vágyat mohóságnak lehet venni, ha tiltják - például a szexet. Azt, hogy a férfiaknak van étvágyuk a szexre, teljesen normálisnak tartják, sőt, mentséggként használják. Ha egy nő szexet akar, undorodva nézünk el. Ha "akarás" közben rajtakapnak, az a legrosszabb fajta sértés".

A lengyel kontextuson belül nem kell messze keresni az ilyen meggyőződésre vonatkozó példákat. Éppen e szöveg megírása közben jelent meg a Wolne című albumról (ami lengyelül egyszerre azt jelenti, hogy "szabad nők" és "lassú") a *Gadgets* című új dal, amelyet széles körben kommentáltak az interneten. Az albumot a lengyel rapszcéna vezető lemezkiadója, az SBM Label számára vették fel (amely többek között olyan legendás rapperekről ismert, mint Solar, Bedoes és Mata), és amely erősen férficentrikus narratívákban gyökerezik, ami mind a fiatal férfiak statisztikailag domináns jelenlétében tükröződik a közönség vagy tágabb értelemben vett - rapközösség körében, mind pedig a férfi nézőpontra épülő szövegeket alkotó művészekben.

A Wolne című album szerzője Dorota Masłowska - híres író, a lengyel realitás nagyszerű ironikus megfigyelője és a szavak mestere. Amikor 2022-ben átvette a

Polityka magazin rangos, kultúrateremtőjének járó díját, így nyilatkozott: "A lengyelországi kultúra nőellenes, és én ennek a kultúrának áldozata, haszonélvezője és passzív tanúja voltam."¹⁹.

Az album tizenkét dalszövege és az azokat körülvevő minimálzene - többek között - azt a célt tükrözi, hogy olyan nyelvet keressenek, amely kifejezi a női erotikát és a mai Lengyelországban uralkodó szégyen/tabu légkörét, amely a nyelvezetet, a képeket és az ábrázolásokat körülveszi

Az album tizenkét dalszövege és az azokat körülvevő minimálzene - többek között - azt a célt tükrözi, hogy olyan nyelvet keressenek, amely kifejezi a női erotikát és a mai Lengyelországban uralkodó szégyen/tabu légkörét, amely a nyelvezetet, a képeket és az ábrázolásokat körülveszi. A dalok szövegei és az egész album is a "valóság tablettába sűrített valóságának" tekinthető, ahogy a művésznő egyik interjújában a rap-forma választását indokolva mondta, ami a nők szexuális igényeinek egyenes leírása miatt masszív támadást váltott ki ellene (nem az első, amely ugyanezen előfeltevéseken alapult). Egy interjúban Masłowska így nyilatkozott: "Nagyon érdekel a szexualitás rapben való kifejezésének kérdése - az alapján, hogy mit tud erről mondani a nyelvem, hogyan érzek ezzel kapcsolatban, mit tudok nyújtani. A legnyitottabb zenei formának ebben a témában a lengyel populáris zene tűnik, amit én "reproduktívnak" neveznék, nevezetesen a diszkópóló, amely jóváhagyja a vágy kifejezését mind a férfiak, mind a nők részéről. A pop meglehetősen szemérmes: a szexet a "karjaimba veszek" és a "reggeli ébredés" helyettesíti. A rap elég nyíltan vállalja a szexet, és ez az egyik felforgató szelleme"²⁰.

Függetlenül attól, hogy milyen mértékben vesznek körül bennünket agresszív, férfi-alapú, szexuális képek és kozmosz (szándékosan használom itt ezt a kifejezést), ami ellenségeskedést és ellenállást vált ki, az a saját testükkel kapcsolatos női felfogás és érzések, amelyek nyíltan megjelennek a "funktionalitásukon" túl, ami arra kényszerít bennünket, hogy a szexuális-férfi-fantázia szintjén maradjunk, vagy termékenységi és anyasági üzemmódban legyünk. A tárgyiasító férfi (és női!) tekintet és a saját szexualitásukkal kapcsolatos "hogyan kellene a nőknek érezniük, gondolkodniuk és viselkedniük" mintái valójában mélyebben gyökereznek a kulturálisan átítatott képzeletünkben, és nagyobb hatással vannak ránk, mint gondolnánk²¹. Az a meggyőződésem, hogy a mai Lengyelországban mi, nők és férfiak, még mindig nem fejlesztettünk ki olyan kulturálisan elfogadható eszközöket, amelyeket szabadon használhatnánk a gyönyör minden árnyalatának és változatosságának leírására és megélésére, mint a testünk tudatos meglátásának és meghallgatásának szabadságát,

Íme Dorota Masłowska "Gadgets" című dalának nyers fordítása:

"Bátorságot vettem, hogy kilóra megvegyem a szexjátékokat, nem számít, hogy használtak, de nagyon jó állapotban, olcsón. (...) Belefáradtam a várakozásba, promiszkuitásra van szükségem (...) Kinyitom az épületet, a szomszédok megkérdezik, mi van a táskámban, azt hazudom, hogy krumplics, de a szexjátékok kilógnak! Pánik az egész házban, elmondják apának, anyának, de én nem szégyellem magam, ma az úrbe repülök - szia! (...) Au Revoir pöcsök, miau miau"²²

Niko Graczyk, a NOIZZ magazin újságírója Masłowska albumát "érdekes társadalmi kísérletnek" nevezte, majd így folytatta: "Az sbm címke rajongói

számára - akik fiatalok, de zeneileg konzervatívak és ragaszkodnak a hip-hop férfi ethoszához - Dorota zenéje olyan, mint a vörös rongy a bikának. És milyen a "Wolne" című albuma? Olyan, mintha pillangók lennének a gyomrodban. Egyeseknek hányást vált ki, másoknak a szerelem vágyát, bár valószínűleg boldogtalan szerelembe esést" ²³.

Az idézett összehasonlítás rögtön ide juttatja gondolatmenetemet: ha elkezdünk figyelni arra, amit a testünk mond, akkor valószínűleg szükségleteink, vágyaink és félelmeink sokkal hitelesebb megnyilvánulásához jutunk el, ami messze felülmúlja a kulturálisan (és ezáltal - időbeliségre és társadalmi kontextusra korlátozódva) jóváhagyottat. Ha szó szerint odafigyelnénk arra, hogy milyen pillangók vagy férgek kóborolnak a gyomrunkban, ha hagynánk az érzelmeket vibrálni, és éreznénk a mindenféle fájdalom, öröm és kellemetlenség érkező és távozó hullámain, ahelyett, hogy egyszerre fojtogatnánk őket fájdalomcsillapítókkal és tablettákkal, vagy mindenáron megpróbálnánk beilleszkedni a megfelelő, nemhez illő viselkedés egy bizonyos kulturálisan vagy vallásilag elfogadott definíciójába - eljuthatnánk önmagunk mélyebb megértéséhez és tudatosabb kommunikációhoz másokkal. Szó szerint zsigerből hoznánk létre kultúrát és társadalmi szférát.

"A fizikai tapasztalatok közben a gondolkodás szigorúan tilos"²⁴ - írta Michalina Wysłocka nőgyógyász, szexológus, a kommunista országok között az első bestseller, A szerelem művészete, gyakorlati útmutató a házastársi boldogsághoz című, 1978-ban megjelent és többször átdolgozott szexuális életre vonatkozó útmutató szerzője, amely lassan elindította a szex és a szexuális élet kérdéseivel kapcsolatos növekvő nyitottság felé vezető tendenciát Lengyelországban. Ez a megközelítés messze túlmutathatna a szexuális életen:

manapság el vagyunk vágva az érzékiségtől és a testiességtől. Az érzések - még az olyan személyes tapasztalatok közben is, mint egy masszázs - gyakran úgy tűnik, hogy egy olyan dualizmusba esnek, amelyet erősen megalapoz a nemes szellem és a józan ész (kulturálisan férfinak tekintett) és a tisztátalan test (női) eszméje.

Elvesztettük a kapcsolatot a testünkkel, és eltávolodtunk a lélek és a test egységétől. Egy masszázsterapeuta szemszögéből nézve azt mondhatnám, hogy a legtöbbünk deréktól lefelé el van vágva. Ahogy a közmondás mondja (még a kulturális eredetét is nehéz lenne megkeresni, hiszen a világ számos pontján ismerik): "Az istenek csak a test felső részét örökölték, az alsó rész az ördögé".

A női test - különösen a élvezetet okozó testrészek - iránti mélyen gyökerező félelem és szégyen kiindulópontját a "vagina dentata" (latinul fogazott vagina) tudattalan hiedelemben láthatjuk. Sezin Koehler, egy nem hivatalos néprajzkutató és regényíró pontosította, hogy a mitikus vagina dentatáról szóló történetek gyakorlatilag minden kultúrában léteznek. "A férfiak kasztrációtól való félelmét (is) fokozza a férfiasság alappilléreként funkcionáló szexuális jogosultsággal kapcsolatos öröklött kulturális hiedelem, és a patriarchátusok erre úgy reagálnak, hogy megpróbálják ellenőrizni a nők "veszélyes" szexualitását és testét" - írja²⁴. Meglepő módon Freud még (vagy - mondhatnánk - még mindenki más előtt, akit tudósnak tekintettek) lelkesen hitt abban, hogy ez a félelem és annak következménye - a "kasztrációs szorongás" - nemcsak a férfi szexualitást alakítja, hanem a nők szexualitását is, akiket - állítása szerint - a "péniszirigység" emészt.

Egy adott testrész lejáratása vagy akár démonizálása, a politikába való beágyazása, vagy kizárása az egyetlen megengedett erkölcsből a mai valóságban abszurdnak tűnhet, de még mindig van ilyen. Ráadásul - meglepő módon - abszurdításában nem sokban különbözik a vagina dentata fogalmától. Ráadásul az ilyen nyilvános elítélésre egy frappáns példa történt nem is olyan messze a házamtól, Varsóban, egy demokratikus ország fővárosában, azaz Lengyelországban. Arról nem is beszélve, hogy az egész helyzet egy művészeti kontextusban, egy színházban történt, méghozzá a Drámai Színház előcsarnokában, amely Varsó legfelismerhetőbb, ikonikus épületében, a Kultúra és Tudomány Palotájában található, a szocialista hatalom és a Lengyel Népköztársaság büszkeségének szimbólumában.

Monika Strzępka színházigazgatói kinevezése alkalmából (érdemes megjegyezni, hogy ő az első nő ebben a pozícióban!) Iwona Demko művésznő egy minimalista, csillogó aranyszínű installációt készített a színház előcsarnokában "Wilgotna Pani" - "Nedves hölgy" - címmel, amely a nők erejét és hatását, szépségét és társadalmi láthatatlanságát egyaránt hangsúlyozza.

Mielőtt folytatnám, íme egy kis bemutatkozás a két művészeiről: Strzępka több mint húszéves művészi gyakorlatra és elméleti tanulmányokra támaszkodik, amelyek - mint írja - "a lengyel színházban a hierarchia, a hatalom és az erőszak mechanizmusainak feltárására irányulnak, figyelembe véve egy női rendező nézőpontját"²⁶. Demko, aki - ahogy ő maga is szereti hangsúlyozni - a Willendorfi Vénusz megtalálásának 66. évfordulóján született, a krakkói Képzőművészeti Akadémia professzora és önjelölt "vaginaművész". "Azt akartam, hogy a nők szeressék meg ezt a testrészt, és kezdjenek el pozitívan gondolkodni róla" - mondta Demko a színház számára készült műalkotásról. Ezért akarta, hogy a

vagina aranyos, csinos, flitterektől csillogó' gyöngyökkel, csecsebecsékkel és puha anyagokkal díszített legyen, hogy az öröm, az édesség és a gyönyör földjét idézze fel.

Ezt az álláspontot azonban a PiS (Jog és Igazságosság - a jelenlegi lengyel kormánypárt) politikusainak többsége nem fogadta lelkesen, köztük Konstanty Radziwiłł, a Varsónak otthont adó tartomány akkori kormányzója. Azt állította, hogy Strzępka maga is az LGBT-jogok és a "nők becsületét sértő radikális feminizmus" népszerűsítésére használta fel új pozícióját, amelynek legmagasabb, legbotrányosabb szimbóluma - szerinte - a mandula alakú, arany színű műalkotás lenne. Radziwiłł úgy érvelt, hogy a szobor "lealacsonyítja a nőket azzal, hogy a nőiességet pusztán biológiai aspektusra redukálja, amely a szexuális szükségletek kielégítésére fut ki"²⁷. Egy ultrakonzervatív lengyel jogi szervezettel - Ordo Iuris - együtt bejelentette, hogy vizsgálatot kell indítani "a vallási érzés megsértése és pornográf tartalom ábrázolása" miatt, és az új női rendezőt el kell bocsátani²⁸.

"A legtöbb kortárs számára a fallikus kultusz meglehetősen nyilvánvaló - mindannyian hallottunk már róla, több ezer oldalt írtak róla. Én mindig is kíváncsi voltam a vagina kultuszára, és nem tudtam elfogadni azt a lehetőséget, hogy a női nemi szerveket soha nem értékelték" - írja Demko a "Tisztelet a vaginának"²⁹ című szövegében. Egy interjúban arról, hogyan kezdte el lenyűgözni a vagina, a következőket mondja: "Rájöttem, hogy társaságban kényelmetlenül érzem magam, ha hangosan kimondom a "vagina" szót. Zavarba jöttem. Kíváncsi voltam, hogy mihez kapcsolódik. Miért történik ez? Honnan ered? Aztán észrevettem, hogy a férfiak sokkal nyitottabbak a testükkel kapcsolatban, a nők pedig kevésbé"³⁰.

Itt az ideje, hogy fényt derítsünk arra a tényre, hogy valójában nem "csak" a vagina érdekel engem és sok más nőt - hanem hogy meg kell változtatni a felfogást egy erőteljes és hiteles nőiességről, amelyet már nem traumatizál a nők "démoni" testétől való, régóta szentesített félelem. Véleményem szerint Demko mindössze annyit tett, hogy rendkívül művészi, gyengéd módon emlékeztetett minket arra, hogy a nőknek van testük, és valójában testek is, amelyeknek szükségük van rituálékra, tiszta gyönyörre és testvériségre, hogy segítsenek nekik tudatosítani saját, megtestesült erejüket.

Szent víz, test és testvériség

"Hadd meséljek el egy történetet" - ezekkel a szavakkal kezdődik a *Sacred Water (Szent víz)*³¹ című film, amelyet Olivier Jourdans rendezett. Egy szelíd hang a magával ragadó kinyarwanda nyelven a következőképpen bontja ki a történetet: "A legrejtettebb rejtett helyekről érkezve, egy napon napfelkeltekor a királynő megszártotta az éjszakától átázott szőnyegét. A padlóra érve a cseppek patakot alkottak, amelyből egy kis folyó alakult ki. A kis folyóból nagy folyó lett, és végül egy tó, a Kivu-tó alakult ki belőle. Manapság az emberek éjjel-nappal a tavon sodródnak, az élet eredetét keresve".

Meglepő, ahogyan ebben a történetben a természet, a táj és a női vágyak ritmusa egymásba fonódnak - a múlt, a jelen és a jövő összefüggéseinek hasonló viszonya mellett. Hasonló összefüggések figyelhetők meg abban, ahogyan a kunyaza - a női magömlés és az orgazmikus gyönyör - a nők és a férfiak számára egyaránt megjelenik: egyszerre büszkeség és becsület, amely

elégedettséget és megbékélést hoz két ember között. A dokumentumfilmben férfiak osztják meg véleményüket a témáról: "ők [a nők] ejakulálják az érzelmeiket" és "a szeretkezés olyan, mint a foci. Fairplay-nek kell lenni, hogy mindketten gólt tudjatok szerezni". Az egyik hozzáteszi, büszkén: "kérem, mondja meg a fehéreknek, hogy ők is keressék meg".

Vestine Dusabe rádiós műsorvezető és szexuális edukátor, akinek küldetése a ruandai női örömkultúra népszerűsítése és megőrzése, rendszeresen közvetíti a *Happy Couple (Boldog párok)* című műsort. "A kunyaza - a női magömlés - gyakorlata egyfajta szexuális normává vált Ruandában, szöges ellentétben a férfiak kielégítését célzó globális szexualitással" - mondja, valahogyan kiemelve a dekolonialista ízt a téma növekvő népszerűségének, amelyet a népirtás utáni Ruandában újra visszanyer ez a kérdés. Még mindig csepp lenne a tengerben, ha azt állítanánk, hogy a népirtás szétzúzta a fizikai és emberi tőkét, és elferdítette a társadalmi és kulturális tőkét. "A traumatikus eseményekre adott harc, menekülés vagy megfagyás reakciók által generált maradék energia számtalan fizikai és mentális egészségügyi problémát okozhat, beleértve a szorongást, depressziót, viselkedési problémákat, valamint rövid és hosszú távú szomatikus tüneteket³²". Több mint ajánlott a testre összpontosítani, amikor a traumák meghaladásáról van szó.

Vestine véleménye szerint a szexualitás témájának, a szexuális nevelésnek és a gyönyör iránti igénynek a láthatóvá tétele a nők megerősödését is a mellékhatások közé sorolja.

Vestine véleménye szerint a szexualitás témájának, a szexuális nevelésnek és a gyönyör iránti igénynek a láthatóvá tétele a nők megerősödését is a mellékhatások közé sorolja.

A női testről, a szexuális normákról és a gyönyörről szóló ismeretek megosztásának fontos, hagyományosan közvetített módja a gukuna-szertartás, amit úgy fordítanak, hogy "a szeméremajkakat hosszúúra nyújtani". A hagyományból származó korlátozott információk³³ szerint tapasztalt, idősebb nők kísérték a fiatal lányokat a nőiességbe való átlépésük során úgy, hogy időt töltöttek velük a bozótban (hagyományosan eufemizmust használtak a titok megőrzésére, így mondják, hogy "elmennek seprút vágni" - "guca imyeyo"), megtanították őket a hasznos gyógynövényekre, és megosztották velük a szexuális és házasságra vonatkozó információkat.

A gukuna szertartások egyik fő eleme a gyakorlati tudás elsajátítása volt, amely a lányok belső szeméremajkai (labia minora) ajkainak gyengéd húzására vagy nyújtására és ily módon történő megnyújtására irányult, gyógynövényes balzsamok segítségével, hogy a bőr felpuhuljon. E gyakorlat célja az volt, hogy növelje a hüvely belső ajkainak (kinyarwandai nyelven imishino) felületét, hogy fokozza a szexuális érzést, könnyen stimulálja a csiklót, és ily módon elérje a kunyazát ("spriccelő magömlés", amelyet úgy írtak le, hogy "több víz van a szex közben") - a szent vizet, amellyel minden nő rendelkezik.

Nem nehéz kitalálni, hogy a fehér misszionáriusok által (a gyarmati időkben, de nagyon gyakran napjainkban is) erőltetett római katolikus értelmezés a gukuna hagyományt a bűn és az önkielégítés mellé állította. Ennek ellenére ma sokan azt állítják, hogy a gukuna csupán a klitoridektómia, közismert nevén a női körülmetélés egy változata (bár a gukuna nem jár semmilyen műtéttel), amit

szintén az igazi női lét és az örömszerzés hagyományos fogalmaira való hivatkozással lehetne magyarázni. Manapság Ruandában, az Európában élő ruandai kisebbségek körében és az interneten számos kínálat létezik fiatal lányoknak szóló workshopokra: például a gukuna hagyományt képviselő Dative Makumana által javasolt workshop, amely az önmasszázs gyakorlatára helyezi a hangsúlyt, négy-hat hétig tartó tanfolyam, és körülbelül 150 euróba kerül.

Ami azonban a ruandai nézőpontot illeti - különösen a "hagyományosnak" és "ősi" nézőpontot -, a gukuna jelentése sokkal bonyolultabb és sokrétűbb volt³⁴. A gukuna arra a kifejezésre utal, hogy "vigyázz, hogy ne legyél meztelen", vagy "vigyázz a testedre": az ember úgy válik nővé, hogy fokozatosan "felöltözteti" nemi szerveit, amelyek - természetesen meztelenül - elfogadhatatlannak, illetlennek, sőt erkölcstelennek is tekinthetők. Jelzésértékű, hogy a folyadékokat nemcsak a spriccelő orgazmus és a belső szentelt víz elérésével emelik ki, hanem a gukuna szertartáson keresztül is, ahol a víz (amazi), a tehéntej (amata), a banánsör (urugwagwa) és a méz (ubuki) a természet és a társadalmi világ közötti szimbolikus kapocsként szerepel³⁵.

A termékenységgel kapcsolatos vízszimbolizmus rendkívül elterjedtnek tűnt a ruandai társadalmi élet számos területén. "A születés óta a keringéshez és az életfolyamatok megakadásaihoz kapcsolódó metaforák segítik az ember szociokulturális fejlődését" - írja Jean-Luc Galabert antropológus a ruandai gyarmatosítás előtti hagyományokra utalva³⁶. A ruandai hagyományban számos "nyitó" fázisban - a fejlődéshez szükséges termékenységet és életenergiát igénylő pillanatokban - a szülők közötti szexuális kapcsolatot várják el. Hasonlóképpen, amikor a gyermek első foga kijön, a szexnek meg kell történnie, különben úgy gondolták, hogy a fog elvághatja a gyermeket, és lélegzet nélkül

hagyja. A gyász vége vagy az új házba költözés emellett olyan helyzetek közé sorolható, amelyek beavató jellegük miatt a termékeny energia belső lökését igényelték.

Gukuna a női test szimbolikus, rendkívül személyes elismerésének tekinthető, amelyet nők nyújtanak nőknek, az élvezet kedvéért. Erősíti a nők közötti kötelékeket, önbizalmat és hatalmat ad nekik. Lényegében azonban a női test belső áramlását is összekapcsolja egy nagyobb kozmosszal: a vízzel (tavak, táj), a történelemmel (mítoszok, hagyományok), a külső szóval, amely igényli az energiáját, és más nőkkel, akiknek szükségük van arra, hogy érezzék a kapcsolatot. Végül - de nem utolsósorban - ide sorolhatjuk a férfiak közösségét is, akik identitásukat építik és társadalmi funkciójukat is úgy találják meg, hogy tiszta gyönyört okoznak a nőknek. "Manapság a férfiak éjjel-nappal a tavon sodródnak, az élet eredetét keresve.

Közelség és női intimitás formailag és tartalmilag - lázadás a tudományban, az életben vagy mindkettőben?

Mi lehet ennek a szövegnek a konklúziója - az érzések és inspirációk áramlásának eredménye, a testhez való személyes viszonyom, a női mivoltom, valamint a masszázsstalálkozók, előadások és terepkutatási tapasztalatok során - "otthon" és Ruandában - szerzett megfigyeléseim és a hallgatás aktusának áttekintése?

Elkötelezett antropológusként, akinek az útjai csak enyhén és átmenetileg keresztezték a tudományos köröket, mindig is elgondolkodtam azon, hogy egy kutató mennyire (ha egyáltalán) tudja egy "tudományos" szövegben felvállalni a saját - de valójában éppen az Ő - személyes tapasztalatait és sebezhető érzelmeit, gyengéd érzéseit és lebegő identitásait. Vajon tényleg Megengedett-e szavakkal megjeleníteni az inspirációk és véletlenek áramlásának dinamikáját, amely annyira beágyazódott a mindennapi életbe? Ha igen, ki engedi ezt meg? Miért érzem úgy, hogy egyfajta jóváhagyásra van szükség - látva, hogy a költészet, a művészet és a gondolatok csak olyan szabadok lehetnek, mint a víz?

Azt mondhatjuk: nincs ok nélküli feltételezés... Egy lépéssel továbbmegyek, és idézem az egyenes Mona Chollet-t (akit egyesek "a frankofón feminizmus fényes fényének" neveznek): "De lehetséges-e [a nők] számára, hogy olyan vágyakkal rendelkezzenek, amelyekről biztos lehetsz benne, hogy hozzád tartoznak, amikor egész életedben egy férfiuralom által uralt világban voltál elmerülve?³⁷". Chollet felemlegetésével egyértelmű kijelentést teszek ide: Szívesen olvasnék és írnék olyan szövegeket, amelyeket nem feltétlenül definiálnék "feministaként", inkább csak közérthető stílusban íródnak, ahol a személyes, mélyen női tapasztalat szabadon keveredik a minket itt és most körülvevő kultúra éleslátó elemzésével. Olyan irodalmi művek után vágyom, amelyek az öntudatos kíváncsiság hangneméből áradnak, amelyek kézzelfoghatóak és személyes tapasztalatokban gyökereznek, ugyanakkor olyan inspirálóak, mint Chollet könyvei. A boszorkányok védelme³⁸ című könyve nemcsak Franciaországban talált visszhangra, hanem világszerte/ Lengyelországban is segített a stigmák eltörlésében, és a férfi nők elismertnek érzik magukat. A Le Monde-ban Valentine Faure újságíró úgy határozta meg Chollet munkásságát, hogy az "a személyes politikai fejlődést célozza: felszabadító és bátorító lázadás, de azáltal, hogy önmagát éppúgy megváltoztatja, mint a világot"³⁹.

Miközben e sorok írására készültem, éppen most fejeztem be az egyik rendszeresen hozzám látogató barátnőm masszázst - folyamatosan mélyen meghatódunk és lenyűgöz bennünket az a metamorfózis, amelyet a test egyszerre tükröz és implikál. Nyilvánvaló, hogy beszélgetésünk és megosztásunk minősége hitelesebbé válik, szívből/zsigerből - személyes és intim.

Az esszé következtetése a következő lehet: demarginalizálnunk és ösztönöznünk kell a közvetlen a tudatos és érző testből fakadó személyes szövegek létrehozását. Nem kellene "félnünk" az inkongruenciáktól, az eltérésektől, a témák és kontextusok összeolvadásától, az érzelmi és intim kitérőktől. Továbbá meg kell ünnepeelnünk a véletleneket, és követnünk kell az inspirációk, találkozások, előadások áramlását - ahogy megjelennek.

PS

Azoknak, akik még mindig mélyen a testükben érzik magukat (ajánlom, hogy keressenek mélyebben), többé-kevésbé tudatosan ragaszkodva az egyenes "tudományos következtetés" archetipikus víziójához (még akkor is, ha abból indultunk ki, hogy a kifejezés szabadságát adjuk, és gondolatainknak személyes, nyitott, határtalan formát engedünk...) itt van! A mai antropológiában régimódi, sőt, egészen gyarmati lenne, ha nem adnánk elsőbbséget az őshonos kommunikációs formának és az innovatív látásmódnak. Ezért szeretnék utalni a navahó hagyományban a szőnyegszövés befejezésének hagyományos módjára: a szövők néha egy-egy laza szálát hagynak a munkájukban, hogy a lelkük kiszabadulhasson. Ahogy a testmunkában is, a minőség és a tudatosság

(valójában a lélek), amit valaki a munkájába tesz, az számít, és az adja a mű fényét. Arra kérek benneteket, hagyjátok, hogy egy navajo szőnyeg, egy testtudatos tudás és ez a szöveg befejezetlen maradjon (állítanám), vagy más szóval - legyetek nyitottak egy meghatározatlan, eddig nem ismertetett, meg nem nevezett inspirációra. És hagyjátok nyitva egy további áramlásra - mindegy, hogy melyik folyóban.

Sokféleképpen fogom tovább ismételtetni:

Hagyd, hogy a költészet áramoljon!

Hagyd, hogy a test beszéljen!

Ne állítsd meg a vizet!

Függelék

*Mellesleg: mivel a párom (nigériai gyökerekkel rendelkező lengyel) most költözik a lakásomba, az összes Afrikával kapcsolatos könyvemnek a masszázs-találkozóknak fenntartott szobában kell helyet találnia, hogy több hely legyen a dolgai számára. Talán a könyvek befolyásolják majd a befogadók érzéseit, és valahogyan inspirálják őket. Ez azt jelenti, hogy a partnerem és én a beavatás dinamikájában vagyunk, és segítenünk kell az energia áramlását azzal, hogy elmerülünk a testünkben és az intimitásban?

Ez csak véletlen egybeesés és a témák keveredése?

Vagy pontosan AZ a nőiesebb birodalom folyékony dimenziója az, amit keresek?

Visszatérek arra, hogy hallgassak a testemre, amely azt mondja: Hagyd, hogy áramoljon és tovább zuhanjon!

BIBLIOGRÁFIA

Barbaro de Natalia, Czuła przewodniczka. Kobięca droga do siebie, Wyd. Agora, Warsaw, 2021

Chollet Mona, Wymyślić miłość na nowo. Jak patriarchy sabotuje relacje między mężczyznami a kobietami, Wyd. Karakter, Kraków, translated by Jacek Giszczak, 2022 / English version: Reinventing love. How the patriarchy sabotages heterosexual relationships?

Chollet Mona, Czarownice. Niezwyciężona siła kobiet, Wyd. Karakter, Kraków, translated by Sławomir Królak, 2019 / English edition: In defence of witches. The Legacy of the Witch Hunts and Why Women Are Still on Trial, St. Martin's Press, New York, 2022

Drewal Henry John, Mami Wata: Arts for Water Spirits in Africa and Its Diasporas, ed. by the Museum of Cultural History, U.S., Los Angeles, 2008

Galabert, Jean-Luc, Les enfants d'Imana : histoire sociale et culturelle du Rwanda ancien, Izuba, Saint-Jean, 2012

Januszewska Paulina, Kto nam zepsuł seks? Nie tylko Kościół i kapitalizm, Available at: <https://krytykapolityczna.pl/nauka/psychologia/kto-nam-zepsul-seks-nie-tylko-kosciol-i-kapitalizm/>

Lowen Alexander, Bioenergetyka. O tym, jak poprzez ciało leczyć problemy umysłu, Centrum pracy z ciałem, Koszalin, 2011

Kolk van der Bessel, *The Body Keeps the Score. Mind, Brain and Body in the Transformation of Trauma*, Penguin. London, 2015

Marcinkowska Karolina, *Od-tworzyć przeszłość. Kult czumba na Madagaskarze*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016

Marcinkowska Karolina, *Spoken Heritage: Pre-colonial Rwanda from the Contemporary Rwandan Perspective*, in: *Every Day Life in Early Colonial Rwanda. Insights from German and Polish Sources*, Klaus Bachmann with the cooperation of Karolina Marcinkowska, Joanna Bar and Marius Kowalak, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2020, 9-29. Available in OpenAccess at:

<https://tiny.pl/99j31>

Rydlewska Hanna, Niedźwiecka Marta, *Slow sex. Uwolnij miłość*, Agora, 2021.

Wanat Ewa, *Pieprzyć wstyd. Historia rewolucji seksualnej*, Filtry, Warsaw, 2022.

Wysłocka Michalina, *Sztuka kochania*, Agora, Warsaw, 2016.

Zimmermann Jess, *Kobiety i inne potwory. Tworzenie nowej mitologii*, translated by Hanna Pustuła-Lewicka Czarne, Wołowiec, 2023.

Lelkileg összekötve

"Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus!" - mormolom. Ujjaim a rózsafüzér következő gyöngyét tapogatják, jobb kezem összeszorítja.

"Dicsőség az Atyának és a Fiúnak..." - folytatom az imát, amikor a kaputelefonon keresztül egy hang szólal meg, amely bejelenti, hogy késik a járatom.

Zseniális tervem kezd dugába dőlni.

A 12:50-es lusakai járatot választottam, annak ellenére, hogy ez volt a legdrágább. A szándékom egyszerű volt: elrepülni O.R. Tambóba, és éppen elég időm volt a reptéri formalitásokra a Heathrow-i átszállás előtt. Ez lett az éves rutinom, amikor a húgomhoz, Mariához és családjához utazom az ünnepekre.

Ma azonban másképp érzem magam. A mai zambiai járaton az ablak mellett ülve túl sok madarat láttam a repülőgép körül repkedni, mintha zavarodottan vagy vonulás közben lennének. A bőrömön egy pillanatra égnek állt a szőr. Volt egy homályos emlékem valami hasonlóról. Nem emlékszem, hol és mikor. Amire az életemből emlékszem, az szépen be van gyömöszölve a zárdai élet utolsó harminc évébe. Ironikus módon éppen az apácai életem a maga szigorúan betartott menetrendjével teszi elviselhetetlenné az imént bejelentett járatkésést. Ez persze még nyolc óra a nem túl kényelmes ruhámban.

Annyira elmerültem a gondolataimban, hogy először észre sem veszem a férfit, aki imát kérve közeledett hozzám. Az öltözékem elárul engem, mint mindig, de nem veszek róla tudomást. Vajon akkor is ugyanígy viselkedne, ha farmerben és

pólóban lennék? Szórakoztat, hogy mindenki az apácát a ruhába öltözött egyénnel hozza összefüggésbe, anélkül soha. Pedig a habitus mögött egy lélek van, valódi érzésekkel. Egy lélek, aki ebben a pillanatban úgy érzi, hogy a szobája magánya hívogatja. Legalább ott, a négy fal mögött, távol az emberek figyelő és várakozó tekintetétől, újra ember lehetek: szoknyámat levéve, lábamat kinyújtva - henyélve.

A gondolat kísértésébe esve hirtelen forróságot érzek. Csapdába estem. Bárcsak levehetném a ruháimat.

"A klimaxos hőhullámok figyelmeztetés nélkül fognak rád törni" - figyelmeztetett a nőgyógyász. Megpróbálom széthúzni a lábaimat, hogy levegőhöz jussak. Érzem, hogy a combom és a hónaljam között, ahol a szövet nedves a megrekedt izzadságtól, ragacsos a tapadás. A bőrömet súrolja. Azon kapom magam, hogy mosolygok, ahogy elképezelem, hogyan reagálnának a körülöttem lévő arcok, ha ki merném nyitni a gombjaimat.

Most már majdnem hogy hangosan nevetek, mert szerintem a zöld szemű fehér hölgy rémülne meg a legjobban. Láttam, hogy nézett a lányra a kiálló mellekkel. A tőlem balra ülő fekete hölgy gondosan felrakott sminkkel, hosszú szempillákkal és Gucci napszemüveggel egészen biztosan felbátorítana. Olyan "az élet 40 évesen kezdődik" hangulatot áraszt. Elfordítom a tekintetem, amikor kissé felemeli a fejét, hogy megszabadítsa az arcát néhány elkószált, negyven centis brazil hajtincstől. A szemközti tinédzser valószínűleg észre sem venné! Tizenhat-tizenhét évesen túlságosan elmerül a fején lévő élénk rózsaszín fülhallgatóból érkező zenében, térdig érő csizmája pedig, gondolom, a zenére kopog. És talán az a férfi, aki egy jegyzetömböt tartva ül és jegyzetel, újságíró, és a holnapi címlapon ez áll majd: "ROSSZ SZOKÁSOK: SZOKÁSTALAN

APÁCÁT LÁTTAK AZ UTASVÁRÓBAN." Beleröhögök a pogácsámba, egy kicsit rosszul esik, ezért úgy teszek, mintha köhögnék.

Lerázom magamról a morzsákat, a nevetésem gyorsan elmúlik. Őszintén szólva, nem is annyira az arcom vagy a hajam felfedésének lehetetlensége miatt, hanem inkább az idővel felszedett súlyom miatt. Már nem szeretek utazni, mert alig tudok járni. Kicsit sántítok. Vagy talán csak a kor ér utol? Lenézek a karomon és a kézfejemben lévő fehér foltokra. Úgy hallottam, hogy a fehér foltok gyakrabban fordulnak elő a hozzám hasonló világosabb bőrű embereknél. Azt mondják, ez genetikai eredetű. De azt tudom, hogy ahogy öregszik az ember, egyre kegyetlenebbek.

"A 12.50-es Heathrow-i járat legalább még egy órát késik. Ne hagyják őrizetlenül a csomagjaikat."

Ismét csak egy kicsit mozdulok el az ülésemben, és minél kevésbé feltűnően felemelem a karjaimat, hogy még több levegőt engedjek be, miközben folytatom a környezetem vizsgálatát.

"A 12.50-es Heathrow-i járat legalább még egy órát késik. Ne hagyják őrizetlenül a csomagjaikat."

Ismét csak egy kicsit mozdulok el az ülésemben, és minél kevésbé feltűnően felemelem a karjaimat, hogy még több levegőt engedjek be, miközben folytatom a környezetem vizsgálatát.

Megnézem a zsiráf- és elefántfaragványok között elhelyezett édességeket és üdítőket tartalmazó standot. Amikor fiatalabb voltam, ez a kellemetlenség egy lehetőség lett volna arra, hogy kirakatokat nézegessek az emeleti dizájnerboltokban. Hogy megcsodálhassam mindazokat a dolgokat, amelyeket soha nem vennék meg.

Akkoriban nem csak a nshima volt az, ami néhány kilót adott a csontjaimnak, hanem a csokoládék, kólák, kekszek, chipsek és egyéb finomságok, amiket lámpaoltás után falatoztam, miközben az ágyban fáklyás romantikus regényeket olvastam. A falban lévő könyvespolcon különböző témájú vallásos könyvek sorakoztak.

Addig, amíg elkerültem a Főnökasszony figyelő tekintetét, a titkom biztonságban volt Mwango nővérnél.

"Nővér!" - dobtam egy párnát, hogy felhívjam a figyelmét. Ő pedig tudálékosan kacsintott.

Volt valami ezekben a buja képekben, ami adrenalint pumpált a testembe, és újra és újra feltüzelt az éjszakai csínytevéseket. Amikor azokat a könyveket olvastam, Chizu és én voltunk újra és újra - két érzéketlen lélek, akik házasságtörő őrjöngésben vesztek el. Úgy értem, bocsásson meg, atyám, de kellett lennie valaminek, ami megtörte a zárdai élet monotonitását: reggeli mise, házimunka, ebéd, szieszta, esti ima, vacsora, lefekvés.

Számomra ez volt a nassolás, és persze a tiltott regények. Minden hónapban összedobtuk a zárdában a jövedelmünket. A többi apácával közösen összeállított költségvetésből kaptam zsebpénzt, hogy feltöltssem az uzsonnámat. És minden hónapban azonnal kaptam egy még nagyobb doboz csokoládét és más finomságokat a londoni Máriától. Azt hiszem, jutalmat kaptam azért az egy dologért, amit jól csináltam.

Tudja, ha fiatal lányként ismert volna, azt gondolná, hogy soha nem lettem volna apáca. Mindig is éreztem, hogy a csontjaimban elzárt tűz lobog, amely mindig kitört, amikor a jövőmre gondoltam. "Mulenga! Nagyszerűsége vagy hivatott" - mondogattam magamnak minden alkalommal, amikor lehetőségem nyílt arra, hogy a tükörbe nézzek.

Már megint itt van! Az a furcsa lobogás a repülésből. Ezúttal még mélyebbre kényszerülök a gondolataimba, mert egy kisautó szirénázva és világítva, figyelmeztetés nélkül cirkál a beszállókapuk felé. Erősen megrázza az emlékezetemet, és a kora hajnali csendet megtörő bányarész riasztójának hátborzongató hangja jut eszembe Roan Townshipben, amikor még kislány voltam.

*

Ez volt az első alkalom, hogy megszólalt, mióta a Copperbelt bányászvárosába, Luanshya-ba költöztem. Eloldottam a fémrudakat, amelyeket biztonsági okokból helyeztünk el az ajtó előtt, és jelentős tömeg gyűlt össze az utcán.

"Mi folyik itt?" - hallottam Bwalya anyját kérdezni. A tőlünk jobbra lévő sarkon lakott.

"Ó, te jó ég! Mayooo! Umupamba! Umupamba!" - kiáltotta egy idősebb nő, és a magasba emelte a kezét. "A riasztó nem szólal meg csak úgy."

"Igaz!" Tumelo, az őr, aki az utca végén lévő bányarendőrséget őrizte, azt mondta. Úgy tűnt, mintha még valami mást is akart volna mondani, de mindannyiunkat elhallgattatott a rádióhírmondóján át kiabáló hang:

" Bányagát beomlása az egyes akna közelében...vége...lehetséges víznyelő....gyorsan mozgó iszap.....végé.....fő akna elszigetelve.....veszélyes evakuálás szükséges...vége".

"Mayoooo! Mwe Lesa!" - kiáltotta Bwalya anyja, és a földre vetette magát! "Bashi Bwalya éjszakai műszakban dolgozik! Mayooo! Mayooo! Mayooo!" - kiáltotta, és futni kezdett a bányauzem felé, csak egy chitenge-t tekert a teste köré.

"Mayoooo! Mwe Lesa!" - kiáltotta Bwalya anyja, és a földre vetette magát! "Bashi Bwalya éjszakai műszakban dolgozik! Mayooo! Mayooo! Mayooo!" - kiáltotta, és futni kezdett a bányauzem felé, csak egy chitenge-t tekert a teste köré.

Mások is követték őt, és hirtelen többtucat láb csattogása indult a bányauzem felé. Félelem, vagy aggodalom, vagy mindkettő megragadhatott, mert ugyanott álltam átszellemülten, ahol korábban álltam, amikor csatlakoztam a csoporthoz. Hideg verejték futott végig a gerincemen, amitől a viszonylag meleg reggel ellenére megborzongtam. Visszavonszoltam magam a házhoz. Vissza kellett feküdnöm aludni, mert még aznap délelőtt trikókat kellett szállítanom a muzungu

hölgynek a városban. És mindeközben nem tudtam megszabadulni a félelemtől, amit éreztem. Miért féltem?

Gyorsan bepisiltem a házunk mögötti kis vécébe, és visszamentem az ágyba. Olyan erősen és mélyen bebújtam a nem túl meleg ágyamba, amennyire csak tudtam, és mentálisan feljegyeztem, hogy valahogyan szerezzek egy plusz takarót. Már régen megbékéltem azzal a ténnyel, hogy a férjem valószínűleg soha nem venne takarót egy olyan ágyba, amelyben ritkán alszik. Fogalmam sem volt, mikor jön haza. Tudja, a férfi minden fizetésnapon eltűnt, napokra, amíg csaknem az összes pénze el nem fogyott. Szóval igen, féltem, de biztosan nem érte.

Valójában éppen az előző nap látogatott meg az egyik furcsa nő, aki gyakran megfordult a Hármás Szektorban. Nem lehetett nem észrevenni a jellegzetes élénkpiros rúzszt és a gekkóbőrt, ami úgy nézett ki, mintha az egész Ambi gyárat kiürítették volna rá:

"Jó reggelt, asszonyom" - üdvözölt engem. Hangyaboglárka színű torta borította az arcát, több árnyalattal világosabb volt, mint a bőre, és az ajkai mozdulatára megrepedt. Azon töprengtem, hogyan tudott ekkora tiszteletet kivívni magának, amikor rövid, szűk szoknyája a legkisebb hajolgatási kísérletnél is felfedte a fenekét. Elszakadna egy hirtelen lábmozdulattól.

"Azért jöttem, hogy begyűjtsem a húsz kwachát, amivel a férje tartozik nekem néhány áruért, amit hitelre kapott" - mondta.

"Fogalmam sincs, miről beszél! Jöjjön vissza, amikor a férjem itt lesz" - válaszoltam, tudatában az arcomon tükröződő döbbenetnek.

"Oké! Visszajövök" - mondta anélkül, hogy elvesztette volna a hidegvérét.

Megfordult, hogy elinduljon, miközben én undorodva bámultam utána, jól tudván, hogy ő vagy valaki más a következő hónap végén visszatér, ha a férjem nem rendezti az adósságot. Az volt a célja, hogy minket, feleségeket eléggé meggyötörjön ahhoz, hogy felkeltse a férjünk figyelmét - az enyémet sosem érte volna el a figyelem, mert ő és én ritkán beszélgettünk. Ne értsen félre, és ne ítéljen el! Jó feleség voltam, legalábbis a házastársi kötelességek szempontjából. Még mindig főztem, mostam, vasaltam, és készítettem neki fürdővizet, amikor szüksége volt rá. Nem tagadtam meg a házastársi jogait. Túrtem a többnyire részeges állapotát. Naponta vendégeskedett a szomszédoknál, és ivott az olcsó helyi sörből - "hétnaposnak" nevezték a teljes erejéig való főzéshez szükséges napok számával kapcsolatban. Több alkalommal is a barátai vitték haza, alig jutott el az ágyáig, ahol úgy aludt, mint egy fatörzs. Néha annyira részeg volt, hogy vizeletének melegében áztatva ébredtem.

De én még mindig takarítottam utána, mint a varázsló tündér.

És az ő varázslatos tudatállapotában minden reggel szüntelen kérdések és parancsok következtek:

"Készen van a nshima és a kapenta?"

"Melegítsd meg a fürdővizet!"

"Ne felejtse el kitisztítani a csizmámat!"

"Vasald ki a zöld ingemet!"

És miután megfürdött, nagyon is felvehette volna a feketét. Egyszer majdnem megégettem a híres zöld inget, mert elvesztem a képzeletben, hogy mi történne, ha a forró vasalóval arcon vágnám. Vajon sikítana? Meghunyázkodna...? Gondolataim közepén ziháltam, elborzadtam a fekete folt láttán, ami az inge hátán keletkezett. Magam mögött tartva mosolyogtam, ahogy távozott.

"Munka után átmegyek Mwenya lakására!"

Ez volt a búcsúmondata, mielőtt elrohant, hogy elérje a reggel 6 órakor induló bányabuszt a kórházi megállóban. Elismerő szavakat mormoltam az orrom alatt, mert tudtam, hogyan fog végződni ez a nap. Csak a fizetés napján ébredt fel korán, elég józanul ahhoz, hogy vidáman füttyörészve eljusson a fizetősorig. Ilyen napokon mesélt nekem a szomszédainkról: "Bashi Bwalyának fogalma sincs arról, hogy azok a gyerekek nem az övéi". "Képzeld el, Tumelo, bűbájokat használ, hogy ébren maradjon az éjszakai műszakban" - mondta, és szívből nevetett, és a játékosságának ritka megnyilvánulásaihoz én is csatlakoztam...

Gyakran vásárolt néhány háztartási cikket anélkül, hogy én közreműködtem volna. Azt hiszem, túl fiatal voltam a ház vezetéséhez, de elég idős ahhoz, hogy a felesége legyek. Kihasználva a ritka jó hangulatot, egyszer azt mondtam neki, hogy adhatna nekem pénzt, hogy vegyek élelmiszert, ahogy a többi bányász is tette a feleségének.

Á! A hangulata azonnal megváltozott. A kézfejével letakarította az ebédlőasztalt, a tányérok minden irányba repültek, a mbakuli nshimával arccal lefelé a padlóra esett. A fém a betonhoz csapódott.

"Azt mondd, hogy nem gondoskodom rólad?"

"Én csak azt mondtam..." Összehúzódtam.

"Mit mondtál?" - emelte fel a kezét. Eltakartam az arcom, és megerősítettem magam. De ő kilépett a szobából, és becsapta az ajtót.

Később a ház mögött találtam rá arccal a kezében. Gyorsan megtörölte a szemét, amikor meglátott engem. Ezután néhány napig kedves volt, de később engedett a havi vándorlási vágyának. Visszatérve elrejtette a pénzéből megmaradt keveset a fekete-fehér tévénk hátuljában. Milyen gyorsan változtak az érzelmei. Egyszerűen nem értettem.

Azonban talán meg kellene említenem, hogy a miénk inkább apa-lánya megállapodás volt, mint romantikus kapcsolat, érti.

Pontosan emlékszem arra a napra, amikor anyám behívott a konyhájába, és közölte velem, hogy a "férjem" pénzt küldött, hogy csatlakozzam hozzá a Copperbeltben, ahol dolgozik. Belülről mosolyogtam, elmerültem a fantáziámban a városról, amelyről annyit hallottunk. Éjjel-nappal autókról és villanyvilágítású éjszakákról álmodtam, és elképzeltem, milyen lehet, ha nem kell aggódnunk amiatt, hogy éjszaka kifogy a kerozin a lámpáinkból. Látnod kellett volna, milyen felfuvalkodottan, felemelt állal, a szememet valami képzeletbeli távoli pontra szegezve néztem, amikor végre elhagytam a falut. A társaim és szüleik irigykedő tekintetéből tudtam, hogy mindannyian azt kívánják, bárcsak az ő családjuk és

ne az enyém lenne az, amelyik gyakori ajándékokat és látogatásokat kapna a városban élő sógoruktól.

Azon a csodálatos napon egy hal szállító teherautótól kaptam fuvart, Mpulunguból Lusakába, és annyira izgatott voltam, hogy észre sem vettem a buka-buka hal bűzét a hátsó ülésen, ahol ültem.

Elképzelhetetlen volt az a felemelő érzés, amikor először szálltam fel a lusakai vonatra. Csendben figyeltem mindent magam körül. Csendben ültem, mint egy prérikutya, és magamba szívtam a Zambia Vasút 204-es mozdonyának hangját, amikor kihajtott Kamwala állomásról.

Choooo-chooo! Chooo-chooo! chooo-choooooo!

Fwheeeooooooooo!

Az örök gyors egymásutánban taposták a peront. Az adrenalin a gerincemen végigsuhant a csuuuuuuuuug -csuuuuuuuuug, csuuuuuug-csuuuuuug, majd a csuug-csuug-csuug-csuug-csuug-csuug-csuug, ahogy a mozdony dugattyúi reagáltak a szénre, amelyet nemrég hallottam a kemencébe lapátolni.

Úgy tűnt, hogy a többi utas, többnyire fiatal férfiak, akik a bányákba mentek dolgozni, ugyanannyira izgatottak voltak, mint én. Végül is 1970-et írtunk, Kaunda elnök két évvel korábban jelentette be a bányák államosítását, és minden út a bányavárosokba vezetett, amelyek, mint később rájöttem, az újonnan függetlenné vált Zambiában az amerikai álmot hordozták. Tudom, hogy ez a kifejezés akkor még nem volt nyilvánvaló, de egy dolog világos volt: a

bányák jobb életet, jólétet és társadalmi mobilitást ígértek azoknak, akik keményen dolgoztak. A fiatal emberek tehát szolidaritásból énekelték a szívüket:

"Tiyende pamodzi ndi mutima umo" (Mozduljunk együtt, egy szívvel), a dal egészen Luanshyáig visszhangzott.

Hozzám hasonlóan az utasokat látszólag nem zavarta, hogy a harmadik osztály, ahol mi ültünk, közelebb volt a zajhoz, a hőséghez és a kazán füstjéhez. Ez olyan rossz volt, hogy valahányszor az ember kidugta a fejét az ablakon, hogy lássa, merre tart, fekete korom csípte a szemét és festette az arcát. Engem nem érdekelt, állandó vigyorem volt, amely csak arra tört meg, hogy az ölembé fészkelte chinyonge-t (száraz buka hal) megrágcsáljam.

Apám távirata kellően szemléletes lehetett, mert a férjem integetett nekem, amint új, virágos viszkóruhámban a peronra léptem. A hajam szépen, frissen volt befonva, a lábamon fekete Maliposa csillogott. Felismertem őt a fényképről, amit küldött. Amikor megláttam, hogy a virágos James Brown-ingben, keresztpántban és kalapban felém közeledik, térdre estem, és lehajtottam a fejemet, ahogyan utasítottak.

"Hogy vagy, apám?"

"Jól." Válaszolt egyszerűen, és intett, hogy adjam át a batyumat.

Elindult egy közeli kiosk felé, és mire kis lábacskaím utolérték, már két üveg Tarino-t vett, és letette őket az egyik asztalra. Én kihúztam egy széket ott ahova a második italt tette, mielőtt leült volna az asztal túloldalán, hogy megigya az övét. Öt-tíz perc telt el, mire a köztünk lévő huszonhárom év korkülönbség

megmutatkozott abban, amit nem mondtunk. Azzal foglaltam le magam, hogy az üdítő üvegben képződő apró buborékokat bámultam. Egy korty után letettem. És valahányszor felemeltem az üveget, mindig megpillantottam az előttem ülő férfi arcát. Három állandó ránc húzódott a homlokán, és az egyik szemöldöke mindig döbbenet felhúzódott. Nehezen tudtam eldönteni, hogy engem néz-e vagy sem. Elfojtottam egy kuncogást, és majdnem megfulladtam, amikor eszembe jutott, hogy anyám hogyan nevezte a hozzá hasonló kancsal szemű embereket: fulubulu. Higgye el, ennek semmi közvetlen köze nem volt a kancsal szemhez. A férjem felállt, hogy távozzon, amint az utolsó kortyot is megittam, és elindult, anélkül, hogy meghívott volna. Felkeltem és követtem őt, ahogy egy gyerek az apját, és gyalog tettük meg a négy kilométeres utat a bányatelepre.

Átmentünk egy utcán, amelyet vörös és teljes virágzásban lévő mikulásvirág fák szegélyeztek. Édes illatuk volt. A házak, amelyek mellett elhaladtunk, szépen ápolt lantana- és hibiszkuszkerítéssel voltak körülvéve, hozzá illő, szép pázsittal. Csodálkozva álltam meg az egyik kapu előtt, ahol egy csapat fehér gyerek öltözködő és divatbemutatót játszó csoportot láttam. Az utca túloldalán két fekete fiú - mezítláb és egyforma, kifakult tenisz nadrágban - az egyik kapu előtt egy kukát guberált. Körülbelül tízévesek lehettek, valójában ikrek, kivéve, hogy az egyikük, akinek a régi rövidnadrágjába egy sokkal újabb piros foltot varrtak, tekintélyt parancsolóan viselkedett. A fiúk veszekedni kezdtek valamin, amit találtak. A kuka fedele a járdára csapódott, és a fém és a beton zúzó hangja megrázta a néma utcát.

Egy indián férfi rohant ki a házból, baseballütővel hadonászva: - Hé, ti buta fiúk! Hagyjátok abba, amit csináltok!" Három elvetemült kutya ugatott mögötte, a kapu felé szökkentek, a fiúk pedig a szemetesből kiszedett zsákmányukkal együtt elszaladtak. A sikolyaik eltűntek, amint az utca végére értek.

Rémülten nyújtózkodtam a férjem után: "Ba Tata, várj meg!". De ő már odaért, ahol a fiúk éppen eltűntek. Sikoltottam, ahogy vágatva igyekeztem utolérni. A szívem még mindig hevesen dobogott. A kutyáink a faluban sokkal barátságosabbak voltak.

Rákapcsolódtunk a főútra, de hamarosan letértünk egy mesterséges útra, amely egy üres területen vágott át, és a város és a bányaterület közötti határt jelezte. Körülbelül 100 méterrel később újra csatlakoztunk az aszfaltozott útra, ahol az út lefelé kanyarodott, és egy hatalmas, furcsa kinézetű épületekkel teli udvart láttam a völgyben nyugatra. Elállt a lélegzetem, és meg kellett állnom, hogy elkapjam a levegőt. A férjem, aki észrevette a hirtelen megállást, volt olyan kedves és megjegyezte: "Ez a bányaüzem, ahol dolgozom. Azok pedig a bányászok házai" - mutatott az azbesztetők végtelen soraira, amelyek a gerincen, néhány méterrel keletebbre lévő bányatelepet jelezték.

A levegő körülöttünk egyre sűrűbbé és felhősebbé vált, és a torkomon irritáló viszketést éreztem. Kitisztítottam, és kiköptem egy kis váladékot.

Hamarosan megértettem, miért. A bányaüzem közepén lévő hatalmas kéményből nagy mennyiségű füst szállt ki - talán ezért hívták a helyiek sentának. Később megtudtam, hogy minden nap ugyanabban az időben eresztették ki, és mintha a szél mindig a bányatelep felé fújta volna. Tovább sétáltunk, és a völgy legmélyebb pontján az utat keresztező patak hirtelen jött szembe velem, mert nem figyelmeztettek a magas lombok, amelyek otthon mindig jelezték a közeli folyót. Valójában a patak környéke olyan tiszta volt, hogy látni lehetett a kavicsokat és a fehér homokot, amelyek a folyómedret alkották. És ami még megdöbbentőbb volt, hogy egyetlen élő élőlény sem volt észrevehető a vízben.

Végül elértük a települést, és örömteli sikoltozás fogadott minket. Por szállt fel a gyerekekből, akik kört alkottak, gyors mozdulatokkal jobbra, majd balra énekelve:

"Ma lánc, Ma lánc

Waya waya;

Ma lánc, Ma lánc

Waya waya;

Uwaputula ewafuma ko,

Uwaputula ewafuma ko..."

Folytatták és folytatták, és minden alkalommal, amikor valaki elszakította a láncot, és elhagyta a kört, újrakezdték. Mennyire vágytam arra, hogy csatlakozzam. De követtem a férjemet, amíg a 210/3-as számú házhoz nem értünk.

Az új otthonomhoz.

Reményeim a csillogó életről a városban hamarosan szertefoszlottak, amikor a házasság valósága szembesített. Egy olyan egyszerű cselekedet, mint a csap kinyitása, és annak figyelése, hogy milyen könnyedén ad vizet, előhozott bennem egy nosztalgias vágyat a falunk belüli kútra vezető út sztorizgatása és kacagásai után.

Sokszor éreztem, hogy kicsúszom a testemből, és szinte a feledésbe merülök. Fogalmam sem volt, hogy ki vagyok. Vágytam a figyelemre és a bizonyosságra

bárkitől - különösen a férjemtől. Voltak napok, amikor álomba sírtam magam. Hiányzott a családom és a barátaim.

Máskor azt mondtam magamnak, hogy elég idős vagyok ahhoz, hogy szembenézzek a világgal. Vártam a DOME-t: a bányászfeleségek házi klubjait. Nemcsak azért jártam oda, mert az otthon közösségi érzését keltette bennem, hanem azért is, mert magabiztossá tett, és előhozta belőlem azt az álmot, hogy itt, a városban valamit kezdeni tudjak magammal. A DOME-n megtanultam kötni, és egy kis pénzt kerestem magamnak a trikók és babakelengyék - csizmák, sapkák és kendők - eladásából.

A DOME azonban csak hetente kétszer volt.

Egészen addig amíg nem volt Chizu.

Chizu bátyja a férjemmel együtt dolgozott a bányában. A férjem hívta őt, hogy végezzen alkalmi munkákat, és kíséren el a földekre, amelyeket megműveltünk, néhány kilométerre a bányateleptől. Ott a talaj termékenyebb volt. Chizu és én, akiket összekötött a kor és a falu iránti nosztalgia, egyre több időt kezdtünk együtt tölteni, még a férjem és a bátyja távollétében is. A nappali látogatások kiterjedtek azokra az éjszakákra is, amikor a férjem vagy ivott, vagy éjszakai műszakban volt, és a barátom mindig visszaosont a bátyja házába, mielőtt a férjem hazaért volna. Néhányszor elég bátorságot gyűjtöttünk ahhoz, hogy ellopjuk a férjem tévé mögötti rejtekhelyéről, és részt vegyünk a Chaisa Hallban havonta megrendezett társastáncversenyeken. Soha nem tudtam meg, hogy a férjem tudott-e a pénzről vagy a viszonyról, de gyakran túl részeg volt ahhoz, hogy bármit is sejtessen, még akkor is, amikor rajtakapott minket a csevegésen.

inni? A mítosz szerint az ember elveszíti lelkének egy részét, amint a föld felszíne alá lép. Ahogy embereink a földet hordták, a dühös földszellemek addig ették a tüdejüket, amíg semmi sem maradt belőlük. Ha az alkohol nem tette volna meg, az anyatermészet megtette volna.

*

Négy órával azután keltem fel álmomból, hogy megszólalt a bánya riasztója. A férjem természetesen nem jött haza. Valószínűleg egy újabb részeg éjszaka volt. A kis konyhában lévő kéttányéros tűzhelyen felmelegítettem a fürdővizet, és a ház mögött megfürödtem. Testemet bekentem testápolóval, és sietve felöltöztem, mert nem akartam elkésni a megszállításról. Fémfésűt tettem a forró tányérra, és bőséges mennyiségű vazelint masszíroztam a hajamba, amelyet háromfelé választottam. Az égő haj szaga betöltötte a szobát, ezért kinyitottam az ajtót és az ablakot. A bútorok és a ruhák ne kapják el a szagot. A ruháim ne kapják el a szagot.

"Aú!" - sikítottam, és a hüvelykujjamat szopogatva, amit megégettem, a tarkómon lévő hajamhoz nyúltam. Még háromszor melegítettem a fésűt, mire meggyőződtem róla, hogy a hajam eléggé megnyúlt. Jó benyomást kellett keltenem.

Megettem a kakaót és a kampompót (nagy zsemléket, amelyek a sisakokról/kampompókról kapták a nevüket, vagy azért, mert olyan alakúak, vagy azért, mert a bányászoknak osztják, nem emlékszem). Ezután a már megszokott útvonalon mentem a városba -lefelé, felfelé, át a kanyaron, majd a mikulásvirágfákkal szegélyezett utcán. A tiszta patak sűrű barnásvörössé változott, amely forrongott és bugyborékol, saját életet élt. Figyelmem az út jobb oldalán húzódó fekete csigahegyekre terelődött. Sietségemben elfelejtettem bekapcsolni a rádiót, vagy megkérdezni valakit, hogy mi van a bányászokkal.

Bwalya anyját sem láttam. Megjegyeztem, hogy ha visszatérek, megnézem, hogy van.

Dideregtem a meleg időjárás és a hátamon lévő tíz kötött trikó ellenére. Folytattam a gyaloglást.

A ZCBC-vel szemben lévő Old Theo's pubnál álltam, hogy átadjam a mezeket. Úgy tűnt, hogy a muzungu házaspáré a hely. Az a hír járta, hogy a Kitwe melletti Bwana Mkubwa melletti menekülttáborból érkeztek Luanshyába. De tudtam, hogy ez hazugság lehet, mert a muzunguk az uralkodók, soha nem a rabszolgák. Azt is hallottam, hogy egyesek lengyeleknek hívják őket - számunkra minden muzungu muzungu volt. A feleségemet azután kezdte érdekelni a munkám, hogy meglátott egy trikót, amit a barátomnak, Nayaménak készítettem, aki pincérnő volt a kocsmában. Átmentem az úton, és megjelent Nayame.

"Hé!" - kiáltotta. Megkongatott egy mosogatórongyot, majd integetett velem. "Hogy vagy?" - kérdezte halkabban, amikor odaértem hozzá.

"Nem túl jól. Ismered a sógorodat, soha nem fog leszokni a rossz szokásairól. Péntek óta nem jelent meg."

"Három teljes nap? Meg kell változnia! Miért olyan nehéz neki?" - kérdezte, miközben leoldotta a batyut a hátamról. "Mindegy, menjünk be, Anielewicz asszony szeretne találkozni veled".

Odabent Anielewicz asszony szívélyesen mosolygott, amikor beléptünk a félhomályos szobába. Megkönnyebbültem, de csak egy rövid időre. A szemei hirtelen szomorúvá váltak, hidegek voltak, mint az üveg, és az én szemeimen túlra meredtek. A súlyomat egyik lábamról a másikra helyeztem át. Még meg is

fordultam, hogy előhúzzam a rózsaszín trikót, de ő nem hagyta abba. Körülnéztem a szobában. Régi fényképek, szinte festmények voltak, nagyon régen látott emberekről. Az asztalokról rengeteg csipke lógott le, és lekváros süteményei voltak. Napközben gyertyák égtek.

"Kérlek, bocsáss meg, hogy így bámultalak. De nagy-nagy lehetőséget látok, amikor rád nézek. Egy nagyon nagy csillagot. De az életed első része nem olyan könnyű. Fel kell készítened a szívedet."

Természetesen az élet nem volt könnyű.

"Ha kívánhatnál bármit, és tudnád, hogy valóra válik, megtennéd?" - kérdezte. Még mindig engem nézett azokkal a szürke szemeivel.

Persze, hogy teljesíteném. Mi lenne az? Tudni akartam, hogy mondják lengyelül, bárcsak meghalna a férjem. De én azt mondtam: "Szeretnék egy olyan szép házat, mint amilyenek a fehér területeken vannak".

Nevetett. "El kell hinned. Az univerzum válaszol neked, és megadja, amire szükséged van. Csak kívánj valamit."

És így tettem. Azt kívántam, hogy megszabaduljak a férjemtől.

Anielewicz asszony tovább beszélt hozzám: "Idd meg a teádat, aztán mehetsz. Jövő héten újra rendelek."

Hallótávolságon kívül megkérdeztem Nayamét: "Iwe! Mi baja van az asszonyodnak?"

"Látja a lelkeket" - nevetett - "Nagyon különlegesnek kell lenned, hogy ezt elmondja neked. Ő csak a többi muzungusnak mondja el."

Mindketten neveltünk.

A főnöke rábámult, ami nyilvánvaló jele volt annak, hogy vissza kell mennie dolgozni.

"Este találkozunk, amikor elhozom a pénzt." Megöleltük egymást, én pedig melegséget és hálát éreztem iránta. Elképzeltem, mit fogok csinálni az új pénzemmel. Talán mégiscsak tudnék magamnak takarót venni. És később a saját cipőmet is. Saját ételt. Vagy megoszthatnám Chizuval.

Hazafelé menet elhaladtam a barnászörös patak mellett, és behunytam a szemem a fekete csúzli hegyek előtt. Ekkor a földre köptem, ráléptem a nyálra, és elhatároztam, hogy nem nézek vissza.

Az első utcában egy házon keresztül rövidítettem az utat, amelyiknek a háta a miénkkel osztozott. Így legalább nem kellett végigmennem az utca teljes hosszán, majd felfelé, a mi utcánkba, hogy hazajussak. Nolani, aki ott lakott, látta, hogy azon az ösvényen sétálok, amelyet a két házunk közötti határt jelző sövény elválasztásával hoztunk létre.

"Rokon!" - kiáltotta rikácsolva, a szokásos módon, ahogyan megszólítottuk egymást. Törzseinknek, a mambwe-nak és a tumbukának, közeli dialektusa volt.

"Igen, rokon!" - válaszoltam, és vártam, hogy kérjen valami olyan dolgot, amiről mindig azt állítja, hogy elfelejtette megvenni. Tegnap fogkrém volt, és nekem kellett egy papírra nyomnom neki belőle. Mindig ezt csináltam, annak ellenére, hogy a férjem csak egy egyszerű billenőautó-kezelő volt, az övé pedig egy egész műszakos főnök.

"Emberek haltak meg, én mondom!" - jött a váratlan válasz.

"Hol haltak meg?" - válaszoltam.

"Hogyhogy nem hallottad? Nem keresi a férjét? Úgy hallom, még mindig sokan vannak a bányában rekedve, menjünk, nézzük meg, mi történik!" - javasolta.

Vonakodva, vagy talán figyelmen kívül hagyva az enyhe hányingert, amit éreztem, azt mondtam neki, hogy vele megyek, miután megfőztem az ebédet, arra az esetre, ha a férjem előkerülne.

Délután 2 óra körül csatlakoztunk a bányaüzemtől a táborig folyamatosan oda-vissza haladó forgalomhoz. Az elsőtől a harmadik szakaszig minden utcában, ahol elhaladtunk, volt legalább egy ház, amely előtt temetési sátor vagy székek álltak. A testem elgyengült.

Néhány gyerek énekelt és játszott: "Ma lánc, Ma lánc waya, waya...". De a dalnak ma már nem volt meg az örömteli csengése. Ehelyett a dal lassabb volt, halkabb, és a gyerekek mindig félrenéztek, amikor megpróbáltam rájuk

mosolyogni. Nem mosolyogtak vissza. A gyerekek számára, akik épp most veszítették el apjukat a balesetben, a kötelék köztük és a bánya között most elszakadt - örökre eltűnt, mint a szétszakadt láncok, amikor valamelyikük elhagyta a játékot.

Délután 2 óra körül csatlakoztunk a bányaüzemtől a táborig folyamatosan oda-vissza haladó forgalomhoz. Az elsőtől a harmadik szakaszig minden utcában, ahol elhaladtunk, volt legalább egy ház, amely előtt temetési sátor vagy székek álltak. A testem elgyengült.

Néhány gyerek énekelt és játszott: "Ma lánc, Ma lánc waya, waya...". De a dalnak ma már nem volt meg az örömteli csengése. Ehelyett a dal lassabb volt, halkabb, és a gyerekek mindig félrenéztek, amikor megpróbáltam rájuk mosolyogni. Nem mosolyogtak vissza. A gyerekek számára, akik épp most veszítették el apjukat a balesetben, a kötelék köztük és a bánya között most elszakadt - örökre eltűnt, mint a szétszakadt láncok, amikor valamelyikük elhagyta a játékot.

Nem voltam felkészülve arra a látványra, ami fogadott, miután átjutottunk a baleset helyszínén összegyűlt emberek sűrűjén. Egy nagy, tátongó lyuk állt a helyén, ahol a gát beomlott, és egy víznyelőt hozott létre, körülötte pedig vörös és fehér szalaggal volt elbarikádózva a terület. A pázsiton szétszóródott családtagok és barátok szemében félelem és rettegés tükröződött. A levegőben a halál bűze terjengett, amihez szirénák és a család jajveszékelése párosult. A Nkana, Nchanga és Mifulira bányákból érkező mentőalakulatok be- és kijárásként a bányaketrecbe, és minden egyes alkalommal, amikor kijöttek, a bejelentett holttestek száma nőtt. Ahogyan a hordágyak és a mentőautók is, amelyek élénkzöld, kereplő szirénákkal, nagy sebességgel hagyták el a helyszínt.

Bwalya édesanyja (a sarokból) éppen fel-alá járkált, amikor sikerült megtalálnunk. Duzzadt szeméből, kiszáradt ajkaiból és fésületlen hajából világosan látszott, hogy nem ment haza amióta hajnali háromkor elhagyott minket. Még mindig mezítláb volt, a chitengéje meg már csúszott le róla.

"Isten népe! Bwalya apját nem találták meg!" - mondta, nagy nehezen visszafojtva a könnyeit.

"Mit csináltak a mentők egész nap? Kiáltotta Nolani.

Bwalya anyja felszisszent: "Azt mondták, hogy igyekeznek eljutni a fő aknához, ahol kilencven bányász rekedt a bejáratot elzáró sár miatt".

"De honnan tudja az ember, hogy a férje még a föld alatt van-e vagy sem? Hol tudnám ellenőrizni?" Először kezdett el szorongatni a félelem. Lehet, hogy a férjem is a csapdába esett emberek között van? Igen, sokszor álmodtam erről a világról nélküle. De nem így. Most nem. Még nem.

"Látod azt az épületet?" A központi adminisztrációra mutatott, ahol a bányászok szolgálatra jelentkeztek. "Ha a férje személyi igazolványa még mindig ott lóg a falon, akkor valószínűleg a föld alatt van. Minden alkalommal, amikor a mentőalakulatok feljönnek, létszámellenőrzést végeznek, és a halottak és a sérültek személyi igazolványait leveszik a falról."

Még mindig az épületet bámultam, amikor megláttam, hogy Chizu átvizsgálja a személyi igazolványokat. Lassan odasétáltam hozzá. Amikor odaértem, figyeltem, ahogy az ujjai gondosan átnézik. Rám nézett, és a férjem céduláját

húzta meg. Meg akartam kérdezni, hogy a bátyjáé is ott van-e, de nem szóltunk semmit.

Hirtelen mindenki előre hevült a várakozástól. A felszínre érkező ketrec hangja mindannyiunkat odahúzott. Bwalya anyja nem messze tőlünk abbahagyta a beszélgetést, és mindannyian a bányaakna irányába néztünk. Egy rongyos férfi lépett ki elsőként a ketrecből. Bwalya apja volt az! Néhány lépést tett előre, majd megállt, először a karját, majd a fejét emelte fel, és valamit motyogott magában. Megfordult, mintha vissza akart volna menni az aknába, majd visszafordult, és először látta meg a feleségét. Az asszony átszellemülten állt a barikád mögött, kezét a szájára szorítva, pufók arcán könnyek csordogáltak.

"Ó, Istenem, Bana Bwalya, életben vagyok!" - szorította össze a saját karját, megrázta a lábát és a kezét, mintha csak biztosra akart volna menni. "A halál csápjai ennyivel tévesztettek el!" - csípte meg a kisujját. "El kellett menekülnünk a sár elől, amely gyorsan töltötte fel az aknát...", elfogyott a lélegzete. A mentősök elvitték, egy nyitott mentőautó felé.

Nem tudom pontosan, mi vezette a tekintetemet a földre fektetett holttestek irányába. De egy ismerős zöld ing megragadta a tekintetemet. Chizura néztem, de ő nem akart rám nézni. Elkezdtem közelebb menni hozzá, a kezem erősen remegett, a testemben forróság és hideg villogott. Arcsal lefelé feküdt, összegyűrve és élettelenül, a szemeim rögtön kiszúrták a vasaló nyomot az inge jobb alsó részén, mert ezért jól meg is vert. Chizu velem szemben állt, még mindig a testek között kutatva a bátyja után. Felegyenesedett, és a tekintetünk végre találkozott. Bűntudat és félelem egyformán áramlott közöttünk. A nemrég

felhozott elhunytak családjainak hangos gyászéneke töltötte be a levegőt, és én néztem, ahogyan ő is csatlakozik hozzájuk. Számomra mindkét férfi meghalt azon a napon. Próbáltam könnyet ejteni, de akárhogy pislogtam, dörzsöltem vagy szorítottam a szemem, nem tudtam.

Régóta nem gondoltam a gyerekkoromra vagy annak hiányára, de ha most belegondolok, rájövök, hogy talán csak azért kerültem a Copperbeltre, hogy Mariának olyan élete legyen, mint amilyen most van. Isten áldja azt a napot, amikor anyám ragaszkodott hozzá, hogy velem maradjon.

Régóta nem gondoltam a gyerekkoromra vagy annak hiányára, de ha most belegondolok, rájövök, hogy talán csak azért kerültem a Copperbeltre, hogy Mariának olyan élete legyen, mint amilyen most van. Isten áldja azt a napot, amikor anyám ragaszkodott hozzá, hogy velem maradjon.

"Lányom! Az otthonunk messze van innen" - mondta egy falubeli látogatás alkalmával. "Nyilvánvalóan sokkal depressziósabb és magányosabb vagy, mint amennyit mutatsz." Az ösztönei szóltak, mert nem tűntem depressziósnak vagy magányosnak.

Összetette a kezét: "Mivel nem áll szándékodban újra férjhez menni, engeddd meg, hogy Máriával hagyjalak. Ő olyan neked, mintha a lányod lenne. Ezt a szeretetet valahol el kell helyezned." Egyet kellett értenem azzal, hogy a köztünk lévő tizenöt évvel, mivel Maria volt a legfiatalabb a tízfős családukban, valóban olyan volt, mintha a lányom lenne.

Szerencsém volt, hogy a DOME-n oktatóként dolgoztam, ahol bányászfeleségeket tanítottam kötni. Bár nem volt hivatalos képzésem, Anielewicz asszony, akinek a családja számára továbbra is trikókat készítettem, beajánlott a bányaigazgatónak, aki az egyik törzsvendége volt. Nolani volt olyan kedves, hogy a férjétől egy ajánlólevelet is mellékelte. Az övé azon kevesek egyike volt, akik azon a végzetes éjszakán nem voltak műszakban.

Máriát a bánya általános iskolájába regisztráltam, ahol kiemelkedően teljesített, és a Mpelembe középiskolába járt, amit a Copperbelt bányák legjobb diákjai számára tartottak fenn. Miután a 12. osztály legjobb tanulója lett, Maria egyike lett azoknak, akiket a ZCCM támogatott, hogy az Egyesült Királyságban tanulhassanak. Soha nem tért vissza Zambiába, mert beleszeretett és feleségül ment egy brit férfihoz.

Itt az ideje felszállni a gépre, de még egy regényt szeretnék venni, és még egy pogácsát enni. Mégis túlságosan megerőltető felállni és járkálni. És még mindig meleg van. Fáradtnak érzem magam. Minden alkalommal, amikor azokat a romantikus regényeket olvasom, újra és újra Chizu és én vagyunk azokon a lapokon. Ez az én gyászom. Kíváncsi vagyok, hol lehet most.

Amikor a férjem meghalt, tényleg úgy éreztem, hogy gondolatban megöltem őt. Mi lett volna, ha nem kívánom meg, akkor még mindig itt lenne? Amikor Mária elment, azt hittem, hogy egy jó cselekedet ellensúlyozhat egy rosszat. De amikor elment, a szívem ismét egy sötét lyukba kezdett zuhanni, és azt gondoltam, talán, csak talán, a Nővérek között találok majd valamiféle vezeklést.

Becsatolva az ülésemet, és kinézve az ablakon, eszembe jutottak az előző napi zavarodott madarak. De ezúttal azt figyelem, ahogy egyenes nyilazásban repülnek, és valamit szépen írnak a levegőbe.

"Szűz Mária, Isten Anyja, imádkozz érettünk, bűnösökért most és halálunk óráján. Ámen."

Kaotikus lehet megtapasztalni valamit a sötétségben.

Suzyika Nyimbili

A színház szerepe mint emlékezet médiuma

Meglátások Zambiából és Magyarországról

Bevezetés

A drámaírók és színházi alkotók célja, hogy olyan előadásokat hozzanak létre, amelyek a legkülönbözőbb közönségre találnak visszhangot. Ahhoz, hogy ilyen előadásokat hozzunk létre, elengedhetetlen, hogy különböző helyszíneken, a szűkebb vagy tágabb környezetünkön túlmutató előadásoknak tegyük ki magunkat. Színházkészítői tapasztalataim során megismertem, hogy a különböző kontextusok és helyszínek ellenére, amelyekben a színházcsinálók tevékenykednek, a mesemondás művészete összeköti őket. A létező strukturális határok, falak és korlátok ellenére sok közelség és egyediség van abban, amit csinálunk: a színházban. A különböző helyszíneken, Lusakában vagy Hararében, Bécsben vagy Budapesten, Austinban vagy Atlantában, online vagy személyesen működő színházcsinálókkal folytatott interakcióim során sok minden összeköti a színházcsinálókat, a színházi történetmesélés iránti vágy és szenvedély. Az alkotók, köztük a színházcsinálók munkájának dekolonizására való felhívás ezért olyan felhívás, amely az alkotók munkájának középpontjában áll. Az alkotóknak nem szabad korlátok közé szorulniuk, hacsak ez nem része alkotói céljuknak. A "színház" mint előadás tere és a "színház" mint előadás nemcsak az előadókat és a közönséget hozza össze, hanem a színház olyan

nyelv is, amely képes áthidalni a különböző szinterek közötti szakadékokat, és emlékeztet bennünket közelségünkre.

Ebben az esszémben a színházon keresztül osztom meg a közelségről szerzett tapasztalataimat és értelmezésemet. Két magyarországi és zambiai színdarab példáján keresztül érvelek amellett, hogy a színház, amelyet ebben a tanulmányban úgy definiálok, mint "bármilyen élő emberek élő közönség előtt, élő emberek által előadnak, és amely nyelvi elemeket tartalmaz"⁴⁰, az emlékezet közvetítője, és az emlékek értelmezésének és kutatásának alapvető eszköze. Az ebben a tanulmányban vizsgált két színdarab, a *Lenshina: The Bloody Truth*, saját alkotásom, és a *Ghetto Sheriff*, a budapesti színházművészek alkotása, betekintést nyújtanak a színházi előadások értelmezésének dekolonizálásába, és abba, hogy a színház az emlékezet médiuma, amely mind Afrikában, mind Európában és más helyszíneken is alkalmazható. Mint színházi alkotó, aki emlékezet-színházi darabokat készít, a színházat az emlékezet médiumának tekintem, amikor az emlékezet megidézésére és megkérdőjelezésére, valamint a múltba való emlékeztetésre használják.

A színdarabok mellett a jövő számára feljegyzéseként is használhatók, és ezáltal segítik a társadalmat az emlékezésben.

Ez az írás Stuart Spencer⁴¹ mesemondásról szóló spektrumát használja fel a színház közönségre kifejtett hatásainak magyarázatára, ami igazolja a színház egyediségét az emlékezet megidézésében és megkérdőjelezésében. Spencer azt állítja, hogy míg a filmek azonnal érzéseket és érzelmeket váltanak ki (zsigeri reakció), a novella pedig elgondolkodtató és elemző, addig a színház egyesíti a film és a novella hatásait, és így jól alkalmas arra, hogy egy üzenetet eljuttasson a közönséghez.

A következő fejezetben a színház megértésének és átélésének fogalmával foglalkozom két színpadi darab példáján, a *Lenshina: A véres igazság*, és a *Gettó seriffje*. A két színdarab tárgyalása után, mielőtt befejezném, behozom Spencer spektrumát a mesemondásról és a színház szerepéről.

Tapasztalat és megértés a színházon keresztül

A két darab, *Lenshina: A Bloody Truth (A véres igazság)* és a *Ghetto Sheriff (A gettó seriff)* olyan darabok, amelyeket megtapasztaltam, és helyénvalónak tartok a jelen vitában való felhasználásra. Drámaíróként folyamatosan tudatában vagyok annak, hogy az előadás nem csak egy olyan fogalom, amely a színpadon vagy egy darabban ér véget, hanem inkább az emberek mindennapi életébe is belenyúlik. Ez a tudatosság segít nekem abban, hogy tanuljak olyan mindennapi tevékenységekből, amelyeket az emberek nem feltétlenül tekintenek előadásnak. Ilyen mindennapi tevékenység lehet például az, ahogyan valaki jár, ahogyan a politikusok beszélnek a választókhöz, vagy ahogyan egy zambiai férfi viselkedik az apósával szemben. Shakespeare egyik leghíresebb sora az "Az egész világ egy színpad, és minden férfi és nő csak szereplő" az *As You Like It (Ahogy tetszik)* című darabból.⁴² Habár ez "csak" egy sor egy színdarabból, mégis van jelentősége a körülöttünk zajló események megértésében. A kijelentés az emberi lények állandó előadói természetére emlékeztet. Akár egy színdarabban szerepel, akár nem, az emberek tevékenységében van egyfajta performativitás, és ahogy Shakespeare megjegyezte, egész életünkben mindannyian szereplők vagyunk. A színpadon vagy egy színdarabban való szereplés a társadalom e performatív természetének kiterjesztése, ami igazolja azt az érvet, hogy sokat tanulhatunk a színházi előadásokból. A beszélgetést azzal a darabbal kezdem,

amit én írtam és amiben játszottam, a Lencsinával: *The Bloody Truth* (A véres igazság) című művemmel.

Lenshina: *The Bloody Truth* (A véres igazság)

Mivel a történelem az emlékezés egy formája, a történelmi színdarabok révén a múltra emlékezünk, és így az emlékezet egyik részét képezik.⁴³ *Lenshina: The Bloody Truth* (A véres igazság)

Mivel a történelem az emlékezés egy formája, a történelmi színdarabok révén a múltra emlékezünk, és így az emlékezet egyik részét képezik.⁴³ A *Lencsina: A véres igazság* című művet háromszor adták elő Zambiában. A darab első, 2016. szeptember 27-én bemutatott változata a *Lenshina: A forradalom*. A darabot 2017-ben átnevezték *Lenshina: The Bloody Truth* (A véres igazság), mivel az "*A forradalom*" közvetve azt sugallta, hogy a Lumpa egyház fellázadt az állam ellen, és ezért "megérdemelte", ami velük történt. A "*Forradalom*" szóhasználat igazodott a konfliktus intézményesített emlékezetéhez. A címváltoztatástól eltekintve a darab hossza húsz perccel megnőtt, és a konfliktusnak több háttérrel adott. A darab az afrikai őslakos lumpa egyház és a gyarmati kormányzat, valamint a nacionalista párt, az Egyesült Nemzeti Függetlenségi Párt közötti konfliktus történetét igyekszik elmesélni Zambia 1964-es függetlenné válása előtt. A konfliktus a feltételezések szerint több mint 1000 ember halálát okozta, miközben még többen kényszerültek elmenekülni otthonukból.⁴⁴

Még mindig különböző értelmezések vannak arról, hogy mit is képviselt a Lumpa egyház, és mi vezetett a konfliktus miatt oly sok ember halálához. A konfliktust kiváltó okokat vizsgáló bizottságot követően kialakult történelem azt állítja, hogy a konfliktus azért alakult ki, mert a kormánynak meg kellett fékeznie a hatalom

elleni lázadást, amely az 1950-es évek elejére tehető. A konfliktusnak és az emlékek egy olyan értelmezése alakult ki 1991 után, amely az 1964-es lumpa zavargásokat inkább mézárulásnak, mint a hatalom elleni lázadásnak tekinti.⁴⁵ Ez az 1991 utáni értelmezés azután alakult ki, hogy egy új, neoliberális irányultságú rezsim került hatalomra, a lumpa egyház száműzött tagjai elkezdtek visszatérni Zambiába, és az információhoz való nyitottabb hozzáférés és a véleménynyilvánítás szabadsága megvalósult. A fanatikus lumpa egyház régi narratívája azonban kollektív emlékezetként fennmaradt.⁴⁶ A Lenshina című színdarab: A véres igazság című előadás a színházat arra használta, hogy beszélgetést és vitát teremtsen, és megkérdőjelezze ezt a kollektív emlékezetet. A darab megpróbálja rekonstruálni az 1964-es Lumpa zavargások emlékét. Amellett, hogy a színházat a múlt rekonstruálására használják, a színház felhasználható a jelenlegi történések rekonstruálására is, hogy a jövő felé irányuló emlékezetet építsen. Ezért az emlékek rekonstruálásának igénye nem merül ki pusztán a múltban történtek felidézésében, hanem magában foglalja annak szükségességét is, hogy a kontextustól függően más jövőre törekedjünk, és hogy végrehajtsuk azt, amit meg kell tenni.

A darab, Lencsina: A véres igazság című előadás a színház segítségével rávilágít arra, hogy az emberek milyen különböző módon emlékeznek a konfliktusra, és miért emlékeznek rá így. Történelmi és emlékezetszínházi darabként egyszerre osztja meg a kialakult történelmi beszámolót és az 1991 utáni nézeteket, amelyek megkérdőjelezik a konfliktusról kialakult történelmi beszámolóját. A cél az, hogy a közönség mindkét oldalról kapjon érveket, hogy megkérdőjelezhesse saját emlékezetét arról, hogy mi vezetett az emberek halálához az úgynevezett "Lumpa zavargások" során.

Mivel az emlékezet, mint fogalom, arra utalhat, hogy valamire hogyan emlékeznek, a színház is lehet egy eszköz az emlékezésben.⁴⁷ Mivel az egyének, közösségek és társadalmak emlékeznek, az, amit a múlttól közvetítenek, nem a múlt hű átírata, hanem inkább a folyamatos olvasás és értelmezés formáját ölti.⁴⁸ Ennek következtében a színház olyan eszköz lehet, amelyet az emlékezet értelmezésére lehet használni. Lenshina: A véres igazság megkérdőjelezi a létező narratívát azzal kapcsolatban, hogy kik voltak a Lumpa egyház tagjai, és hogyan éltek. A darab egy elhallgatott nézőpontot próbál a képbe hozni, és így egy intézményesített emlékezet megkérdőjelezésével új emléket próbál teremteni.

Mivel a történelmet, akárcsak az emlékezetet, nem lehet egyszerűen a múlt feljegyzésének ártatlan tevékenységeként felfogni, értelmezésre szorul. Ráadásul a történelem nemcsak értelmezésen megy keresztül, hanem szelekción, sőt torzításon is.⁴⁹ A Lumpa-zavarok ügyében a mai napig létező torzítások vannak, és a színház és az előadás szerepet játszhat a meglévő narratívák megkérdőjelezésében, megosztva azoknak a hangját, akik kevésbé vannak képviselve vagy meghallgatva. Burke érvelésével összhangban, miszerint az emlékezetalkotás értelmezésen, szelekción és torzításon megy keresztül, Carlson⁵⁰ azzal érvel, hogy a kulturális emlékezet, akárcsak az egyének emlékezete, szintén folyamatos kiigazításnak és módosításnak van kitéve, ahogy az emlékezetet új körülmények és kontextusok között idézik fel.

A gettó seriff (Ghetto Sheriff)

A *Gettó seriff* című darabot 2019-ben néztem meg Budapesten. A darab nyolcvan percig tartott, és teljes sötétségben volt megrendezve. Amikor elmesélem ezt az élményt, mindig kiemelem, hogy nem "néztem" a darabot, hanem átéltem. Az egész darabot teljes sötétségben adták elő. A honlap, ahol a

darabot hirdették, feltett egy kérdést és egy választ: "Hogyan beszélhetünk a 20. század legnagyobb traumájáról, a holokausztról? A neves rendező, Mohácsi János és egykori tanítványai szerint zsidó viccek és dalok, a '30-as, '40-es évekből származó dokumentumok segítségével, és ezek előadásával - koromsötétben." ⁵¹ Ez a leírás bepillantást enged abba, hogy miről szól a darab, és hogy milyen különböző médiumokat használtak a darab létrehozásához, köztük a sötétséget is.

A darabban felhasznált szövegek elsősorban személyes emlékeken alapulnak, amelyeket Mohácsi János rendező és a színészek válogattak össze. A darab összeállításához Claude Lanzmann Shoah című filmjének szövegeit és más forrásokat használtak fel, mint például "esettanulmányok, túlélők vallomásai, irodalmi művek, naplójegyzetek, történelmi források, hivatalos jelentések és személyes gyűjtések a történelmi korszak és a kor hangulatának felidézésére" ⁵². Ezek a forráspéldák az emlékezet médiumainak olyan formái, amelyeket a színdarab létrehozásához használnak. Mivel a darabot színházi előadássá alakítják, a darab önálló alkotásként emelkedik ki, és az emlékezet médiumává válik.

A *Ghetto sheriff*ben használt különböző kommunikációs eszközök, mint például a zene és az írott mű mellett a szuroksötétség is jelentős szerepet játszott a darab előadásában. Felmerül a kérdés, hogy milyen üzenetet közvetít az, ha egy darabot teljes sötétségben állítanak színpadra, miközben a holokausztról beszélnek. Egy sötétben játszott darab a holokauszt sötétségét és szomorúságát sugallhatja. Ebben a tekintetben az alkalmazott médium, a sötétség, az üzenet része lehet, ami Marshall McLuhan "a médium maga az üzenet" mondásával

összhangban áll.⁵³ A drámaíró nem véletlenül választotta a sötétben való előadást.

A *Ghetto Sheriff*ben használt különböző kommunikációs eszközök, mint például a zene és az írott mű mellett a szuroksötétség is jelentős szerepet játszott a darab előadásában. Felmerül a kérdés, hogy milyen üzenetet közvetít az, ha egy darabot teljes sötétségben állítanak színpadra, miközben a holokausztról beszélnek. Egy sötétben játszott darab a holokauszt sötétségét és szomorúságát sugallhatja. Ebben a tekintetben az alkalmazott médium, a sötétség, az üzenet része lehet, ami Marshall McLuhan "a médium maga az üzenet" mondásával összhangban áll.⁵³ A drámaíró nem véletlenül választotta a sötétben való előadást. A sötétség maga is üzenet vagy a darab általános üzenetének része. Azt lehet állítani, hogy a *Gettó sheriff*ben a sötétség a holokauszt sötét éveit hivatott ábrázolni. A halál, a fájdalom és a szomorúság időszakát. Emellett a nyolcvan perces sötétséget és a holokausztról szóló beszélgetések meghallgatását a darabban arra használják, hogy a közönség jobban figyeljen arra, amit hall, és ne arra, amit a színpadon lát. A közönség tagjai a sötétségben saját képeket alkotnak, szemben a színdarabokkal vagy filmekkel, amelyek képeket generálnak a nézők számára. Ahelyett, hogy a színészek kivételességére és a tapsot érdemlő színészekre koncentrálnának, a sötétség segít a közönségnek abban, hogy inkább a tárgyalt dologra összpontosítson. Ez nem azt jelenti, hogy az előadók nem voltak kiválóak, azonban a darab témája és az alkotó rendezése inkább a darab üzenetére koncentrált, mindenki mást a "sötétségben" hagyva.

Valamit sötétben megtapasztalni kaotikus lehet. Egyszer teljes sötétségben vacsoráztam egy étteremben, és a vendégek egy része elment a kialakult

rendetlenség miatt. Az étteremben uralkodó káosz, a zaj, és annak ellenére, hogy nem tudtam, mi van a tányéromon és hol van a pohár vizem, remek beszélgetést folytattam azzal az idegennel, aki mellett ültem. A megfelelő stratégiával a sötétség élménye is megérheti. A káosszal ellentétben a sötétben történő vacsora esetében a színházi környezet a *Gettó seriffel* segítette a közönségnek összpontosítani. Nem kellett sokat tennünk, csak ülni és hallgatni. Mint néző, egyénként éltem meg a darabot, anélkül, hogy a kollektív élményre különösebben koncentráltam volna. Bár az előadás alatt éreztem a színházba járó társak reakcióit, a kollektív élményt inkább a darab után, a kijáratnál éltem át. Egyébként leültünk és követtük az előadást, ahonnan a színészek hangjai jöttek. Megnéztem már jó néhány színpadi előadást. Ironikus módon az egyik legemlékezetesebb darab egy olyan, amit soha nem "néztem meg" *Ghetto Sheriff*. A darab után elbeszélgettem az egyik színésszel, hogy többet megtudjak a tapasztalataikról. Ez további betekintést engedett a színházcsinálás folyamatába, és egy újabb emlékeztető volt arra, hogy milyen kötetlen a munka, amit végzünk: a színházcsinálás. Most, hogy a két színdarabot egymástól függetlenül vizsgáltam, Spencer történetmeséléséről szóló spektrumát fogom behozni, miközben a két színdarabot a színház és az emlékezet témájára összpontosítva tárgyalom.

Színház, emlékezet és Spencer mesemondó spektruma

Akár egy színházteremen belül, akár egy nyitott térben, forgatókönyvvel vagy anélkül, Budapesten vagy Lusakában adják elő, a színház közvetlensége a közönségre gyakorolt hatása miatt releváns a színházról, mint az emlékezet hatékony médiumáról szóló vitánk szempontjából. A színházról írva Carlson azt állítja, hogy a színház a kulturális emlékezet tárháza, amely a társadalom

számára "a saját működésének megértésére tett kísérleteinek legkézzelfoghatóbb feljegyzéseit nyújtja".⁵⁴ Carlson állítása alapján a színdarabok megtekintése és a velük való foglalkozás többek között a társadalomról, annak félelmeiről, kihívásairól és törekvéseiről való tájékozódás eszköze lehet. Ez a folyamat nem korlátozódik csupán az előadásra, az írás, a próbák, a hirdetés és a darab utáni megbeszélések folyamata is része a színdarabkészítés és a tapasztalatszerzés nagyobb folyamatának. Egyes darabok esetében, mint például a *Lencsina: A véres igazság* és a *Gettó seriff*, a cél nemcsak az emlékezés, hanem a jelenhez való szólás is. Az ilyen darabok a jövőre is kihatnak, mivel rávilágítanak a múlt igazságtalanságaira, abban a reményben, hogy a jövőben elkerülhetők lesznek az ilyen igazságtalanságok.

Egy színházi darab, különösen egy nem fikciós színházi mű elkészítése során sok időt fordítanak a különböző eszközök vizsgálatára. Írásos munkák, videók, képek stb. segítenek a történet megalkotásában, és biztosítják, hogy a megfelelő narratíva kerüljön kivetítésre. Magában az előadásban, amellet, hogy az előadók a színpadon láthatók, különböző médiumok, például videó, világítás, hang és díszlettervezés használhatóak az üzenet átadásához. A *Ghetto Sheriff* esetében a drámaíró a sötétséget használja médiumként. Az üzenet közvetítésére használt különböző stratégiák segítenek a közönségnek a szándékolt üzenet megértésében, bár saját értelmezésük is lehet. Az, ahogyan a színpad vagy az előadás tere kinéz, benyomást kelt arról, hogy miről szól a darab és milyen célközönséget céloz meg.⁵⁵ Mindezen színpadi eszközök üzenete fontos, azonban soha nem ez a teljes üzenet, mivel a közönség tagjai másképp értelmezhetik a darab üzenetét attól függően, hogy mi történik a színpadon különböző pillanatokban.

Ahogy Spencer bemutatja, a színháznak nemcsak erős vizuális aspektusa van, amely azonnali hatást gyakorol a közönségre, hanem a prózára is; elmélkedés és elemzés, olyan dolgok, amelyek személyesek.⁵⁶ A színház azért különböztethető meg más művészeti formáktól, mert érzelmileg, tudat alatt és intellektuálisan is közvetlen módon hat a közönségre.⁵⁷ Az alábbiakban Spencer ábrázolásának adaptált változata látható arról, hogyan működik a színház a filmhez és a prózához képest.

1. ábra - Spencer összehasonlítása a színházról a filmmel és a prózával;

Spencer, 2002.⁵⁸ alapján adaptálva.

Bár a *Gettó seriffje* nagyrészt nem rendelkezett vizuális elemekkel, mégis azonnali és zsigeri hatást váltott ki. Nézőként lehetővé tette számomra, hogy részese legyek egy olyan emléknek, amelyet soha nem éltem át. Az, hogy a nézők egy olyan emlék részévé válhattak, amelyet soha nem éltek át, *Lenshina : A véres igazságra* is vonatkozik. A különbség az, hogy a Lumpa-templom esete a *Lenshina: A véres igazság* esetében nincs elfogadott narratíva, és még mindig ellentmondásos. Még mindig jelentős nézeteltérések vannak, ahogyan egy darabot kommentáló újságcikkből is kiderül:

Egy olyan ellentmondásos személyiségről szóló darab, mint *Lencsina* (eredeti nevén *Regina*), mindig megosztja a közvéleményt, és a pénteki előadás végén a közönség néhány tagjától hallani lehetett, hogy az előcsarnokban határozott véleményt nyilvánítottak a darab szerintük téves ábrázolásairól. Erre mind az írónak, mind a rendezőnek számítani kellett; a téma jellege mindig is vonzotta a másik véleményt.⁵⁹

A cél *Lencsina: A véres igazság* számára tehát nem az volt, hogy állást foglaljon, inkább az, hogy a közönség megtapasztalhatta a különböző érveket, és megkérdőjelezze azt, amit mindig is helyes álláspontként ismertek a Lumpa-templommal kapcsolatban történetekkel kapcsolatban.

Amikor egy darabot színpadra állítanak vagy előadnak, nem csak a drámaíró, a rendező és a színészek felelősek az értelmezésért. A közönségnek is szerepe van az értelmezésben, hiszen a színház élő előadás, ami lehetővé teszi a nézők számára, hogy a pillanatban szemlélődjenek és elemezzenek. Nincs irányító narratív hang, inkább a dolgok különböző módon való szemlélése.⁶⁰ A Gettó seriff esetében a sötétség használata tovább csökkentette a képek erejét, mivel a nézők inkább a saját képzeletüket használják. Bár a performatív elméletek hajlamosak az emlékezés előadását valós életbeli előadásként szemlélni, például a mindennapi teendők módozatain keresztül, és nem egy színdarabban megrendezett emlékezés formájában, én azt állítom, hogy a színház jó eszköz arra, hogy az emberek egy előadásban megjeleníthessék, és megkérdőjelezzék a társadalomban elvárt előadásmódokat.⁶¹ A társadalomban való előadás alatt a mindennapi életmintákat értem. Ha az emberek megkérdőjelezhetik a saját maguk és a társadalom által elvárt előadásmódokat, akkor az emlékeket is megkérdőjelezhetik.

A színház kiemelkedik az új értelmezés nyújtásában, mivel különböző eszközöket használhat a múlt értelmezéséhez, és a szövegekönyv az első értelmezési pont. Amikor a drámaíró véglegesíti a szövegekönyvet, és megkezdődnek a próbák, a próbák összekapcsolódnak az értelmezéssel. Bár a színházban nagyon fontos, a szövegekönyv nyitott a színészek és a rendezők változtatásaira és értelmezésére, azonban ehhez a drámaíró beleegyezése

szükséges. A próbafolyamat lehetőséget ad a színészeknek és a rendezőnek arra, hogy olyan művet hozzanak létre, amely képes kihívást jelent a célközönség számára, hogy amikor a színházból vagy az előadás helyszínéről távoznak, olyan élményben legyen részük, amely képes megkérdőjelezni a nézőpontjukat. A próbafolyamat a színészek és a rendező nézőpontját is megváltoztatja. Színházcsinálóként végzett munkám során többször is meg kellett változtatnom egy darab rendezését a próbafolyamat során folytatott megbeszélések és megosztott nézetek nyomán.

A Lencsináról és a Lumpa-templomról szóló darab esetében a vita nemcsak arról szól, hogy a Lumpa-templom követőit hogyan bélyegzik meg, hanem arról is, hogy az 1964-ben kirobbant konfliktusban több mint 1000 ember halt meg. Továbbra is két párhuzamos magyarázat létezik arra, hogy mi vezetett a zavargásokhoz. A Ghetto Sherriff esetében a darab nem a holokausztról szóló, már létező narratívát vitatja, hanem a túlélők tapasztalatainak felhasználásával és egy teljesen más közegben, a koromsötétben játszódó színház segítségével más szemszögből meséli el azt. Bár nehéz lehet róla beszélni, a színház a sötétben olyan környezetet teremt, ahol a történelem egy sötét időszakáról lehet beszélni és emlékezni rá. A Ghetto Sherriff egyik vicce a következő volt: "Hogyan bújócskáznak a zsidó gyerekek? Be az ajtón, ki a kéményen át". "Érzéketlenül" hangozhat a vicc, de ez a holokausztra való kemény emlékeztető. Ráadásul megmutatja, hogyan lehet a humort sötét emlékek kiemelésére használni. Mindkét darabban használták a humort, és voltak olyan esetek, amikor a közönség nevetett, pedig a két darabban szereplő emlékeket nem viccesnek szánták. Bár nincs egyértelmű jele annak, hogy a két színdarab segített volna a közösségeknek emlékezni vagy megkérdőjelezni a színdarabokat látókon túl, az ilyen színdarabokban való részvétel élménye lehetővé teszi a kollektív emlékezést.⁶²

Következtetések

A két darab, *Lenshina: A véres igazság* és a *Gettó seriffje*, bár két különböző helyszínen, Zambiában, illetve Magyarországon készültek, a színház és a történetmesélés olyan nyelven szólalnak meg, amellyel a színházcsinálók és a közönség különböző terekben és helyszíneken azonosulni tud. E két emlékezet-színházi darab alkotói a színházat az emlékezet médiumának tekintik azáltal, hogy olyan témákról beszélnek, amelyek megidézik az emlékezetet. A darabok különböző médiumokat kombinálnak, hogy egyetlen médiumot (a darabot) hozzanak létre az emlékezet megidezésére, valamint az emlékezet megkérdőjelezésére, ahogyan ez a *Lenshina* esetében is történik: A forradalom. Ez a színházi darabok létrehozásának módjában mutatkozik közös vonás. Mindkét esetben a médium, azaz a színdarab nem az üzenet, a darab tartalma, bár másként éljük meg, az üzenet. A fogalmak tehát mind az afrikai (Zambia), mind az európai (Magyarország) kontextusban alkalmazhatók. Emlékeztet a művészek, a közönség és maguk a történetek közelségére és közelségére, annak ellenére, hogy a távolság, a helyszín, a határok és más, minket elválasztó körülmények miatt vélt különbözőségeink vannak.

A színházi koncepciók hasonlósága és a darabok általános üzenete belépési pont lehet az együttműködéshez a világnézeteink dekolonizálását célzó színházi művek létrehozásában. Miután megtapasztaltam mind a *Lenshina: A véres igazságot* és a *Gettó seriffjét*, arra a következtetésre jutottam, hogy a két emlékdarab koncepciói a két kontextusban is megoszthatók, mivel az elnyomás és a trauma hasonló témáiról beszélnek.

Bibliográfia

Ajsi, Tanveer. Footprints without Feet: Theatre as Recourse to Collective Memory in Kashmir. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 28, no. 3 (July 3, 2023): 414–27.

Burke, Peter. History as Social Memory. In *Memory: History, Culture, and the Mind*, 97–113. Oxford: B. Blackwell, 1989.

Carlson, Marvin. *The Haunted Stage: The Theatre as Memory Machine*. University of Michigan Press, 2003.

Erll, A. *Memory in Culture*. Springer, 2016.

Gordon, David M. Rebellion Or Massacre? The UNIP-Lumpa Conflict Revisited. In *One Zambia, Many Histories*, 45–76. Brill, 2008.

Hutchison, Yvette. *South African Performance and Archives of Memory*. Manchester University Press, 2013.

Kachingwe, Kelvin. Two Historical Plays in Town. Newspaper. *Zambia Daily Mail* (blog), April 7, 2018. <http://www.daily-mail.co.zm/two-historical-plays-in-town/>.

Llewellyn, Nigel. Honour in Life, Death and in the Memory: Funeral Monuments in Early Modern England. *Transactions of the Royal Historical Society* 6 (1996): 179–200.

McLuhan, Marshall. *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw-Hill, 1964.

Nyimbili, Suzyika. *Lenshina: The Bloody Truth*. The Hub Theatre Zambia, 2016.

Örkény Színház. *Ghetto Sheriff*. Örkény Színház. Accessed December 14, 2019.
<https://www.orkenyszinhaz.hu/en/2012-09-17-12-53-31/repertoire?view=szinlap&id=1674>.

Plunka, Gene A. *Holocaust Drama: The Theater of Atrocity*. Cambridge Studies in Modern Theatre. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2009.

Shakespeare, William. *As You Like It*. Edited by Barbara Mowat and Paul Werstine. New York, N.Y: Washington Square Press, 1997.

Spencer, Stuart. *The Playwright's Guidebook: An Insightful Primer on the Art of Dramatic Writing*. First Edition. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002.

Violi, Patrizia. *Landscapes of Memory: Trauma, Space, History*. Peter Lang, 2017.

A mesemondás és a metafora szelleme és a nyelv fontossága

Klara Wojtkowska

Hogyan tanultam meg imádkozni: Egy fiktív memoár

Négy testvéremmel ellentétben én bevándorlónak születtem, a különc fajta. Országok között születtem, népem ellenségeinek bölcsőjében, nem pedig menedékében. Németek közé születtem, akik egykor megpróbálták kiirtani lengyel nagyszüleimet. Mindössze két hétig éltem ott, szüleim szeretete és félelme közé szorítva, aludtam, táplálkoztam és magamba szívtam lengyel családom stresszét, mielőtt átvittek egy újabb határon egy kartondoboz hideg, sötét mélyedésében. Önfeledten, tehetetlenül, becsomagolva vittek egy másik országba, ami nem a sajátom. Az Egyesült Államokba. Lengyel állampolgárnak születtem, lengyel szülők gyermekeként, mégis, úgy tűnik, kezdettől fogva nem volt otthonom.

A bevándorlók közös nyelvet beszélnek. Olvassuk a jeleket, több nyelven beszélünk, hatodik érzékkel érezzük a környezetet, nem arra törekszünk, hogy beilleszkedjünk, nem, hanem arra a kötéláncra, hogy önmagunk legyünk és emberként éljünk. Önmagadnak lenni - a külföldinek. Új embernek lenni - eléggé felismerhetővé válni a környezetünk számára ahhoz, hogy megadja a túléléshez szükséges emberi méltóságot.

Igaz, hogy mi, bevándorlók mindenféle formában és méretben létezzünk, de soha nem feltételezzük, hogy otthon vagyunk. Hogy a hely, ahol fizikailag vagyunk, hozzánk tartozik. Soha nem vesszük otthonunkat természetesnek. Inkább mindig keressük, pillanatokban, ízekben, illatokban, szülőföldünk nyelvében. Tudjuk,

hogyan az otthon egy megfoghatatlan jelenség, és ez kialakíthat bennünk egy kis paranoiát. Ráadásul a média és a bevándorlás egy sajátos fajta paranoiát szül, különösen, ha a migránsok számát háború vagy éhínség növeli. De amikor jól érezzük magunkat és otthon érezzük magunkat, amikor a paranoia nem rágja szorongó álmaink foszlott széleit, akkor mi vagyunk a legnyitottabb és legbarátságosabb emberek, akikkel találkozhat. Különleges szemünk és fülünk van a másság befogadására. Tudjuk, hogy szükség van rá. Nem fenyeget bennünket. Ezért van az, hogy mind a kiabáló Times magazin cikkek, a tévében ismétlődő képek, az újságokban görgetett címlapok, a Migránsok! Száműzöttek! Menekültek! Menedékkérők! és az összes ilyen ostobaság mellett - én még mindig állítom, hogy a bevándorlók Isten ajándéka egy nemzet számára. Lehet, hogy nehéz ajándék vagyunk, igen, de mégis ajándék. Senki sem szolgálhat prófétaként egy nemzet számára, kivéve azt, akinek - mindenekelőtt - olyan szeme és füle van, amely kívülről látja az embereket, amely rendelkezik egy sajátos látásmóddal, és az egészet látja egy rövidlátó vakság nélkül, ami a túlságosan bennfentességtől kialakulhat. Másodszor pedig eléggé szeretjük azt a kultúrát ahhoz, hogy megtanuljuk, megértsük és energiát fektessünk bele. Mi, bevándorlók, mindenkinél jobban tudjuk, hogyan kell ünnepelni azt a kultúrát, amely otthont adott nekünk. Mert egy otthonnal megajándékoztak minket, nem beleszülettünk. Mint mindenhol a megtértek, ha nem fanatikusok, mi is olyan emberek vagyunk, akik érett, felnőtt feltételek mellett szeretik és értékelik az új otthont. Tudjuk, mi a különbség az otthon és az otthon nélküliség között. Adjuk, amit adni tudunk, mert ez az otthon alapja.

Nem csoda hát, hogy Zimbabwét az otthonomnak éreztem, már az első pillanattól kezdve, amikor a lábam a földjét érintette. Tíz évvel ezelőtt, amikor egy buszról buszra ugráló utazás során - Bulawayótól a Viktória-vízesésen át Hararéig, Maputóig - átszeltem az országot. Akkoriban a dél-afrikai lengyel

diaszpórának léptem fel. A bevándorlók dalai, valóban! Számomra Zimbabwe és Lengyelország egyformának tűnt, a szovjet stílusú városi épületek felett köröző fekete madarak ugyanúgy recsegték a hangjukat a levegőben, a reggeli napnak ugyanolyan illata volt, a fák mosolyogtak és dobálták pompás zöld koronájuk sörényét, itt is, ott is ugyanúgy. Itt találkoztam a mbrával, az ezüst billentyűk ujjongóan csillogtatták dalaikat, felébresztve az alvó Ősöket. Nálunk Lengyelországban is vannak ősök szertartásai, gondoltam, miközben megtanultam az első mbira dalokat. Nálunk is vannak olyan dalok, amelyek felébresztik az Ősöket, és maszkok, amelyeket viselünk, amikor táncolunk velük a szertartáson - akárcsak Zimbabweban, ütögetjük a ngoma bőroket és a mbira kulcsokat, és vad táncokat járunk, amíg az Ősök meg nem érkeznek.

Aznap, amikor megérkeztem, elsétáltam Bulawayo egyik piacára. A ragyogó kék, nagyvonalú égbolt alatt a szárított mopane giliszták halmait vizsgáltam, és a piacon árusító nőekkel beszélgettem az életükről. Sokat mosolyogtak, sokat nevettek. Úgy tűnt, hogy a környező fák és madarak is mosolyogtak és nevettek. A természet szerette az embereket, és az emberek szerették a természetet. Először láttam mbirát. Olyan furcsán nézett ki, egy tábla, rajta billentyűkkel - mégis azonnal ismerős volt számomra. Mintha előző életekből ismertem volna. Jól és melegen illett a kezembe, éppúgy, mint a hegedű.

Beleszerettem Zimbabwebe, mert szeretem Lengyelországot. A két ország gyökerében ugyanaz a Lélek lakozik - az erdők, a hegyek és a vizek tiszteletének és szeretetének Lelke. A sellők tiszteletének Szelleme, akik Lengyelországban bőven vannak. A mesemondás, a metaforák és a nyelv fontossága. Szeretem Lengyelországot, és ezért mindig is szeretni fogom Zimbabwe-t. Mindkét dolog egyformán igaz, és egyforma súlyt képviselnek az életemben.

Akkor még nem tudtam, milyen mélyre, milyen messzire nyúlnak ezek a dimenziók, idők és helyek. Hogy lengyel őseim Zimbabwében várnak rám, egy sellő és egy nagy oroslán mellett.

Várták, hogy visszatérjek.

WARSZAWA, LENGYELORSZÁG

KÉT ÉVVEL KORÁBBAN

Furcsa napok a júliusi napok, gondolom magamban izzadva, miközben lábam kötelességtudóan dőngeti a járdát, és felveszem a hegedűmet, ami még mindig szenved a varsói lantműhelyben. Nem vagyok hajlandó War-saw-nak (háborús fűrésznek) nevezni - igen, láttunk háborút, de nem kell hangsúlyozni a traumánkat. A Warszawa név a Wars i Sawa szóból származik, és egy halász és egy sellő szerelméből, amely megszülte a várost.

Elhaladok egy ráncos, öregember mellett, aki hegedülni játszik egy sarkon. Úgy tűnik, ő maga is meg van győződve, ujjai önkényesen esnek értelmetlen hangokra - visszafelé haladva, ugyanazokat a hangokat ismételve. Gyakorol? Próbál memorizálni? Hol vannak a mai hegedűzsenik? A hegedű kiment a divatból, a Wisła folyó mentén kvázi hajléktalan árnyékok játszanak rajta. Régen ünnepi hangszer volt. Régen úgy ismerték, hogy spirituális megszállottságot idéz elő... akárcsak a mbira. Fázva és éhesen nézek át a kávézó felé, és a zsebembe kotorászom. Húsz zloty számolok.

Mit tegyek?

Hová menjek?

Semmi sem sikerült az életemben. Harminc éves vagyok. A hegedülésen kívül semmi máshoz nem értek, nincs jövedelmem, a testem nem elég erős ahhoz, hogy nyugatra menjek fizikai munkára - valószínűleg epret szedni vagy időseket ápolni. Valami bennem erre a rossz érzésre egy ismerős halálvággyal reagál. Talán nem is kellene itt lennem? Nem tudom, ki más lehetnék. A régiek azt mondták, hogy a sorsunk a csillagokba van írva. Mindig is nagyszerűnek, csodálatosnak és értelmesnek képzeltem. De mi értelme van most az életemnek?

Bemegyek a kávézóba, hogy állás után érdeklődjek. Már megint.

Egy férfi törülközővel a vállán megrázza a fejét, és én érzem, hogy a gyomromban kellemetlenül sziszegő idegek, majd üregesednek, mintha egy óriási sárkány épp most harapott volna egy nagyot a beleimből.

A kávézóba már nem kellene hegedűsök.

Hegedűsökből manapság tucatszámra vannak, és senki sem tudja már igazán, mi a céljuk. Tanítottak zenére, igen, de vágyom az erejére.

Azt tanították nekem, hogy a zene szép dolog, és hogy ha valaki jó benne, akkor potenciálisan a szakmájává válhat, pénzt kaphat érte, és ebből meg is tud élni. Játszottam Varsó és Svédország, az Egyesült Királyság és Írország utcáin, és érméket és bankjegyeket gyűjtöttem a hegedűtáskámba; zeneiskolákban és tanároktól tanultam, és játszottam Wieniawski "Legendáját" a bátyám és a nagynéném temetésén. Megtanították nekem, hogy a zene fontos és szép kulturális értelemben - de soha nem tanítottak meg a erejére.

Voltak enyhe célzások, persze. Nagyon enyhe.

Beethoven történetében nem a zenéjének erejéről tanultam, hanem annak az embernek az erejéről, aki legyőzött egy fogyatékossgot, ahhoz, hogy a zene közelében tartsa magát. A Wieniawski-legenda történetében azt tanultam, hogy a zenén keresztül lehet valakit annyira meghatni, hogy megváltoztassa a véleményét egy fontos kérdésről.

De a zene ereje? Valami, ami miatt érdemes vele foglalkozni; az üzleti élet, a jog vagy az orvostudomány felett? Miért tenné le egy fiatal felnőtt a telefonját a hegedűért? A telefon nem szintén egy kommunikációs eszköz is? És nem csupán a szórakoztatás eszköze mindkettő? A szórakoztatás jó dolog, persze. De nem hatalom. Nem ugyanaz, mint egy országot lebombázni, vagy elnöknek lenni, vagy azt csinálni, amit mondasz. A dalok éneklése nem tűnik túl komoly dolognak. Sőt, olyan dolognak tűnik, amiről az egész világ kijelentette, hogy nélkülözni tudja - nézd meg, hogyan bánnak a zenészekkel, nem fizetik meg őket, nem tisztelik őket.

Egy szertartás nélküli kultúrában a zenészek nem ismerhetik meg a saját erejüket.

Hirtelen egy madár csapódik az ablaknak. Itt nincs számomra munka. Nincs hatalmam.

Lábaim elgyengülnek, és egy pillanatra leülök. Egy pillanattal később egy magas afrikai nő közeledik felém. Ragyog. Nincs más szó, amivel leírhatnám. Szépsége olyan ragyogó, hogy egy pillanatra azt gyanítom, hogy szellem. Hallom, ahogy a nevetése felcsendül, és ez arra késztet, hogy körülnézzek. Vajon válaszolt a gondolatomra?

Lehajtja a fejét, ahogy elhalad mellettem. "Egy hely vár rád..." - mondja.

Ezt ő suttogta?

"Van egy hely, ami rád vár... kérdezd meg az őseidet, hogy hová menj. Ők majd megmondják neked."

Megismétli magát. Csendesen és biztosan. Aztán eltűnik. A mosatlan ablakok úgy villognak, mint egy meglepett könyvtáros fáradt szemüvege.

Kérdezd meg az őseimet? Ami engem illet, az ősök a kedves családos embereknek valók. Az én családom keserű, mint egy korán kivágott alma. Rohadt. Túl késő, hogy valami édes legyen belőle. Túl korai ahhoz, hogy a reményeinket a következő életünkre tartogassuk. Szétszóródva a világban, az egymás elpusztítására kiképzett gyermekkor erőszakossága és kegyetlensége által traumatizálva, kevés hasznunk, szükségünk vagy vágyunk van a kapcsolódásra. Ezt vettem észre - a szláv népeknek erős ősi hagyományuk van, és mégis a legtraumatizáltabb és legszomorúbb családok, amiket valaha láttam.

Szóval, kik ezek az Ősök?

Töprengek, miközben a nap lenyugszik, és a zsíros ablakok rózsásan kipirulnak.

Behunyom a szemem...

A szláv ősök, akik a Motanka babáinkban élnek, amelyek megvédik az otthont, és bármilyen személyt, vágyat vagy sorsot, amit te választasz. A szláv ősök, akik a folyó mellett táncolnak, mielőtt bedobják a Marzanna babát, hogy garantálják a termékenységet az embereknek és a természetnek egyaránt. A Mokoszbán élő szláv ősök, a Föld királynője, a nedves, a Nagy Anya...

Jelentenek nekem valamit? Tudják, hogy ki vagyok én? Tudok-e - én, az ő leszármazottjuk beszélni velük? Könyöröghetek nekik?

Imádkozva lélegzem fel újra: "Hová menjek?".

Megszólal a csengő az ajtón, és egy magas férfi lép be a kávézóba. Kezében telefon, hangja hangos, mint egy reggeli ébresztő, léptei pedig olyan konkrétak,

hogy az álmok szétfoszlanak, mint köd a nap leheletében. Megijedek. A pincérnő odahajol, hogy letörölje az asztalom: "Szeretne rendelni valamit?". Tudja, hogy nemet fogok mondani. Már megint.

A magas férfi türelmetlenül megpaskolja a pultot, és kissé felém fordul. Az irányomba kacsint, én pedig elpirulok. Nem mindennapi dolog itt, hogy ilyen nyilvánvalóan megszólítanak. A pólóján a "Göttingen, Németország" felirat nyúl felém. Elakad a lélegzetem. A szülőhelyem.

Az ősök itt vannak. Kopogtatnak.

A nagynéném olvasta nekem a Halász és az aranyhalat, amikor gyerek voltam. Imádtam azt a történetet. A könyv borítója olyan régi volt, hogy a kép alig látszott. Egy delfin? Egy hárfa? Vagy egyik sem? A könyv szálai olyan lazák voltak, mint a jó befejezést kereső történetek. Újra és újra elkértem ezt a mesét, mindig abban reménykedve, hogy a végén, ezúttal a feleségnek lesz egyezsége. A kapzsi feleség talán nem válna istenné, de azért lehetne egy szép háza. Még mindig boldog lehetne.

Aha! Lehetnék valaha is boldog? Ezen a szürke földön? Én voltam a feleség, aki túl sokat akart?

"Mesélj nekem!" - kiáltja a gyerek a vonaton. Már úton vagyok. Úton vagyok a gyökér gyökeréhez, és a saját szörnyű folyóm torkolatához. Oda megyek, ahol születtem.

"Mesélj nekem egy mesét - kiáltja újra a gyermek.

Mesét? Én ismerek egy mesét...

Egyszer volt, hol nem volt...

És a fonalat a halász és az aranyhal történetébe szőtték, szépen beleillesztve, aki kívánságokat teljesít neki, és minden nap egy újabb, még pompásabb kívánsággal tér vissza a mohó feleségétől...

A gyermek elalszik. Az anya, egy fáradt arcú, piros fülbevalós asszony, hálásnak látszik a kegyelemért, és ő is lehunyja a szemét.

Kinézek a vonatablakon. A történet egyáltalán nem a kapzsiságról szól. A történet egy olyan nőről szól, aki felismeri, hogy mikor csalták ki. Hogy miért? Mert mindvégig illúziókkal etették. Miért? Mert nem ő volt az, aki a saját életét megteremtette. És ezért a történet végén, amikor a Halász felesége kéri, hogy Istenné tegyék, visszahelyezik az életébe - pontosan oda, ahol korábban volt -, hogy most ő maga alakíthassa azt. Hogy a Lelke teremthessen, és valóban Isten lehessen, ne pedig egyszerűen csak áldások címzettje a vágyai nem éppen ideális tolmácsolójától, a férjétől. És ezt még a tenger istenei is tudták. Ránéztek a Halász feleségére, és azt mondták: "áldjon meg, áldjon meg, áldjon meg, királynő."

Az a nő valóban bölcs asszony volt.

Hozzá hasonlóan most én is utazom, hogy alkudozzak az őseimmel, akik erre a világra hoztak, a mbira könnyű, kicsi és erős a kezemben, a fa és a fém szilárd és megerősítő - a nehéz, mégis finom hegedűhöz képest. Ennek a zimbabwei hangszernek a ritmusai és dallamai itt egzotikusak, és a játékával nem kevés fellépést szereztem már.

A fák úgy suhannak el odakint, mintha ők lennének a vonaton, és én lennék az, aki mozdulatlanul ül, a világ közepén. Megpengetek néhány hangot, és a levegő megváltozik; csillog, színesedik. Valami szellem megmozdul. Most már tudom, mit fogok kérni: egy otthont, egy helyet, ahol alkothatok.

Elbóbiskolok, acélsíneken sikló acélkerekek ritmusa altat el. Távoli álmomban alakok jelennek meg. Mindenféle. Nők, férfiak, fénylények. Nevetésük úgy hangzik, mint sok színes, fényből készült mbirák. A hangok egyre erősödnek, mígnem magam is úgy érzem, hogy egy óriási mbirává váltam, amely a lelkem dalait és ritmusát játssza, és összefonódik az Univerzum dalával és ritmusával. A testem vibrálni kezd. Amikor azt hiszem, hogy fel fogok robbanni a rezgés intenzitásától, hallok ezeket a szavakat:

"Sámán vagy."

Mi vagyok?

"Szertartásmester vagy."

Hogyan?

"Menj Zimbabwebe. Ott majd elmagyarázzák neked a dolgokat..."

Az álomtól ellazult kezem öntudatlanul elernyed, és a mbira puffan a vonat szőnyegpadlóján - kulcsok csörögnek.

Zimbabwe.

Jól van, jól van. Mondom, jól van.

*

Göttingen, Németország. Miért Göttingen? Egy város, amelynek a nevét alig tudom kiejteni? Csak két hétig vagyok itt. Nem elég ideig ahhoz, hogy megtanuljak egy nyelvet, hogy állampolgárságot kapjak, vagy hogy valódi esélyt kapjak. Miért jöttem ide úgy, ahogy jöttem? Ha semmi sem véletlen az életben, akkor bizonyára nem lehet véletlen a világra érkezés módja és a születési hely.

Minél közelebb kerülünk ehhez a varázslatos helyhez, miközben a vonat kerekei úgy forgatják a sorsomat, mint a Nagy Istennő a végzetet, bennem annál inkább

kezd megnyugodni a levegő kívül és belül. Mintha átléptem volna egy határt egy idilli földre, amely csak néha, pillanatokban létezik, amikor a világ lehunyja a szemét, és békésen lélegzik. A zöld itt zöldebb, a virágok intenzívebbek. Úgy érzem, mintha a jóságban úsznék.

Afrikában köztudott, hogy az életedért való alkudozás nem történhet meg a szellemek jelenléte nélkül, akik átkísértek a kapun. Afrikában, ahonnan mindannyian származunk, ez jól ismert. Ezért van az, hogy minden embernek egy bizonyos ponton vissza kell térnie a saját kezdetéhez. Ahogy a sámán, aki mindent megváltoztatott, később elmondta nekem: "az otthonod valahol máshol van."

Itt az igazság: most az életemért fogok alkudozni. Ez a szándékom. Nincs semmim, ami lenyűgöző: egy zsáknyi koszos ruha, egy mbira, egy kimerült test, félelem az utazásaimért, félelem az életemért. Hová menjek most? Még mindig kérdezem. Hol a helyem a világban? Létezik-e? Vagy én is úgy vagyok, mint sok millió más fiatal, kiábrándultan a politikából, a hagyományokból, a vallásból, a szakmából, a pszichológiából, és még több politikából, még több hagyományból, még több vallásból, még több szakmából és pop-pszichológiából. Mégis, a kimerültség, amit az életminőségem miatt érzek; a vékony felszínen való korcsolyázás, a gyökerek és a stabilitás hiánya, a furcsa elhatárolódás köztem és mások között, az otthon hiánya, a furcsa magány, ami kezd belemélyedni a levegőbe, amit belélegzek, az ételbe, amit eszem, a rögeszmékbe, a szomorúságba, a furcsa halálvágyba, ami már oly sok éve kísért, ki- és bekísért - mindezzel biztosan lehet alkudni. Azon a helyen, ahol születtem. Talán az ottani szellemek már évek óta keresik a gyermeküket. Talán rám várnak. Németországban, vagy talán Zimbabwében? Talán ők azok, akik életet adhatnak nekem, most, amikor úgy tűnik, hogy az életemben az egyetlen lehetséges dolog a halál.

Minden leosztást elvesztettem, amit játszottam. Afrika minden alkalommal összetör engem, amikor oda megyek - és igen, voltam párszor. Van bennem valami szomorúság, amit nem tudok lerázni, és valami öngyilkos fantázia, ami csak növekszik. Egy szomorúság, amit a körülöttem lévő emberek arcán látok - a boltokban, a járdán, az iskolákban, a képernyőkön... egy szomorúság, amit a saját országomban látok, a háború és a háború emlékeinek rabjaként. Végül is miért hívják Varsónak? Miért nem hívhatják Warszawa-nak, ahogy a történet szól a halászlőről és a sellőről és a nagy szerelmükről, ami megszülte a várost... Miért kell WAR-SAW-nak hívni? Mintha emlékeztetőre lenne szükségünk. A saját halott őseim szellemei már születésem előtt is kísértettek. Hányan mondhatják el ugyanezt az én koromban, az én országomban?

Kísértenek a vágyak. Vágyak, amelyek miatt gyűlölöm magam, mert képtelen vagyok teljesíteni őket, vagy feladni őket - az Istentől és a Lélektől való elszakadás. Igaz, hogy az élet talán nem tartozik nekünk semmivel, de én akarom az életet, igenis akarom. Életet akarok, igazi emberi életet. Ezt, vagy a halált. Nem akarom többé ezt a furcsa köztes állapotot. Ezért alkudozni fogok az életemért. Kimondom a szavaimat, imádkozom az imáimat, és mindent megteszek azért, hogy ne panaszként hallatszódjanak. Hogy lenyűgözzem annak a magányos földnek a szellemeit, ahová megyek, ahol egy hatalmas, régi és híres egyetem van. Sosem hallok a göttingeni szellemekről, nem. Csillagászokról, matematikusokról és fizikusokról igen. Mást nemigen tudok erről a helyről.

Ki vár rám ott, az Idő túloldalán?

Nem tudom, hogyan imádkozzak. Az én országomban az ima a fanatikusokért, a fanatikusokért, a kegyetlen és politikai egyházért van. Most mégis a megkezdett szertartás imáit kell imádkoznom. És kérem a Jó Istent: kérlek, engedd, hogy

imáim jók és szépek legyenek, és hogy szavaim és énekeim igazak legyenek. És hadd mondjam ki, amit ki kell mondanom, könyörögve és hálát adva egyformán, hogy a szellemek, akiktől életet, gyökereket, Otthont kérek - érezzék és ismerjék meg hálámat is azért az életért, amelybe harminckét évvel ezelőtt bepásztoroltak.

"Szertartás?"

Ezt a kérdést teszi fel nekem a zimbabwei öreg, amikor Göttingenben a fa alatt ülök.

Ez az ötödik nap. Izzadva pötyögöm a mbira-t, és tudatában vagyok annak, hogy az arra járó emberek bámulnak. A spontán élőzene a fák alatt mostanában ugyanolyan idegennek tűnik, mint a saját varázslatos énem - persze, nincsenek véletlenek. Persze, minden ima meghallgatásra talál, még mielőtt az ember felteszi a kérdést. Persze, ugyanaz a mbira, ami engem mássá tesz, az vonzza Tendai-t is, mert ez a férfi neve. Megkérdezi, hogy megérintheti-e a mbira-t, és miután beleegyezésemet adom, lehajol, hogy durva ujjával megsimogassa a billentyűket. Szórakozottan felnevet. Azt hiszem, hogy komolyan viselkedek, de nyilvánvalóan...

Tendai leül, összedörzsöli a tenyerét. Zsebéből előhalászik egy kis piramis alakú edényt, benne valami barna porral, és szó nélkül a földre dobja.

"Itt az imád!" - mondja, miután elmormol néhány szót.

"De az ima nem ima történet nélkül... Az Ősök azért adtak nekünk történeteket, hogy teljes, többrétegű, magyarázatokkal-elmagyarázatokkal-alaposan-feleslegesen-stílszerűen imádkozhassunk. Így talán a Szertartásról szóló történetet egy csodatörténettel

kezdhetjük. Csípőjét elhúzza egy földből kiálló gyökérről, és kényelmesen elhelyezkedik. Tükrözöm őt, felkészülve arra, hogy meghallgassam a történetét.

"Azon a napon, amikor egyetlen élő nagymamám meghalt" - meséli Tendai - "ugyanazon a napon az egyik közeli rokonomat elütötte egy autó, és majdnem meghalt. Akkoriban Hararéban voltam, és bár a nagymamám itt halt meg, és éppen a nagymamám temetésére készültem, kaptam egy telefonhívást néhány rendőrtől, akik közölték, hogy megtalálták ezt a biciklis unokatestvéretem, nem tudták azonosítani, de valami csoda folytán lenyomoztak egy hívást, amit aznap tett meg. Így működnek az ősök - a véletlenek révén..."

...természetesen nincsenek véletlenek...

Tendai folytatja: "Így ahelyett, hogy északra, Lengyelországba mentem volna, hogy a halottakkal legyek, helyben maradtam, hogy az élő családdal legyek. Fájt, de a nagymamám hallotta a dalaimat, onnan, ahol voltam, ezt tudtam.

Ezen a helyen, élet és halál között, amikor nem tudtam, melyik vagyok - élő vagy halott -, apám felhívott telefonon Dél-Afrikából. Nem tudott jegyet venni, hogy eljöjjön és eltemesse az édesanyját, és ez a fájdalom olyan mélyre és olyan messzire hatolt, hogy nem beszéltünk róla".

Szeretnék mondani valamit, hogy elismerjem ezt a fájdalmas részletet, de nem akarom megszakítani a történetet. Tendai rám néz, mintha tudomásul venné a gondolatomat, majd folytatja.

"A legnagyobb fájdalmak név nélkül maradnak, ezt bizonyára te is tudod. Olyan embernek tűnsz, aki ismeri a fájdalmat."

Nem bólintok. Kis szünetet tart, majd folytatja: "Szóval, apám felhívott telefonon, és nem a halott anyjáról beszélt, hanem a meteoritról, ami akkoriban Oroszországban a Földre zuhant. Figyelemre méltó esemény volt. Mégis mindannyian gyászoltunk. Mindannyian csodálkoztunk. Mindannyian szomorúak

voltunk. Mindannyiunkat megrázott. Apám a telefonban azt mondta, hogy azt szeretné, ha a fiatalok képesek lennének csodálattal állni valami misztérium előtt - az Univerzum misztériumai előtt - ahelyett, hogy azon töprengenének, hogyan lehet pénzt keresni és bankárrá válni. Emlékszem arra, ahogyan beszélt, a szavakra, amiket használt..."

"Áhítat. Csoda. Lélek. Áhítat. Szépség. Varázslat. Rejtély. Nagyszerűség. ÉLET."

"Lengyelül azt mondanád: zachwycić się wreszcie" - mondom neki.

Elmosolyodik: - És emlékszem, mennyire igaznak éreztem, még akkor is, ha apám maga is nehezen látja az élet szépségét, és elég cinikusnak tűnik. A leckéket, amiket apámtól tanultam, gyakran a hátsó ajtón kellett kiosonom, kibogoznom a drágaköveket egy olyan ember megtört szívű cinizmusából és kegyetlenségéből, aki minden rosszat látott, mielőtt bármi jót is élvezhetett volna."

Szél támadt a fák között, és egy vörös mókus megállt mellettünk, kíváncsi volt, hogy eszünk-e valamit. A szél, a fa, a mókus... olyan békés. Éreztem, hogy egy lapot lapozgatnak, és a félelem, amiről Tendai az imént beszélt, megkopogtatta a vállamat.

"Ezt tanultam hát az apámtól: üldözni azokat a dolgokat, amelyek félelmet keltenek bennünk. Ehhez néha nagyon sokszor kell összetörni - a földre hulló meteoritok keményen zuhannak. Szilánkokra törnek, összetörik magukat és azokat a dolgokat is, amelyekbe beleütköznek. Mégis, gyönyörű tűzfoltként söpörnek végig az égbolton. Mégis megnyitjuk magunkat a varázslatnak. Az élet túl rövid ahhoz, hogy még arra is legyen időnk, hogy belefáradjunk. Az ilyesmi szellem-betegség - olyan, hogy nem a Lelkünkkel együtt mozgunk, és nem tudunk megfelelő alázattal érkezni, és megnyílni az Áhítat, és a Szertartás felé."

Tendai ismét elmosolyodott. Egy ideig Lengyelországban volt, mielőtt Göttingenbe jött volna a fia egyetemi diplomaosztójára. Néhány hét múlva visszautazik Lengyelországba, majd hamarosan vissza Zimbabwébe. "Túl hideg van neki" - mondta Tendai. Amit nem mondott, vagy nem kellett volna mondania: "Túl messze van otthonról."

Ott ültünk egy darabig, és néztük, ahogy a békés nap a szelíd horizont karjaiban álomba ringatózik. Tendai története jutott eszembe, milyen szép volt, és milyen szörnyű is. Hogy a halál néha mennyire megdöbbeníti a szívünket, éppúgy, mint az élet. Milyen bonyolulttá vált az élet, milyen messze van a mbira tartásának egyszerűségétől. Hogy mennyire szétforgácsolnak, elárasztanak és legyőznek bennünket a mai szellemi és művészeti lehetőségek. Nekünk - mindannyiunknak - marketingszakemberekké kell válnunk, tudnunk kell, hogyan mondjuk el másoknak, mit kapnak tőlünk. Nekünk - most mindannyiunknak - azt mondják, hogy adjuk meg az embereknek, amit akarnak. És mit akarnak az emberek? Kenyeret és cirkuszt, úgy tűnik. Nem tudhatjuk, hogyan kérjünk varázslatot - ez nem a mi területünk. Ez egy kegyelem. Adva van. Ugyanígy ostobaságnak tűnik, hogy állandóan a Szellemeket keressük, és azt kérjük, amit akarunk, és azért kiáltunk, amire szükségünk van: inkább annak van több értelme, ha a Szellemekekhez fordulunk, és azt mondjuk: Sújts le ránk Áhítattal. Üssétek a szívünkbe az Áhítatot. Rázzátok fel a Lelkünket.

Majd egy fa alatt, Tendai és én imádkoztunk, körülöttünk nyüzsgő diákok, akik a fákkal szegélyezett ösvényeken sétáltak. Igazán imádkoztunk. Az utcán suhannak el az autók. A távolban egy galamb hívogat. Az ég kicsi, és most, hogy a fény kihuny, még kisebb lesz. Mi pedig fogjuk egymás kezét, mindketten külföldiek, és az egyetlen szó, ami eszembe jut, ez:

"Kérlek, ti Nagyok és Gyönyörűek... szabadítsátok meg a közlésemet a felesleges emberi szavaktól, és tegyetek helyébe mind azt, amit ki kell mondani.

Segítsetek nekem csatlakozni ehhez az alapvető, szavak nélküli alázathoz.
Segítsetek érezni."

Itt fejezzük be. A rituálé befejeződött. A fák mosolyognak, az ég mély, szunnyadó kék, és én biztos vagyok benne, hogy hová kell mennem. Ennek tudatában állok fel:

A Szellemmel való beszélgetés egy kommunikáció. Ebben az értelemben a Szertartás nem csak az embereknek szól.

A világ nyelveinek mélységvesztése iránti gyászomban - amelyet az imperialista angol nyelv átgazolt, ellapított, összenyomott és összepréselt - egy bizonyos ponton rájöttem, hogy nincs olyan dolog, hogy a nyelvek keveredésében is van adok-kapok. Az anyanyelv stílusa mindig keveredik az új gyarmatosító nyelvével, ezért az afrikai angol nyelvek mozgatnak meg leginkább, sokkal jobban, mint az angol, amely állítólag a legtöbb szóval példázza a nyelvet. Ezért van a zimbabwei angolnak olyan mélysége, amilyen az amerikai angolnak nincs - ez a szavak súlya miatt van, és a szavak súlya nem az angol nyelvből, hanem az otthon nyelvéből ered, ami a shona vagy a ndebele, vagy egy másik nyelv. Ezért a saját angolom soha nem lesz olyan angol, amilyennek az angolnak lennie kellene, amilyen lenne, ha az anyanyelvem nem a lengyel lenne. A lengyel az, ami az én angol szavaimnak súlyt ad. Úgyhogy talán ezen a ponton mélységes szkepticizmussal közelítek mindenhez, amit a nyelvészek szerintem a többnyelvűségről vagy nem többnyelvűségről mondanak - arról, hogy mi az, és mi nem az. Igen, a több nyelv zavart okozhat a fejünkben, de az igazság az, hogy a szívünk soha nem zavarodik össze, még a sok különböző szó és nyelv különböző ízeivel sem. Ezért is van az, hogy magának a nyelvnek nem feltétlenül van sok köze a kommunikációhoz, hanem inkább az ízléshez, a feldolgozáshoz,

az élethez. A szavakat ki kell érdemelni, mielőtt a szóbeli élet erősségét megkapják.

Mégis, mint a mai furcsa bevándorlók, fennáll a veszélye annak, hogy a nyelvek, kultúrák, országok és tapasztalatok repedései közé kerülünk, egészen addig, amíg az a veszély fenyeget, hogy egyáltalán senki sem ért meg bennünket. Most itt találok magam, hogy Zimbabwébe megyek... turistaként, illegális bevándorlóként, akármiként, murunguként, idegenként, vendégként - most utazom, repülve, Zimbabwébe, egy összetört országba húzva, és bár még nem tudom - újra és újra át fogom élni azt a tapasztalatot, hogy összetörnek, amíg úgy nem tűnik számomra, hogy a törés az egyetlen mód, ahogyan magamat, az életemet, a célomat leírhatom; egészen addig az érzésig, hogy az egyetlen dolog, amit most tehetek, az az, hogy újjászületek, tisztességesen, most tisztességesen - egy ceremónián, ahol az emberek táncolnak, énekelnek és dobolnak. A saját újjászületésem most - itt az ideje a saját újjászületésemnek!

Itt az idő.

Olyan szörnyen, szörnyen öregnek érzem magam...

Hogy lehet, hogy az élet egyszerre ilyen hosszú és ilyen rövid? Túl rövid ahhoz, hogy minden jót magunkba szívjunk, és túl hosszú ahhoz, hogy túléljük a túlságosan érzékeny szív megpróbáltatásait.

A hirdetőtáblák hatékonyan invitálnak. Elmegyek a Harare Gardensbe, a városközpontba, ahol a fesztivál zajlik - májusban, tél elején. Ott találkozom egy férfival, aki nyunga nyungát árul: "ragyogó, csillogó, csillagos" mbira. Nagyon tetszenek, és Chiwoniso Maraire és dalai által inspirálva veszek egyet. Megkérdezem a férfit, hogy tud-e valamilyen bira-szertartásról (ősök szertartása), ami éppen zajlik, mivel én éppen azt keresem. Miután

megtapasztaltam a szent növényi szertartásokat, valamint a Nez-Perce tanítóm, Phil szülőföldjének dalos szertartásait, ki vagyok éhezve a szertartásokra. Mélyen meg akarom tapasztalni a dalokat ebben a szakrális kontextusban - itt, Zimbabwében.

A bira említése megváltoztatja ennek az embernek a hozzáállását hozzám. Kedves turistából olyanná váltam, aki tud valamit. Megnyugszik, és többet beszél, és ekkor mondja el nekem ezt a nagyon érdekes dolgot: "Ha a fiataljaink tudnák, hogy mekkora ereje van annak a hangszernek, amit a kezemben tartasz, akkor ahelyett, hogy a mobiltelefonjukkal játszanának, inkább mbirával járkálnának és játszanának. A táskájukban hordanák az mbirákat, és a hüvelykujjukkal és az ujjakkal játszanának rajtuk a közlekedési eszközökön és a városokban, ahelyett, hogy állandóan a kütyüiken gépelnének."

Azóta sokszor eszembe jutott ez a merész mondat, miközben néztem, ahogy világunk képernyőről képernyőre hanyatlik, és a szemünk elzsibbad a mi magunk által létrehozott szórakoztató Frankensteinek mesterséges fényétől.

Hat hangszerrel érkeztem Zimbabwébe: a djembe-emmel, a mbira-ommal, a hegedűmmel, a karimbámmal, a fuvoláimmal és a csörgőmmel. A mbira, Zimbabwe spirituális öröksége, az egyik nagy része volt annak, hogy itt vagyok. Meg akartam tanulni "rendesen" játszani, ahogy ők mondják. Eddig dalokat tanultam attól az embertől, aki eladta nekem a karimbámat, valamint a YouTube-ról, és saját dalokat is improvizáltam és komponáltam a szertartáson, ahogy jöttek. Bár megtanultam a hagyományos dalokat, és azok erejét, a saját dalaim is jöttek, teljes erővel, gyakran szótlantul - néha egyszerűen csak hangok kuszasága, amelyek nem illeszkedtek semmilyen kategóriába. A dalok, amelyek jöttek, egyszerűek voltak, gyakran egyetlen szóra, egyetlen igazságra, egyetlen gondolatra, szívem egyetlen vágyakozására, és néha egyetlen történetre

összpontosítottak. Így tanultam meg játszani. Minden korábbi és későbbi kísérlet, hogy beleillesszem magam egy sablonba, kudarcot vallott.

A hagyományokból tanultam, majd mindent, amit tanultam, azonnal átfordítottam, és a magam módján csináltam. Egy bizonyos ponton ezt azzal indokoltam, hogy nő voltam, és a tanáraink többnyire férfiak voltak, néhány esetben mélyen beágyazódva a patriarchális hagyományokba. De van egy másik, kevésbé nemi alapú és kényelmesebb magyarázat is, amely szerint minden hagyományos gyógyító más: minden hagyományos gyógyítónak megvan a saját útja.

Tanulhatunk, kölcsönözhetünk, használhatunk, beléphetünk kulturális paradigmákba, de végső soron minden gyógyítónak megvan a saját útja, a saját szellemei, a saját ősei, a saját őrök, a saját őrzői, a saját járása. A hagyományos kontextusban ez jól érthető: egy gyógyító nem arra való, hogy egy másik ember másolata legyen. A gyógyítónak abszolút eredetinek kell lennie. A gyógyítónak a Szellemtől kell útmutatást kapnia.

A gyógyítók - legyenek akár sámánok, masvikiro vagy ng'anga énekesek, vagy mindkettő - ajándékot jelentenek a közösségük számára, nem azért, mert beilleszkednek, hanem mert a fülük készen áll arra, hogy meghallja a kívülről jövő hangokat. Tehát az a sok variáció, ami lehetnének, sosem néz ki egyformának, és a falu öregjei tudják, hogy amikor valaki egy bizonyos módon viselkedik, akkor először a lényegét, vagy a viselkedés mögötti impulzust kell megérteni és támogatni, nem pedig az egész viselkedést kell eltaposni, megszegényíteni és megfenyíteni.

Ahogy a Bölcs Vén Pathisa Nyathi többször is mondja: "Az összes hagyományt irányító spirituális elvek ugyanazok. Ugyanaz, ugyanaz, ugyanaz, ugyanaz".

Néhány héttel később meghívást kapok egy Ősök Szerartására. Ott, a mbira játék, dobok, tánc, hagyományos sör és általános lelkesedés közepette szembesülök egy ősi szellemmel.

"Valami más van benned" - mondja nekem a Svikiro. "A te őseid soha nem követtek el erőszakot az én őseimmel szemben."

Meglepettnek tűnik. Nem tudta, hogy fehér ember lehet úgy is, hogy nem hordoz a hátán halott gyarmatosító rokonokat, de az afrikai hagyomány szempontjából ez rendkívül fontos. Amikor találkozunk, számít, hogy mit tettek vagy nem tettek az őseim, beleszövődik az interakciónk szövetébe. A ngozikat, az éhes szellemeket, etetni kell - de őszintén kell etetni őket.

Az, hogy a szlávok ősi hagyománya nagyon közel áll a shonákéhoz, és hogy nem gyarmatosítottuk egymást - úgy tűnik, ez lehetővé teszi számunkra, hogy a kapcsolat mély folyóját megcsapoljuk, amely túlmutat a közvetlen, felszíni feltételezéseken, és ehelyett a Szellem hangja van az életünkben.

KÉT ÉVVEL KÉSŐBB...

HARARE, ZIMBABWE

Valahogy játékszerűnek tűnik az egész, ebben a pillanatban, évekkel azután, hogy Zimbabweba mentem, és több beavatás húsdarálóján is átmentem. "Szerencsejáték volt", mondják az emberek. "Miért pont Zimbabwe?" - kérdezik. Nem értik az utat, amely jelek sorozatából áll, de én tudom, hogy a jelek lengyel őseimtől származnak, azok a vadhajú, éneklő, szlávok által jóváhagyással megbélyegzettek. Bár persze nem ők voltak az egyetlen érintett ősök. Az ember nem a lengyel ősök szeszélye miatt megy Zimbabweba. Az afrikai ősöknek nagyon is közre kell működniük - sőt, tulajdonképpen nélkülözhetetlen. Az eredmény az, hogy én - mint sokan mások ezen a világon - egy álomra építettem az életemet, és még mindig figyelem ennek a szerencsejátéknak az eredményét.

Nem úgy éreztem, hogy ez az én szerencsejátékom volt. Eléggé döntésképtelennek éreztem, mégis itt vagyok, és már nem vagyok a saját életem rémálmának foglya. Itt vagyok most, a Szellemeim barátjaként. Itt vagyok, bizonyíték arra, hogy csodák történnek - egészséges, ép, gyógyult, és ráadásul egy igazi szertartásmester.

Az igazság az, hogy a földön töltött néhány évem alatt alig tanultam meg imádkozni.

Itt van egy Igazság, ami mindannyiunk szeme sarkában ott rejtőzik: ha jól figyelünk, hallhatjuk a fák gondolatait - nagy odafigyeléssel, hallhatjuk, mi van az emberek gondolatai mögött, és láthatjuk őket, mintha először látnánk. És ha hallod a gondolatok mögötti gondolatokat, meghallhatod a gondolatok eredetét, a dalt, ami ott van, ami körbeöleli őket - láthatod, ha meghallod a dalt. Az életben minden az Út szolgálatára áll, és ha figyelmesen hallgatsz, hallhatod az Út gondolatait, és ha még figyelmesebben hallgatsz, hallhatod mi rejlik az Út gondolatai mögött.

És mi, kérlek, a szeretet misztikus természete? Mondd el nekem az Igazságot, kérlek, még ha nehéz is. Mostanában gyakran érzem magam öregasszonynak, és inkább - sokkal inkább - valami igazat szeretnék hallani, mint valami lenyűgözőt.

Most azonban, visszatekintve a beavatás éveire, egy fajta büszkeséggel tudok visszatekinteni arra az útra, amit választottam - még akkor is, ha legtöbbször úgy éreztem, hogy egyáltalán nem volt választásom. Visszatekintve úgy érzem, mintha időm nagy részét valahogy a fák alatt, a hegyekben töltöttem - nem látva fától az erdőt, karimbán, mbrán, hegedűn játszva. Most, amikor visszafordulok a közösség felé, amiről úgy érzem, hogy ott kell lennie, az a néhány történetem és énekem az, amit fel tudok ajánlani és adni tudok. Nálam van a hegedű. Ez az egyetlen dolog, ami beszélni tud helyettem, és nem technikailag, nem, egyáltalán

nem technikailag. A hegedülés nem egy készség, ezt a dolgot újra megtanultam. A hegedülés egy lecke arról, hogyan hallgassak minden teremtmény valódi hangjára. A hegedülés egy szent szertartás.

Kezdjük újra, ezúttal egy másik történettel. Még a magamfajta szétesett és kusza gondolatoknak is szükségük van egy történetre, végül is. Egy barlangban böjtöltem a zimbabwei Domboshawában. Az egyik olyan barlangban, amelyben a bozótemberek - a San nép - festményeket hagytak hátra. Akkoriban nagyon keveset tudtam a barlangokról, de épp egy fájdalmas, gyötrelmes, fizikai tüzet okozó, az Ősökkel való sétából jöttem ki, és tartoztam nekik egy bocsánatkéréssel. A megérzésem azt súgta, hogy a bocsánatkérés legjobb módja az, ha figyelmesen meghallgatom őket, és a legjobb módja annak, hogy megtanultam meghallgatni, az, hogy kimegyek a természetbe és gyorsan. Ott álltam tehát böjtölve, összezavarodva, hogy mi is történt - terhesség, az Ősök tüze, egy vetélés, és a bőrömön lévő haragjuk.

Ez az, amit meg kell érteni rólunk, ceremóniamániásokról - mi nem hozunk felvilágosult döntéseket. Nem. Mi a Vad Szellemelek burkolt nyelvét követjük. Állandó fordításban vagyunk, figyelve a Szellem nyelvére az életünkön belül. Oda megyünk, amerre hívnak bennünket. Ez nem egy rossz dolog. Nem is egy választás, nem is emberi választás. A döntés, amiről szó van, az az a döntés, hogy ragaszkodunk a természetünkhöz. Ezért tartom mélyen elhibázottnak a "választás" fogalmát, amit jelenleg a nyugati társadalom túlkultúrája használ: a döntés, hogy ragaszkodom a természetemhez, és a döntés, hogy követem a Lelkem hangját, az egyetlen elérhető döntés. Ezek voltak a legnehezebbek, és ezekre vagyok a legbüszkébb. A probléma az, hogy a Civilizáció gondolkodásában nem igazán kapunk lehetőséget arra, hogy a természetünknek megfelelően cselekedjünk; kapunk egy sor választási lehetőséget, és egy sor

lehetséges és kiszámítható következményt e döntésekhez, és így csapdába esünk egy sor paradigmában, amely az életről egy bizonyos módon, csak egyféleképpen gondolkodik. A Fákban élő Ősök nem így akarják, hogy megismerjük magunkat. A választás tehát egy bonyolult, ravasz fogalom. Legalábbis számomra az volt.

Ebben az esetben a zimbabwei Harare mellett fekvő Domboshawát választottam. De még ez a választást is, kérem, értsék meg, hogy számomra már meg volt szabva. Amikor azt választjátok, hogy a vadonba, a természetbe, a hegyekbe mentek böjtölni, akkor ez a döntés automatikusan az ott élő Szellemek meghívásával történik. Tehát mindkettőnknek választania kell, és abban a varázslatban és misztériumban, ami a Szellem nyitott útja, egyszerre választjuk az indulást, amikor ők úgy döntenek, hogy hívnak minket. Az én döntésem az övékké válik - ők ennyire nagylelkűek, Azok a Szépek, akiknek az emberi nyelvének nincs olyan kötőszava, amely elég méltó otthont adna nekik.

A dombóvári barlangban találtam magam. Nappal a lehető legjobban elbújtam, hogy az a néhány ember, aki arra járt, ne találjon meg. Egyik nap mégis jött egy iskolás csoport egy vezetővel. A barlang szélén egy fa mögött ültem, és elkaptam, amit a vezető mondott: "azok az emberek, akik a barlang falára festményeket rajzoltak, svikirosok vagy mashamanák voltak - (A Shonák mashamanáknak hívják a sámánokat). Transzba estek, és megfestették az itt látható képeket". A gyerekek és a vezető elmentek. Nem sokkal később egy festett gyöngyöt találtam a földben a fa mögött, amit mintha nekem hagytak volna ott. (A Szellem nyelve mindig személyes, és a Vadonban való böjtölés az a hely, ahol ez a mélyen metaforikus nyelv a legközvetlenebbül ér bennünket - nincsenek véletlenek, és különösen akkor nem, ha egy fa alatt böjtölünk. Így tudjuk kihegyezni a füleinket, és figyelemmel hallgatni).

Az volt az érzésem, és ezt egyáltalán nem tudtam, amikor először érkeztem Zimbabweba: az a fajta médiumi képesség, amit a shonák olyan jól ismernek, az, amiért engem oda hívtak. Egy mélyebb spirituális hívás akart elhangzani rajtam keresztül, a testemen, a hangomon, az érzékelésemem keresztül. Valami szellem hazahívott egy olyan országba, amit állandóan instabilitás rázott, egy olyan országba, ahol a forradalom, az infláció, az üzemanyag- és élelmiszerhiány teljesen normális volt - egy olyan helyre, ahol a család az élet központi szervező elve, és ahol nekem nem volt. Mégis ott volt, a földön, egy gyöngy - jelezve számomra, hogy a gyöngyök viselése, vagyis a gyógyító munka az, amiért itt vagyok. Az emberi elmém annyi mindent csinált az információval, amennyit csak tudott, hogy eltorzítsa azt - mert igazából sosem úgy történik, ahogy mi gondoljuk -, de végül is a beavatás minden szinten az, amin keresztülmentem, hogy megtaláljam a saját igazi természetemet, mint szertartásmester. Ez a legjobb, amivel elő tudok állni, szavakkal kifejezve. Igen, sámánnak nevezhetem magam. Igen, ez igaz lenne. Igen, nevezhetem magam Svikiro-nak. Igen, valamilyen szinten ez igaz lenne. Igen, nevezhetném magam spiritisztának, és igen, ez is igaz lenne. De a ceremóniamester érzés a legjobb - közvetlen, konkrét, és utalást ad a különleges adottságom természetére. Nincs egyetlen módja a sámánizálásnak, nincs egyetlen módja a beavatásnak, nincs egyetlen módja az Istennel, az ősökkel vagy a természetben élő kisemberekkel való beszélgetésnek. De amikor már nagyon erősen megragadott az Istennő keze, és végre megtaláltad a nyelvedet, mint egy elveszett kígyó, és amikor elkapod azoknak a Gyönyörű Nagyoknak a tekintetét, akkor érzed magadban a tudásnak azt a hullámvázát - ez az, amiért én itt vagyok. És ilyenkor mondani akarsz valamit. Én biztosan akarok. Akkor végre talán még mondanivalód is lesz. Vagy akár énekelni is. Vagy talán mindkettő lehet ugyanaz - a dal, a történet, a szó és a hang. Végül is mindezek alkímiája együttesen hozza létre a varázslatot.

HARARE AVENUES

Az influenzára számítani kellett volna, de nem így történt. Azt hittem, hogy a malária ésszerűbb, de nem - Harare nem maláriával van tele, hanem a téli influenzával, és még én - vastag lengyel bőrrel - sem voltam immunis.

Sőt, ahogy az egyik tanárom mondta, a sámánok nagyobb eséllyel betegednek meg. És nem tudják meggyógyítani magukat. "Ng'anga hazvirapi", mondja a shona közmondás. Egy sámán - egy spiritiszta - egy gyógyító - nem tudja meggyógyítani magát.

Íme tehát az igazság a sámánokról, amit akkor tudtam meg, amikor ágyban feküdtem, és a hararei Avenues egyik szobájában laktam, és nem tudtam felállni anélkül, hogy el ne estem volna (ez volt az első eset): A sámánok sokat betegeskednek, mert folyamatosan gyógyítják magukat és a világot. A tüneteik jelentenek valamit. De nem mondják el neked. Legalábbis nem feltétlenül.

Akkoriban az álmaim tele voltak sellőkkel, vízzel, késes emberekkel és nagy oroszlánokkal, és voltak olyan álmok, amelyekben annyira megrémültem, hogy fel akartam ébredni, és örökké aludni akartam - most hallucináltam, és láttam, hogy késes emberek jönnek ki a falból, és megpróbálnak leszúrni. Ez, úgy tanultam, normális volt. "A félelmet ki kell rázni belőled, ki kell izzadni belőled" - mondta később az egyik tanárom a saját "bátorságában", egy kerek kunyhóban, amelyet gyógynövények, szent ruhák, kagylók, kövek, csontok és szent sétapálcák (tsvimbo) vettek körül. Gyógynövényeket adott, és még többet izzasztatott velem, egy műanyag takaró alatt.

"A növények szellemeivel kell izzadnod".

A nagymamám ugyanezt mondta. ""Izzadd ki magad!"" Amikor a láz kísértett. Takarókat halmozott az ágyamra, és azt mondta: " Izzadd ki!".

Most itt voltam, kiizzadva - kiizzadva mindent, kivasalva magam, kivasalva - Dél-Afrikában, messze attól a helytől, ahol nagyanyám izzadt.

A félelem megvilágosító erejű volt.

"A félelem az első dolog, amit el kell hagyni, és ez a legnehezebb" - ezt mondta a tanárom. "A félelem az, ami megakadályozza, hogy megfelelően láss, hallj, intuíciót adj. Ez a világ egyáltalán nem az, aminek látszik, és ezt mindannyian tudnánk, ha képesek lennénk kinyitni a szemünket... és képesek lennénk kinyitni a szemünket, ha fel tudnánk ébredni a FÉLELEMBŐL...".

Lepedők között csavarodva, izzadságtól és könnyektől átázva ébredtem fel a félelemből.

A félelem a legnehezebben leküzdhető dolog a trauma után. A trauma darabokat hasít ki belőled, és akkor megsüketülsz, megvakulsz. Civilizációnk sok szempontból egyszerűen traumatizált - nem akarjuk látni, ami valójában van. Kivágjuk a fákat, a szövetségeseinket, a barátainkat. Gépekkel pusztítjuk a Földet, gyilkolunk. Úgy teszünk, mintha a halottaknak semmi közük nem lenne hozzánk. Azt hisszük, hogy az álmok nem valóságosak. A szellemeket pszichológiának nevezzük, és megpróbáljuk elhessegetni a DSM pálcájával. Nem akarok többé látni, nem akarok többé hallani, és ezért nem akarok többé beszélni sem. A trauma összezavar minket, olyannyira, hogy már nem tudjuk, mi az igaz, és mi a hazugság. A trauma elvág részeinket: az emberségünket, az intuíciónkat, a képzeletünket - és akkor homokba dugjuk a fejünket, remélve, hogy megfulladunk, és jobb dolgok felé haladunk. Igazán bátornak lenni egyre nehezebbé válik, nem pedig könnyebbé. Az élet egyre törékenyebb. Sok minden forog kockán. Létünk törékenysége egyre rémisztőbb.

Újra felébredek, csuromvizesen.

"Ez egy gonosz szellem. El fog menni" - mondja mosolyogva a tanárom. Semmi sem mozdítja meg. Semmi sem aggasztja. Ő egy sámán, ízig-vérig.

A hagyományos kultúrákról azt kell megjegyezni, hogy rendkívül pragmatikusak. Az ottani emberek nehéz életet élnek, és nem foglalkoznak teljes szívvel olyan dolgokkal, amik nem működnek, nincs hatásuk. A hagyományos, földalapú kultúrák logikája szerint mi vagyunk az örültek, mert mi vagyunk azok, akik az "Istenbe vetett hit" gondolatának megszállottjai vagyunk. Hit. Az "Istenbe vetett hit", szemben a "hitben élni", ami közelebbről azt jelenti, hogy "bizalomban élni", egy elvont eszménykép, és semmi értelme. Nincs kapcsolata az anyagi világgal, alkalmazza a megosztás és elkülönítés iránti rögeszméinket, "Istennek adjuk, ami Istené, és császárnak adjuk, ami a császáré" - ahelyett, hogy a spiritualitást beleszőné az életünkbe. Látod, még ez az állítás is abszurd. Ez az elképzelés, hogy mi magunk választjuk, hogy a spiritualitást beleszőjük az életünkbe, mintha ez egy választás lenne, mintha maga az élet nem lenne már eleve a szellem ajándéka, ami már mindent örömmel átjár.

Az egyik dolog, amit a gyógyítók hamar megtanulnak, hogy minden gyógyítás egy átalakulás, egy kegyelem, egy kreatív aktus. Tehát bárminek a gyógyításához új, kreatív módszerre van szükség, ami más lesz, mint ami legutóbb történt. Minden szertartás gyakorlója és résztvevője tudja ezt - hogy minden szertartás teljesen más, mint az előző és az azutáni, még akkor is, ha a szertartás protokollja, stílusa, hagyománya, tartalma, résztvevői és még a szándéka is ugyanaz. És emiatt sokszor a hagyományos gyógyító számára értelmetlen egy olyan probléma megközelítése, amely látszólag ugyanúgy viselkedik, olyan megoldásokkal, amelyek korábban is működtek. Olyan ez, mint a közmondásos örület, hogy ugyanazt a dolgot ismételjük újra és újra.

Tapasztalatom szerint a szabály az, hogy - ha egyszer már működött, akkor nem fog újra működni. Igaz, sokszor törtem a nyakamat erre a szabályra - újra és újra a falba vertem a fejem, biztonságban éreztem magam bizonyos módszerekkel,

ugyanazokat az eredményeket akartam, klinikai objektív távolságtartással közelítettem az ismétlődő problémákhoz. A gyógyítás nem így működik. Mindig kihívás, mindig friss, mindig új probléma, amely új megoldást igényel - mert nekünk kell megtanulnunk valami újat, valamit, amit korábban nem tudtunk.

Ebben az értelemben a hagyományos gyógyítás egy valódi tanulási folyamat - megtanulni azt, hogy állandóan kíváncsiak legyünk, állandóan tudományos folyamat. A tanulás misztikus tudományos folyamata, ahol minden alkalommal elkezdjük: "Nem tudom, nem tudom, nem tudom, nem tudom". És az ima, amely a kérést összpontosítja, megnyitja az edényt a szeretet számára, mondván: kérlek, mutasd meg nekem. Kérlek, légy velem. Kérlek, segíts nekem.

Most mindannyian, az őslakos hagyományok és a nyugati emberek egyaránt, egy új forgatókönyvben vagyunk. A megosztottság nem segít többé egyikünknek sem. Bizonyos eszmék, emberek vagy kultúrák piedesztálra emelése nem segít rajtunk. Példátlan problémákkal állunk szemben. Mindannyian friss, kreatív megoldásokért imádkozunk, amelyek a problémák és a problémákat hordozó emberek nagyszabású összeolvadásából származnak majd. Mindannyian együtt vagyunk ebben a helyzetben.

Miután túléltek azt a szörnyű telet, hónapokkal később a nővérem egy tiszta imarituálét kér tőlem. Valami egyszerűt, egy alapformulát, ami segíthet neki a saját gyakorlatában. Milyen szegénylősek vagyunk a Szellemmel való beszélgetésben. Milyen magasztosak. Mennyire keressük a helyes szavakat, a helyes utat. Tudjuk, hogy az imában látnak minket, és mégsem tudjuk, hogyan legyünk láthatóak. Hogyan kerülhetünk bensőséges kapcsolatba a Lélekkel? Hol kezdjük el? Az imádságban kezdjük. Azzal, hogy letelepítjük a teret, megnyitjuk a szent helyet, egy ajándékkal. Hálát adunk. Aztán megértést kérünk. Ismét hálát adunk. Aztán hallgatunk. Megnyitjuk a szemünket, a fülünket, a szívünket. "Hadd

lássalak. Hadd érezzelek. Légy velem mindenben. Fogd meg a kezem, fogd meg a szívem. Tedd ugyanezt azokkal is, akik gyűlölnék engem, hogy többé ne érezzék szükségét a gyűlöletnek. Gyógyítsd meg azoknak a lelkét, akik bántottak engem, hogy többé ne legyen szükségük arra, hogy mást is bántalmazzanak. Te vagy a szeretet. Tarts meg engem abban a szeretetben, amely te vagy. Köszönöm neked. Holnap találkozunk. Viszlát ma. Találkozunk, amikor elmegyek innen. Te vagy az én szerelmem. Én vagyok a szerelmed."

"Húha. Valóban, Zimbabweben megtanultál imádkozni" - mondja a nővérem.***

A dobok, a tánc és az emberek. A szertartás dicsőséges! A Szellem eljön, kimondja az Igazságot, és az Igazság elfogadásra kerül. Lábaim megkönnyebbülten táncolnak a földre, mert végre tudom, hogy miért vagyok itt - célom többé nem kerülget.

Egy lengyelországi antropológus professzor egyszer olyasmit mondott, ami egy kicsit értelmesebbé tette az élményemet: "A sámánok ajándékkal születnek. Otthon vannak a szellemvilágban. És amikor odamennek, akár bosszankodnak a Szellemek rájuk, akár jól érzik magukat együtt, a lényeg az, hogy a sámán ott otthon van - a Szellemek nem tudják száműzni a sámánt. Ezt megtehetik más emberekkel, de a sámánnal nem. Ez az az adottság, amivel a sámán születik. Ez nem egy technika.

Ahogy az afrikai csillagok lenéznek rám, tudom, hogy a sámánok születnek, nem pedig készülnek. A szellemek ajándékozzák őket, nem az emberek. A tűz fényes vigyorba hasad, szikrákat szór a levegőbe, és megvilágítja a nevető, éneklő, táncoló emberek arcát. Azonban ugyanezeket a sámánokat az emberek elfogadják - ebben az életben így kell lennie, hogy a hídépítésnek értelme legyen.

Azt hiszem, ez nagyban megmagyarázza sok ember tapasztalatát manapság a Földön, mivel egyre több sámán ébred fel és születik, hogy kompenzálja mindazokat, akiket a társadalmunk vagy megöl, ahogy a gyarmatosító kultúrák tették az őslakos hagyományokkal, vagy a boszorkányégetések Európában, vagy a sámánok levadászása és megölése a szovjet állam által; vagy kórházba zárják őket és örültnek nevezik - látomásaikat és elhivatottságukat egy mentális betegség diagnózisává csavarják.

A sámánizmus nem egy technika. Senki sem taníthatja meg neked. De ez egy valós és szükséges dolog. Egy igazi hivatás.

A végén ezt mondja nekem a tanárom:

"Az Őseid egy üzenetet adtak nekem számodra - azok után, amit itt csinálunk, végeztél, nem szabad többé gyógyítókhoz menned, mostantól közvetlenül a szellemeiddel kell beszélned, a kommunikációd nagy része velük kell, hogy történjen. Bíznotok kell a szellemetekben. Mert ők irányítják a munkátokat, tehát nem a ti választásotok - mindenben hozzájuk kell fordulnotok, kérdezzétek őket, adjatok időt magatoknak is minden döntéshez. Nekik kell most megmondaniuk nektek, hogy mit tegyetek, hova menjete. A hozzátok hasonló embereknek - akik rituálét és szertartásokat végeznek - nincs stabil helyük, ahol élhetnek. Mint Chaminuka, Ambuya Nehanda, ők is közösségről közösségre vándoroltak, és minden szükséges rituálét elvégeztek - se többet, se kevesebbet. Az élettársadnak ezt meg kell értenie, ha lesz egy élettársad - ha ő megérti ezt, akkor jó lesz. A megértés egy kegyelem, ami megadatik - a szüleid is, az ő szemük is zárva van a munkád előtt, de ez nem az ő hibájuk. A szemüket az Ősök fogják kinyitni. Ez később fog megtörténni. A Szellem és a Béketeremtő útja nem könnyű. Te a Szellem hírnöke vagy, egy idősebb - jó, hogy itt vagy. A Szellem küldött. Imádkozzatok hozzájuk mindenért. Ha Svikironak születted, nem

menekülhetsz el előle. El tudsz futni az árnyékod elől? Mindig követ téged - a saját érdekedben. Az ősök a Teremtő küldöttjei, velük beszélünk. Ettől függetlenül a Szellem titokzatos.

Manapság az emberek azt hiszik, hogy csak néhány ruhát, egy sétapálcát és egy kis bute-ot kell venni, és kész, de ez nem így van. A szellem nem ruhákban él. Az én testem az ő ruhájuk. Ők a testben élnek. Mindent a megfelelő szívvvel, a megfelelő szándékkal kell tenni, és mi emberek vagyunk, és nem tudhatod, mi lakozik egy gyógyító szívében. És mindannyian követünk el hibákat, és most már hibák nélkül írhatok egy új történetet - a te történeted, az életed története is egy gyógyító történet. ... Mi más? Utazzatok a gyógyszerrel, MINDIG. Holnap kezdjük a munkát. Imádkozzatok az ellenségeitekért, ajándékozzátok meg őket, aztán menjetek el. Nem azért küldtek ide minket, hogy csak a kedves embereket vagy azokat szeressük, akik szeretnek minket. A repülés egy módja az utazásnak, nem gonosz. Ahogy a gyermekvállalás sem az. A Lélek most mindenki ajtaján kopogtat, és most kell válaszolniuk. Nem akkor, amikor lesz idejük vagy később, hanem most. És meg kell értenünk, hogy a Lélek nyelve is paradoxonban - és misztériumban - él. És ez a szeretet, ez mind szeretet, és azért vagyunk itt, hogy szeressük egymást és a Földet is. A Földnek gyógyulásra van szüksége. Szükségünk van a vénekre, hogy megfelelően kezdeményezhessünk. Különböző ajándékokat kaptunk, nem lehetünk mindannyian egyformák - mindannyian különbözőek vagyunk, különböző ajándékokkal.

Vigyetek mindent az ősökhöz. Mindent. Ők beszélni fognak hozzád.

Éjszaka látom magam, a kisbabát, aki voltam, egy dobozban. A repülő magasra visz, magasra, az éjszakai égboltra. A dobozból kosár lesz. A repülőgép elolvad, és a kosár elfolyik, lebeg, a csillagok folyóján. És ott vannak ők, az oroszlánok, a sellők, az emberek, a nagyapák és nagyanyák mosolygó arcai. Otthon vagyok.

A művészet lehetővé teszi a látható és láthatatlan határok átlépését.

Karolina Bieniek
Urszula Markowska-Manista
Paulina Brelińska-Garsztko

A művészet mint *találkozás*

— narratív utak a lezárás és az új iránti nyílásról

Közelkép a Fifi Mbogho, Samba Yonga, Natasha Omokhodion-Kalulu Banda és Lilian Hippolite Mushi perspektíváiról.

Bevezetés - női elbeszélések a művészetekben és a művészeteken keresztül

A művészet a tudás közvetítőjeként működik, pontosan azért, mert „lesz”, és nem csak egy „van”, ahol az új lebontja a régit, ahol az emberiség határos vagy együtt él a természettel, az „anyagiság” és az „anyagtalanság” közötti párbeszédben. Segít abban, hogy kapcsolatot találjunk az emberiség által az őket felölelő történelmi időben megtapasztalt jelenségek, valamint az általuk lakott helyek történetisége között. Megkönnyíti az utazásokat a múltba és a

jövőbe, teret biztosítva a jelentés felfedezésének, dekonstrukciójának és felépítésének.

Az alábbiakban négy, a kortárs művészettel foglalkozó nő elbeszéléséből olvashatunk részleteket, akik Afrika és Európa különböző helyein és térségeiben tevékenykednek. Munkájukban erőt merítenek a művészetben rejlő lehetőségek tudatából, a művészet egyetemességéből és a határok átlépéséből, amelyek lehetővé teszik a kultúrák és kontinensek közötti cserét. Ebből a szempontból a művészetet a kreatív gondolkodás és a képzelőerő fejlesztésének eszközének tekintik, ami elengedhetetlen az új megoldások megalkotásához és a társadalmi változásokhoz. Felfedező módszereik nemcsak a gyakorlaton, mint kutatásukon keresztül valósulnak meg, hanem a digitális átalakuláson keresztül is, amely lehetővé teszi a tapasztalatok és perspektívák megosztásának lehetőségét.

A művészetén keresztül a társadalmi szerepvállalásban részt vevő sok nő számára ez a művészet egyrészt az állandó kérdésekre, az ismeretlenre, a társadalom dilemmáira és kihívásaira reflektál, másrészt pedig egy olyan többdimenziós tér formáját ölti, amelyben az ember válaszokat kereshet saját és mások kérdéseire, és megvitathatja azokat helyi és nemzetközi szinten.

Egyre inkább hallatszik a nők hangja, akik a kortárs művészetten keresztül igyekeznek gazdagítani az emberi potenciált. A nők a kortárs művészet területén a gyakorlatok, kölcsönhatások és együttműködések kezdeményezői, keretet teremtve a tudást és a művészeti cserét célzó találkozásoknak.

Elbeszéléseik azt mutatják, hogy a feloldás csak a kezdet a jelentések felfedezésének, dekódolásának és értelmezésének folyamatában. Ez egy olyan folyamat, amely elindítja a tudás termelését és reprodukálását, valamint egy művészi reflexiót arra vonatkozóan, hogy mi teszi lehetővé az ember számára a transzcendenciát, valamint kauzális, aktív és részvételi jellegű. Az biztos, hogy a következő folyamat olyan kihívásokkal jár, amelyek erősítik az együttalkotás kitartását egy projektben.

Ez az ismerős és ugyanakkor az új felfedezésének folyamata, amely többszörös párbeszédbe és különböző kontextusokba van foglalva, és amely megmutatja, hogy a művészet különböző kontextusainak megismerésével és a benne rejlő lehetőségek meglátásával lehetséges az innováció és az erők egyesítése egy erősebb kortárs művészeti színtér és gazdagabb kifejezési formák létrehozása érdekében. A feloldás lehetővé teszi az őshonos tudásrendszerek helyreállítását és művészi értékük megmutatását is.

„A Deconfining projekt csak a kezdetet jelenti, és a jövőben sokkal többet tudunk majd megosztani, beleértve a fesztiválokat és több csereprogramot a rezidenciák helyett. Szerintem akár eljuthatunk odáig, hogy kurátori és kutatói rezidenciákat is csinálhatunk, mert úgy gondolom, hogy már most is valamennyire összehangolódtunk ugyanezen cél felé.” (Fifi Mbogho 2023).

Hozzászólásaikban mindannyian rámutatnak azokra a (szerintük) fontos kategóriákra, amelyek a művészet megértéséhez vezető utat építik. Számunkra ezek a kategóriák a művészet területén folyó interdiszciplináris vizsgálódás lüktető narratív kategóriáivá váltak. A művészetben semmi sem kiszámítható. A művészet élőlényekkel, dolgokkal, az élettelen világgal, helyekkel, terekkel, alkotásokkal és felhalmozott tapasztalatokkal foglalkozik. A művészet egyben részvételi jellegű is. Folyamat, események és tapasztalatok sorozata, amelyben a részvétel a tudás, az új találkozások, dilemmák és kihívások forrása.

Ugyanakkor azzal a tudattal jár együtt, hogy ha egyszer megtapasztaltad a művészetet, elemezted, értelmezted és reflektáltál rá, semmi sem lesz többé ugyanaz. A művészet lehetővé teszi a látható és láthatatlan határok átlépését.

A világ hatalmi viszonyokra épülő történelme azt mutatja, hogy például a hódítási és gyarmatosítási folyamatok során számos bennszülött történetet, a nők által létrehozott tudás fontos rétegeit elfelejtették vagy kiirtották, miközben a nőket is kitörölték és kihagyták a kulcsfontosságú történelmi narratívákból.

„Ha a tudás intézményeire és a tudás előállításának módjára gondolunk - akár könyvekben, akár tanulmányokban, akár tudományos forrásokban és tudományos munkákban -, de a mi őslakos tudásrendszereinkben sok tudás a művészet, a történetmesélés, az őseink történeteinek révén dokumentálódott, és ezek nagy részét tudásként érvénytelenítették. Azt, hogy nem dokumentálták papíron, még sokkal rosszabbnak is tekintették - akkor már nem is tekintik tudásrendszernek” (Samba Yonga 2023)

Napjainkban a nők aktívan és kreatívan használják az új technológiákat, a formák és stílusok sokféleségét összehangolva, hogy helyreállítsák a nők hozzájárulását a tudáshoz, és integrálják őket a mainstream és a társadalmi igazságosság szempontjából releváns megközelítésekbe.

Az alkotás, az önkifejezés a formák sokféleségén keresztül (amely a művészet rendelkezésére áll) egyben a kommunikáció és a kommunikációra adott válaszok különböző szintjeinek megtanulását is jelenti olyan világokban, amelyek gyakran ellentmondásosak és ellentétesek a megszokott mindennapi valósággal, amelyben nevelkedtünk, valamint a kapott oktatással és azzal, amellyel azonosulunk. A művészet tehát a kommunikáció és a kifejezés eszköze. A küldő - a művész - és a befogadó - a néző, az olvasó - révén fejezi ki magát, akik a

tudást értelmező és reprodukáló társalkotók. Így részt vesznek a tudás, az ötletek és az információk cseréjének nyílt folyamatában, amely szerves részét képezi a különböző helyekkel és műalkotásokkal való kapcsolatépítésnek, valamint a kulturális, vallási, társadalmi, környezeti, éghajlati, politikai és egyéb körülmények kezelésének.

Narráció 1

az emberi potenciál gazdagítása a kortárs művészet eszközeivel

A nevem Fifi, Fifi Mbogho, a tanzániai Dar es Salamból. A Nafasi Art Space nevű intézménynek dolgozom, amely arra törekszik, hogy a kortárs művészet eszközeivel gazdagítsa az emberi potenciált. A tanzániai művészek egy kis csoportja alapította, és ez az ország legrégebben működő független művészeti központja.

A Nafasiban a Vizuális Művészeti Osztályt irányítom, amely történelmileg az egyik olyan programnak számít, amely valóban átfogja az egész szervezetet. A Vizuális Művészeti Osztályon belül számos alosztály van, köztük a Nafasi Akadémia, amely egy 2020-ban indított program, amely a kortárs művészet

területén törekvő művészek és művészeti szakemberek képzését szolgálja. Vannak tagsági és rezidenciaprogramjaink is, ahol az alkotók együttműködhetnek egy befogadó közösséggel. Ezeknek köszönhetően a Nafasi bebizonyította, hogy hogyan lehet elősegíteni az emberi potenciált, és hogy mennyire fontos arra összpontosítani, hogy együtt csináljunk valamit. Vannak művészeti galériatermeink is, ahol minden évben csoportos kiállításokat szervezünk. Végül, de nem utolsósorban, a Nafasi Filmklubunk is működik a Nafasi Digitális Művészeti Laborral együtt.

A Deconfining egyike azon kevés programoknak, amióta a Nafasihoz csatlakoztam, ahol jelen van a interkulturális és interkontinentális csere. Ez a fajta új együttműködés más országokból származó partnerekkel új lehetőségeket kínál a Nafasi számára, amelyeket kipróbálhatunk. Fontos megemlíteni, hogy a videó újdonság a tanzániai kortárs művészeti színtéren; nem sokan foglalkoznak vele, és a Deconfining keretében fejleszthetjük ezt a művészeti ágat. Ez egy igazán szép lehetőség és egy igazán nagyszerű platform lesz a tanzániai művészek számára, akiket érdekel a művészi felfedezés és kísérletezés. A kultúrák közötti kontextuson keresztül valóban egy sokkal életképesebb és erősebb helyi kortárs művészeti szcénát hozhatunk létre, ami általánosságban a legnagyobb elvárásom a nemzetközi projektekkel szemben. Ez csak művészi növekedést, valamint több együttműködést és partnerséget hozhat a jövőben.

Ezt figyelembe véve úgy vélem, hogy a Deconfining csak a kezdet, és a jövőben sokkal több mindent megoszthatunk majd, beleértve a fesztiválokat és több csereprogramot, nem csak rezidenciákat. Úgy gondolom, hogy akár eljuthatunk egy olyan pontra is, ahol kurátori és kutatói rezidenciákat szervezhetünk, mert úgy vélem, hogy már most is ugyanezen cél felé orientálódunk.

Lengyelországba látogatni és részt venni a Survival Art Review-n Wrocławban igazán felemelő élmény volt. Lehetőségem volt látni az összes új - számomra valóban új - innovációt és a technológia használatát a művészetben, ami végül is valami olyasmi, ami még mindig fejlődik. Ezért nagyon motiváló és magával ragadó volt látni a művészek részvételét a Kritikában, és látni, hogy a Survival csapat mennyi munkát végzett. Az új tapasztalatokkal azonban együtt járnak azok a nehézségek is, amelyekkel szembe kellett néznem, mielőtt átléptem a lengyel határt. Még a huszonegyedik században is több mint bonyolult volt a vízumeljárás. Nem tudtam gyorsan időpontot kapni, mert pechemre inkább az volt a kérdés, hogy ki az az ismerős, aki tud segíteni egy bizonyos dologban, ahelyett, hogy tényleg végigmentem volna a rendszeren. Nagyon szomorú, hogy folyamatosan úgy kezelnek, mintha a saját országból menekülnél. Annak ellenére, hogy minden dokumentációnk előre elkészült, kihallgattak minket arról, hogy hol vagyunk, hová megyünk, és mit fogunk csinálni. De ha túl vagy ezen, akkor felkészülhetsz a váratlan dolgokra is. Talán a világ odakint lehet

kedvesebb, néhány ember lehet kedvesebb. Ha úgy állunk hozzá, hogy nem várunk semmit, az védelmet jelent.

Visszaviszem magammal Tanzániába azt a művészeti reprezentációt, amelyet Lengyelországban volt alkalmam megfigyelni. Tanzániában egy régi raktárban dolgozunk, és kezdetben az volt a gondolatunk, hogy valamit meg kell szépíteni ahhoz, hogy az embereknek kedve legyen eljönni és megnézni. De néha arról is szó van, hogy milyen élményt akarunk nyújtani az embereknek, a közönségnek, és a Survival Art Review tapasztalatával, ezúttal egy régi villamos raktárat használva, valóban átvettük ezt a történelmet annak minden árnyalatával együtt. Úgy gondolom, hogy ez egy nagyon érdekes megfigyelés, és olyasmi, amit mindenképpen hazaviszek magammal.

Narráció 2

Az [őshonos] tudás visszahozása a mainstreambe, és a digitális technológiák felhasználása az archiváláshoz

A nevem Samba Yonga, és a zambiai Női Történeli Múzeum társalapítója vagyok. A Női Történeli Múzeumot 2017-ben hoztuk létre azzal a megbízáttal, hogy visszaállítsuk a nők által létrehozott őshonos tudásrendszereket. Erre azért volt szükség, mert a gyarmatosítás során a történeltek, a nők által létrehozott tudás és az ezeket létrehozó intézmények nagy része feledésbe merült, és a nők is kimaradtak ezekből a narratívákból. Ezért nagyon fontos volt számunkra, hogy a sokéves tapasztalatokon alapuló örökséget visszahozzuk a mainstreambe, és digitális technológiákat használjunk az archiválásukhoz.

Ha a tudás intézményeire és a tudás előállításának módjára gondolunk - könyvekben, tanulmányokban, tudományos forrásokban és tudományos munkákban -, őslakos tudásrendszereinkben a tudás nagy részét művészet, mesélés, őseink történeltei révén dokumentálták, és ezek nagy részét tudásként érvénytelenítették. Azt, hogy nem dokumentálták papíron, még sokkal rosszabbnak is tekintették - akkor már nem is tekintették tudásrendszernek. Most a digitális korban élünk, és mi ebben látjuk a lehetőséget, hogy demokratizáljuk a tudásrendszerünket, miközben archiváljuk és népszerűsítjük, és legitimáljuk. A

múzeumunk teljesen digitális, mert nem akartuk megvárni, hogy egy négy falú intézmény majd meghatározza, hogyan kezdjük el helyreállítani a tudásrendszerünket. A múzeum négy falának gondolata a tudástermelés nagyon nyugatias és eurocentrikus gondolata. Soha nem volt négy fal a közösségeinkben, és nem éreztük szükségesnek, hogy ezt tegyük ahhoz, hogy elkezdhessük a munkát. A digitális korszak eszközöket és platformokat biztosított számunkra, hogy ugyanezt a fajta munkát végezhessük, és megugorjuk a tégláépület gondolatát, hogy képesek legyünk elvégezni azt a munkát, amit végzünk. Ennek köszönhetően olyan területekre katapultáltak minket, mint például a tudományos munka, a művészet és a technológia. Ez nem történt volna meg, ha várunk az épület felépítésével. Megismerheti például a Leading Ladies történeteit, a honlapunkon elérhető projektet, amely a tizenhetedik és tizenkilencedik századi zambiai nőket ábrázolja, akik jelentős vezetői pozíciót töltöttek be. Ezek a történetek megkérdőjelezik azt az elképzelést, hogy történelmileg a nők nem voltak képesek vezetői pozíciót betölteni. Ez egy széles körben elérhető műtárgy, amellyel meghallgathatja, hogy mit alkotott a múzeum anélkül, hogy fizikailag is ellátogatna Lusakába.

Úgy gondolom, hogy az a fajta munka, amit mi végzünk - bizonyos értelemben a peremvidéken és a periférián dolgozunk, de aztán hatalmas vitateret teremtettünk a tudásrendszerek központosítása és az együttműködés mikéntje

körüli elképzelések központosítása terén. A tudástermelés bizonyos értelemben csak egyféleképpen történhetett. Megértettük, hogy a tudást hogyan állították elő - az ember egyetemre jár, létrehozna egy politikát, követnek egy bizonyos utat -, és úgy gondolom, hogy a Deconfining projekt ezt kérdőjelezi meg. Azt az elképzelést kérdőjelezi meg, hogy az együttműködés és a kulturális térben való munka struktúrái hogyan néznek ki, kinek kedveznek, és kiket vonnak be káros vagy jó módon. Ez pontosan beleillett abba a munkába, amit mi végeztünk, és úgy éreztük, hogy értékes hangot, értékes platformot tudunk biztosítani ezeknek a beszélgetéseknek, vitáknak és ellentmondásoknak a számára.

Az útlevelem áprilisban lejárt, és ha megnézi a régi útleveletem, tele van vízumokkal mindenhol, mivel elég sokat utazom a múzeumi és egyéb munkáink miatt, és az ember azt gondolja, hogy már hozzászoktam a vízumeljáráshoz. Ennek ellenére minden alkalommal, amikor átmegyek rajta, akadályokba ütközöm - mert mindig van egy kapuőrségi folyamat, amikor belépünk egy olyan térbe, ahol bizonyos értelemben cserélni fogunk valamit -, mivel mindig úgy tekintenek ránk, mint egy kevésbé fontos partnerre vagy egy kevésbé fontos entitással rendelkező személyre, aki belép egy kiváltságos térbe. Ezáltal az értékünk alacsonyabb szintre kerül, és ezek azok a dolgok, amelyeket szeretnénk megkérdőjelezni és újravizsgálni a csere fogalmát. Mert ha csereről beszélünk, annak egyenlő feltételek mellett kell történnie: nem teszel nekem

szívességet, és én sem teszek neked szívességet. Mindketten értékes dolgokat hozunk, és ebből következik, hogy a hozzáférésnek ezekhez a dolgokhoz egyenlő térben kell történnie. Azonban át kell ugranunk a tüzes karikákon és át kell kelniük a folyókon, hogy bejuthassunk, még azokba a terekbe is, ahol ezeket a vitákat folytathatjuk. Az egyetlen ok, amiért vízumot kaptam, az az volt, hogy látták a korábbi vízumaim bizonyítékait, így azt mondták: "Ó, ő valószínűleg alacsony kockázatú, megadhatjuk neki a vízumot anélkül, hogy sok veszélyesen kellene keresztülmennie".

Még ebben az esetben is ki kellett fizetnem a vízum másik országba való elvitelének és hazahozatalának költségeit, és szó szerint várnom kellett azon a napon, amikor repülnöm kellett volna az útlevélhivatalba, hogy felvegyem az útlevelemet és elutazzak. Az útlevél tehát olyan fontos személyazonossági okmány - mi van, ha útközben elveszik? Mi van, ha valaki elveszi az útlevelemet és felhasználja a személyazonosságomat? Soha nem gondolnak ezekre a dolgokra, számukra ez olyan, mint egy kiváltság, hogy egyáltalán képes vagy odaadni nekünk az útleveledet, és hogy egyáltalán megkapjuk és vízumot teszünk bele. Ezek azok a dolgok, amelyeket nem vesznek figyelembe, és amelyek továbbra is fenntartják ezt az egyenlőtlenséget egy úgynevezett egyenlő együttműködésben. Általában nem is mondják meg, először is ezernyi kizáró okot, így általában három hétig tart a feldolgozás, és egy másik országba kell

mennie. Én a zambiai Lusakában vagyok. Az útlevelnek el kellett mennie a kenyai Nairobibába, aztán tizenöt napot vesznek igénybe, és utána azt mondják - még akkor is mondanak egy nyilatkozatot, hogy még ha tizenöt napot is mondunk, akkor is tovább tarthat, ha úgy érezzük, hogy nem felel meg az eredeti vagy megfelelő képesítéseknek ahhoz, hogy vízumot kapjon.

Az útlevelnek Nairobibába, Kenyába kellett mennie, aztán tizenöt napot vesznek igénybe, és utána azt mondják - még akkor is mondanak egy záradékot, hogy még ha tizenöt napot is mondunk, akkor is tovább tarthat, ha úgy érezzük, hogy nem felel meg az eredeti vagy megfelelő képesítéseknek ahhoz, hogy vízumot kapjon. Egyébként elveszik az útlevelét, és ez azt jelenti, hogy nem utazhat máshová, otthon kell várnia, tehát ha valahol máshol kap munkát, vagy máshová kell utaznia, meg kell várnia a három hét végét, hogy visszakapja az útlevelét. Még ha vissza is kapod, nem biztos, hogy megkapod a vízumot. Hol van ebben az egyenlőség? És mégis, ha fordítva nézzük, a legtöbb európai ország és más terület egyszerűen csak bejön Afrikába anélkül, hogy vízumra lenne szüksége, vagy a belépési ponton kap vízumot, és senki nem szól semmit.

Először vagyok Wrocławban és Lengyelországban. Soha nem jártam még itt, apám diplomata volt Kelet-Európában, Londonban és Olaszországban, ezért

nagyon emlékeztet Szerbiára és Horvátországra, már csak az érzés szempontjából is, de nagyon jól éreztem magam, és ez egy nyitott tér, ahol új emberekkel találkozhatok. Mindig nagyszerű új ötletekkel találkozni, és az ember sok olyan területen talál párhuzamokat, amelyekről nem is gondolná, hogy léteznek, és izgalmas volt hatalmas, fontos viták részese lenni.

Úgy értem, mint mindig az ilyen típusú projektek, a fejlesztési ágazatra emlékeztetnek - ahol én is dolgozom -, és a fejlesztési ágazat hatalmas törekvésére, hogy véget vessen a szegénységnek. Úgy értem, nem tudom, hogy ez valaha is meg fog-e valósulni ebben az életben, és így mi mindezeket a dolgokat tesszük, végrehajtjuk ezeket az intézményeket, projekteket és folyamatokat, és ez a dekolonizálási együttműködés valahogy ugyanúgy érzi magát, mint a szegénység felszámolásának célja - hálózatok és cserék létrehozása, amelyek létrehozzák a közös együttműködésnek ezt a csodálatos módját. Reménykedem, de előre látom, hogy még mindig sok lesz a visszaesés, mintha hozzászoknánk egy bizonyos módhoz, amit már belénk neveltek és tanítottak, és ahogy a folyamatnak mennie kell, és ellenállással, konfliktussal fogunk szembesülni, de ez a folyamat része, és szerintem ennek meg kell történnie, mert ha az egyik oldal beletörődik, és a másik oldal nem mond semmit, akkor csak visszatérünk a régi kerékvágásba, ezért úgy gondolom, hogy legyen bátorságunk végigmenni ezen a nehéz folyamaton, mert az lesz.

Narráció 3

Ugye, az a jó dolog, hogy tudjuk

így most meg kell néznünk, hogyan lehet a legjobban áthidalni a dolgokat.

A nevem Natasha Omokhodion-Kalulu Banda, író vagyok, és egyben a Copper Monstera alapítója, amely egy új kiadóvállalat, amelyet Zambiában, Közép-Afrikában indítottam.

Írtam egy megjelent regényt , „No Be From Hia” címmel; egy másik hamarosan megjelenik. A novelláim szerepeltek különböző pánafrikai antológiákban, például a „Short Story Day” része volt az Afrikában 2018-ban megjelent „Door of No Return” című antológiának, és lefordították portugálra a brazil *Periferias* című folyóirat számára. Nemrégiben az egyiket az Egyesült Államokban a HarperCollins Publishers kiadó adta ki. Amikor először kezdtem el ezt az utat, nagyon nehéz volt rájönnöm, hogy mit kezdjek a megírt történetekkel. Szóval megírtam ezeket a dolgokat, de nem volt hova mennie. Elég szerencsés voltam ahhoz, hogy elkezdtem találni olyan együttműködéseket, amelyek a kontinensen mindenfelé zajlottak.

Valójában az első, amit megosztottam, a Női Írók Szövetsége által Zambiában kiadott antológia felhívása volt. Ez megerősítette írói tapasztalataimat, és rájöttem, hogy van egy rés, hogy még mindig többet tehetnénk más írókért, akik hozzám hasonló helyzetben vannak - hogy kiadják, hogy megjelenjenek, és hogy a munkáik átmenjenek a szakmai folyamaton, hogy eljussanak az irodalomhoz. Még nem adtam ki más szerzőket. Voltam olyan szerencsés, hogy kiadhattam a saját munkáimat, amelyek más piacokon is megjelentek - Dél-Afrikában, Kanadában, míg az egyik idén szeptemberben jelenik meg az Egyesült Királyságban (szerk. 2023) -, de szeretném ezt megtenni sok más alkotóval, akik ugyanabban a helyzetben voltak, mint én néhány évvel ezelőtt. Nagyon fontos, hogy részt vegyek antológiákban vagy bármilyen kereszt-kollaborációban, ami erőt adhat egy olyan fiatal művésznek, akinek nincs lehetősége arra, hogy elküldje a munkáját.

űMinden új együttműködés, amibe belevágunk, mindig új, így a legjobb az, hogy friss. Senki sem csinált még ilyet korábban, így először csináljátok együtt, abban az értelemben, hogy először dolgoztok együtt valamin a semmiből. Ez történik most a Deconfining projekt keretében. Mindig legalább ugyanazzal a szándékkal, ugyanazzal a motivációval indul, miközben a gyakorlati oldal mindig kihívásokkal jár, amelyeket társszerzőként és kezdetben, azt hiszem, a gondolkodásmódotól vagy a meggyőződésedtől függően, együtt kell leküzdenünk. Mindenki abból indul ki, amit már tud, igaz, tehát mindenki egy olyan helyről érkezik - talán egy

kis ellenállással, mert amit ő tud, az helyes, vagy ami az ő régiójában van, az talán más, mint a másik szemszögéből, akivel együtt dolgozol. Ez a legnagyobb előnye az interkontinentális kezdeményezéseknek. Mindannyiunkat gazdagabbá tesz kutatóként és emberként. A kölcsönös együttműködések támogatása kulcsfontosságú. A világnak ezen az oldalán részt vevő szerzők alig tudnak valamit a világ másik feléről. A jó dolog az, hogy meg kell néznünk, hogyan lehet a legjobban áthidalni a dolgokat, és azt hiszem, ez lehetőséget ad arra, hogy bővítsük tudásunkat és új perspektívát teremtsünk.

A nehézségekkel, amelyekkel egy ilyen együttműködés járhat, én az összehangolódás kihívásából indulnék ki. Már van egy közös cél, ez nagyszerű, de hogyan hangoljuk össze az értékeinket? Összehangoljuk-e a munkamódszerünket, a kommunikációnkat, azt, ahogyan előállítjuk azt, amit szándékozunk? Ennek közös leküzdése teszi a miénkké, valójában intézményes tudást teremtve arról, hogyan írjunk közösen.

Amellett, hogy vízumra van szükségem, és kénytelen vagyok megérkezni a Survival Art Review-hoz, be kell vallanom, hogy kettős állampolgár vagyok, így jelenleg nincsenek vízumproblémáim. Abból a szempontból tudok beszélni, hogy megtapasztaltam a kerítés mindkét oldalát, hogy nem tudtam szabadon mozogni, aztán hirtelen megtehettem. Nem hiszem, hogy ugyanott tartunk, ahol negyven vagy harminc évvel ezelőtt, de még tíz évvel ezelőtt sem. Szerintem még az

olyan dolgok, mint a világjárvány is megmutatják, hogy szükségünk lehet egymásra, attól függően, hogy a világ mely részén vagyunk - nem számít, hogy hol vagyunk -, szükségünk lehet arra, hogy nálunk találjunk menedéket, nekünk pedig szükségünk lehet arra, hogy nálunk találjunk menedéket. Erre emlékeznünk kell, mindenekelőtt a határátlépéssel kapcsolatos bürokráciára.

A Survival Art Review izgalmas, más volt. Először jártam Európa ezen részén, és mindig felnyitja a szememet, ha más művészek tapasztalataiból tanulok valami újat. Átítatja a történelem, csak az, hogy hol vagyunk, a helyünk, az, ahogyan ti csináljátok a dolgokat, ami különbözik a miénktől. Az agyamban máris az jár, hogy „Ó, azt hiszem, ezt meg tudnánk ismételni”. Érdekes módon az archívumokból és a Zambia és Lengyelország közötti kapcsolatokból is találok kapcsolatokat és inspirációt. A legutóbbi könyvemben, amelyet most írtam, rengeteget kellett kutatnom a zambiai függetlenség történetével kapcsolatban, amely a kutatás szempontjából az 1940-es évek és 1964 között játszódik, és érdekes módon elég sok információ van a lengyel menekültekről, akik az akkori Észak-Rodéziába érkeztek. Találtam információkat a múltban létező falvokról, amelyeket mindkét országban, azt hiszem, Tanzániában és Zambiában hoztak létre számukra, hogy ott maradhassanak. Szóval számomra mindig is ott volt ez a kapcsolat, hogy vajon mi történne, ha megosztanánk vagy megvitatnánk, vagy

megkeresnénk ezeket a lengyel családokat. Következésképpen, történelmi szempontból érdekes itt lenni, mivel ez a tudás ott van a fejemben.

Narráció 4

a művészeti világ ökoszisztémája önmagában is hiányosságokat mutat

A nevem Lilian Hippolite Mushi, a Nafasi Art Space igazgatója vagyok, székhelyem Dar es Salam, Tanzánia. A Nafasit 2007-ben alapította egy művészekből, akadémikusokból és professzorokból álló csoport, akiknek egyszerűen csak szükségük volt egy olyan térre, ahol együtt alkothatnak. Ez volt tehát az alulról építkezés, majd 2008-ban hivatalossá vált és bejegyezték civil szervezetként. Ettől kezdve tehát pályázhattak finanszírozásra és kezdeményezhettek projekteket. A Nafasi egy szuahéli szó, amelynek két jelentése van: helyet jelent, tehát egy hatalmas teret, ahová a művészek bejöhetnek és dolgozhatnak, de egyben lehetőséget és esélyt is jelent. Leginkább feltörekvő művészeket, vizuális és előadóművészeket, valamint fiatalokat és hátrányos helyzetű alkotókat támogatunk. Programjaink részét képezi az is, amit Nafasi Akadémia néven hoztunk létre, egy alternatív tanterv a kulturális szektor képviselőinek képzésére. Három galériánk van - egy állandó, egy forgó és egy nyilvános galéria -, a vizuális oldalon pedig van egy rezidenciaprogramunk, amelynek keretében minden októberben felhívást teszünk közzé rezidens művészek számára, és ösztönözzük a nemzetközi művészek jelentkezését. Támogatjuk az előadóművészetet, a zenészeket,

táncosokat és DJ-eket is. Nemrégiben létrehoztuk a Digitális Akadémiát és a Filmklubot, ahol rövid kísérleti filmeket készítünk.

Művészi háttérrel rendelkezem, festészetből és szobrászatból diplomáztam.

Londonba mentem tanulni, és amikor ott voltam, feltettem magamnak a kérdést:

vajon túl fogok-e élni művészként? Miután visszatértem Tanzániába, egy ideig

tervezőként dolgoztam, felhasználói élménytervezőként, üzleti tervezőként,

marketinggel és stratégiával foglalkoztam. A világjárvány után megnyitottam a

saját cégemet, amely tervezési szolgáltatásokkal foglalkozik. Nehéz meggyőzni a

vállalatokat, hogy ezt tegyék, de tudod, kitaláltuk a módját. Szóval, amikor

kiléptem az állásomból, és saját stúdióba kerültem, elkezdtem azon gondolkodni,

hogyan tudnék visszatérni a művészet világába, a kultúrába. Mostantól nem

foglalkozom hivatásszerűen művészettel, csak magamnak csinálom, de

elkezdtem kitalálni, hogyan tudnék a tanzániai művészeti ipar szolgálatába állni,

amely még nagyon fiatal. Véletlenül nyílt meg a Nafasi szerepe.

Számunkra ez egy nagyszerű lehetőség, a művészeim számára - én az én

művészeimnek hívom őket -, mert gyakran nehézségekbe ütközik a Tanzánián

és Afrikán kívüli rezidencia-lehetőségek biztosítása, különösen a vízum

megszerzése. A művészetek jövője szempontjából fontos, hogy mindenféle

csereprogramot fejlesszünk és folytassunk, és egy ilyen partnerség, mint amilyen a Deconfininggal van, nagyon sok örömet okoz nekem. Alig várom, hogy végigmenjek ezen a folyamaton, és hogy megkönnyítsem a művészek Lengyelországba érkezését, és persze fordítva is.

Számomra Tanzániában a művészeinknek több alapvető problémájuk is van. Először is, az általános oktatáshoz való hozzáférés, ez a művészek számára probléma, ezért hoztuk létre az Akadémiát. Másodsor, a művészeti világ ökoszisztémája önmagában is hiányos - tehát vannak művészek, de nincsenek alkotók vagy művészeti menedzserek, ezért a művészek csak léteznek és termelnek, és utána nem tudják, mit tegyenek. Következésképpen ezt a rést be akarjuk zárni, ami azt jelenti, hogy egy másik problémával is foglalkoznunk kell, ami a művészeinkkel van, például az új hazai és nemzetközi piacoknak való kitettséggel, és hogy ezt a célt a digitális térben szolgáljuk, létrehoztunk egy alkalmazást, amely elérhető az App Store-ban. Ott lehet megvásárolni a Nafasi művészeink által készített műveket. Munkáink és az általunk készített kiállítások megtekinthetők a nafasiartspace.org weboldalunkon vagy a Google Arts and Culture platformján, ebben a minőségünkben megpróbáljuk ezeket a digitális platformokat a művészek rendelkezésére bocsátani, hogy hozzáférjenek új piacokhoz, más művészekhez, új információkhoz és magához a művészeti világhoz (ennek digitális szférájára összpontosítva).

A másik kihívás, amivel szerintem meg kell küzdenünk, az a gondolat, hogy egyáltalán meg tudnak élni és meg tudnak élni a művészetből. Ahhoz, hogy ezt a célt elérjük, képezhetjük magunkat, és rendelkezhetünk egy briliáns elmével, azonban a kitartás és a mentorálás hiányzik a művészeti közösségből, ami azt eredményezi, hogy a művészek könnyen feladják, és valami mással foglalkoznak. A Digital Lab révén mi is próbálunk kísérletezni a művészet megőrzésének médiumaival. Többek között 3D szkennerekre és 360 kamerákra próbálunk pénzt gyűjteni, hogy az emberek valós időben láthassák és láthassák a kiállításokat. Nemrég fejeztük be a partnerséget egy professzorral, aki 3D nyomtatással foglalkozik, hogy megtanítsuk ezeket az új médiumokat a művészeknek, hogy aztán másképp tudják megőrizni és bemutatni a munkáikat. Természetesen vannak olyan emberek, akiket a mesterséges intelligencia is érdekel, de ez egy külön beszélgetés, amit szintén meg kell előbb értenünk.

Először is, a Deconfining projekt még számunkra is egy tanulási folyamat formáját ölti, ugyanúgy, ahogyan a digitális művészet is kísérletként jött létre. Remélem, hogy a művészekkel való foglalatosságból, és természetesen a Deconfining partnereinek köszönhetően a művészek munkái is megszületnek majd. Ezen kívül remélem, hogy ez egy olyan keretet is kap, amelyből kiderül, hogyan tudjuk továbbfejleszteni a Digitális Laborunkat. Fantasztikus, hogy van

egy tér és mindez a technológia, de ha maguk a művészek nem érdeklődnek iránta, akkor a legnagyobb aggodalmam az, hogy lesznek-e olyan művészek, akik eléggé érdeklődnek ahhoz, hogy használni akarják a tereket. Remélhetőleg azonban némi lendületet fogunk nyerni, különösen a fiatalabbak, a feltörekvő művészek körében.

Szerencsés vagyok, hogy Lengyelországban jártam, mert a folyamat, amelyen keresztülmentem, hosszú volt, de végül sikeres. A vízumeljárás utolsó szakasza az, hogy időpontot kell foglalni, kitölteni egy nyomtatványt, és már mehetsz is. Azonban ez az időpontkérés gomb soha nem működik, négy hétig nem működött. Minden egyes nap vagy én vagy a kollégám megnéztük, hogy van-e szabad időpont. Végül kezdetben én magam is közvetlenül a konzulnak írtam e-mailek, igaz, és nem kaptam választ. Karolinával vettük fel a kapcsolatot, hogy segítsen nekünk a tanzániai konzulátussal való kapcsolatok szintjéről véglegesíteni az egész folyamatot. Bosszús voltam, már-már traumatizálva, magyarázkodtam, hogy „Srácok, nem akarok megtámadni semmit, nem megyek oda semmi rosszért, ez olyan, mint egy projekt, egy fontos projekt, igaz ugye? Egy fontos projekt nemcsak a tanzániai művészek, hanem a lengyel művészek számára is, ez egy fontos csereprogram”. Néhány kérdés annyira megdöbbenő volt számomra - „Felismerik?”. - kérdezték - „A lengyelországiak is elismertnek találják téged?”. - kérdezték. Elismernek a családban, elismernek a

szervezetemben, elismernek az országomban is, mint személyt, mint embert. Végül sikeresen megkaptuk a vízumot, de a repülőtéren további nehézségek merültek fel.

Körülbelül fél órán keresztül mentünk végig a bevándorlási eljáráson, ahol kérdezősködtek - „Mit csinálunk?” „Hová megyünk?” „Hol van ez a levél?” „Hol fogunk lakni?” „Ki visz oda?” „Miért mentek oda?” „Miért fontos ez?” Én pedig azt mondom: „Egyszerűen csak el akarok menni és meg akarom tapasztalni Lengyelországot, mint kulturális munkás, és ez a fajta csere fontos”. Tudom, hogy ez nem mindig tökéletes, tudom, hogy a vízumeljárások és a nemzetközi együttműködés nem mindig tökéletes. Még mindig ki kell alakítani a megfelelő cselekvési mechanizmusokat (különösen, mivel kevés van belőlük, és az interkontinentális kulturális projektek újdonságot jelentenek az országom számára), de nem mehetünk mindig azzal, hogy „A határokon átnyúló rendszer és a hatóságok csak úgy vannak”, ugye?”? Nem kellene, hogy így legyen. De igen, bonyolult élmény volt Lengyelországba érkezni.

Éppen mielőtt idejöttünk volna, megnyitottunk egy kiállítást a Nafasiban, ahol körülbelül egy hetet töltöttünk azzal, hogy előkészítsünk egy tökéletes fehér falat, négy fal tiszta fehérséget, hogy a munkáinkat a falra akaszthassuk. Aztán

idejöttünk, hogy lássuk, a Survival Art Review egy villamosdepó terében zajlik. Ez izgalmas. Azt az ötletet vittem vissza a Nafasiba, hogy a teret úgy kell venni, ahogy van, nem kell és nem is szabad fényes falakra helyezni. Szép, tiszta, de nem változtat semmin, és nem provokál túl sok beszélgetést. Szerintem megnyitja az ember önmagát egy új közönség felé, amit össze tud gyűjteni. Ez azt jelenti, hogy elfogadjuk, hogy hol vagyunk, hogyan vagyunk, és azt a teret, amelyben működünk - ez az, amit igazán szeretnék tanulságként magammal vinni.

A művészet mint találkozás - lüktető kategóriák a narratívákban

A fenti elbeszélésekben a művészet olyan találkozásként jelenik meg, amely lehetővé teszi az új tapasztalatszerzést és az új felé való nyitást azáltal, hogy felöleli azt, hogy hol vagyunk, kik vagyunk és azt a (természetes, kontextuális) teret, amelyben mozgunk. A ma rendelkezésünkre álló kommunikációs formák sokasága - például azáltal, hogy az egykori gyárak vagy középületek terét művészi háttérként használjuk, és az ellenkezőjét tesszük, például digitális múzeumot hozunk létre a nem fizikai terekben, vagy digitális technológiákat használunk a tudás archiválására - lehetővé teszi egyrészt, hogy belépünk a kulturális örökség voltának és alkotóinak lezárásához vezető utakra, másrészt

pedig, hogy a régi (mítoszokkal, legendákkal, az egykori pompa történetével terhelt) térben megnyíljunk az új felé. A digitális korban a népszerűsítés és legitimálás révén a fényképek, kollázsok, street art, irodalom, videoművészet és szimbólumok a világ szinte minden szegletébe eljutnak, és a művészeteken keresztül a tudás megosztásának üzenetét hordozzák. „A digitális korszak eszközöket és platformokat biztosított számunkra, hogy ugyanazt a munkát végezhessük, és megugorjuk azt, hogy tégláról téglára felépítünk valamit, hogy képesek legyünk elvégezni azt a munkát, amit mi végzünk.” Samba

Az internet, a digitalizáció és a mesterséges intelligencia kora azt jelenti, hogy a művészek és alkotásaik szabadon átléphetik a határokat, mozoghatnak, cserélhetnek és párbeszédet folytathatnak, még akkor is, ha otthon maradnak. A kísérletezésre nyitott, a valós és a virtuális világra kiterjedő művészet nem fogad el semmilyen korlátot. Éppen ellenkezőleg, ez egy médium - a szabadság közvetítője és a művész és a közönség fejlődésének lehetősége. Nemcsak a tanulás és a másokról és világukról való hasznos ismeretszerzés folyamatát feltételezi, hanem azt is, hogy a már meglévőt finomítsuk, a hiányzót hozzáadjuk, és a narratívákon, a technológián és a téren keresztül részeire bontjuk.

A művészet újszerűen zajlik a digitális terekben, alkalmazásokat, 3D szkennereket, 360-as kamerákat, digitális és online platformokat használva, így

az emberek valós időben férhetnek hozzá a kiállításokhoz, vagy olvashatnak és kommentálhatnak irodalmi szövegeket, és polemizálhatnak a szerzőkkel.

A kortárs művészeti világ ökoszisztémája a sokféleség, a sokszínűség és a dekolonizáció ökoszisztémája, amelyen keresztül a művészek a létet és a nemlétet, a világot és az univerzumot, a természetet és a kultúrát, a láthatót és a láthatatlant képviselik. A fenti elbeszélésekben a művészet a kapcsolatok megteremtése, valamint a közösség kategóriája, amely lehetővé teszi a (társ)részvételt és a fiatal művészek és alkotók felhatalmazását. Ily módon a művészet szerepe azt az örök igazságot foglalja magába, hogy mindannyian egy összekapcsolt világ vagyunk, és ez az összekapcsoltság a létezés minden dimenzióját áthatja (Morton 2010).

A találkozás biztosítása érdekében azonban nem szabad megfeledkezni az idézett elbeszélésekben említett akadályokról sem. Jelenleg sem az egyenlőség, sem a méltányosság nem szabály az EU/európai-afrikai kulturális kapcsolatokban. Ezért a Deconfining projekt célja, hogy a mai helyzet méltányosságának kérdését szélesebb körű vitára vesse (Mlandu, 2023). Hogy az egyik szerzőt idézzem ebben az elbeszélésben: „ha cseréről beszélünk, annak egyenlő platformon kell történnie: nem te teszel nekem szívességet, nem én teszek neked szívességet. Mindketten értéket képviselő dolgokat hozunk, és ezért az ezekhez való hozzáférésnek egyenlő téren kell lennie”.

HIVATKOZOTT MŰVEK

Mlandu, Ukhona Ntsali, Felhívás a kulturális mobilitási etikáról alkotott elképzelés átalakítására, *On the Move*, 2023.

Morton, Timothy. *Az ökológiai gondolkodás*. Harvard University Press, 2010.

Interjú Fifi Mboghóval, Interjúk a lengyelországi rezidenciát összefoglaló interjúk 2023 júniusában a 21st Survival Art Review során, Wrocław, 2023.

Interjú Lilian Hippolite Mushi-val, Interjúk a lengyelországi rezidencia összefoglalása 2023 júniusában a 21st Survival Art Review, Wrocław, 2023 során.

Interjú Natasha Omokhodion-Kalulu Bandával, Interjúk a lengyelországi rezidencia összefoglalása 2023 júniusában a 21st Survival Art Review, Wrocław, 2023 során.

Interjú Samba Yongával, Interjúk a 2023. júniusi lengyelországi rezidencia összefoglalása a 21st Survival Art Review, Wrocław, 2023 során.

Életrajzok

Urszula Markowska-Manista, PhD - kutató a kulturálisan sokszínű környezetben folyó oktatás és gyermekkor területén, interdiszciplináris terepmunkát végez különböző kontextusokban (Afrika szarvában, Közép-Afrikában, Közép- és Kelet-Európában, valamint a Dél-Kaukázusban). Munkája az inkluzív és részvételi megközelítésekre, a dekolonialista módszertanokra, az interklúzióra, a „nehéz tudásra” és az érzékeny témákra épül. Két évtizede tevékenykedik a társadalomtudományok területén, nemzetközi projekteket valósít meg, és lengyelországi és németországi egyetemeken tölt be pozíciókat. 2016-2021 között a nemzetközi MA Childhood Studies and Children's Rights (MACR) program igazgatója (FU Berlin 2016) és társigazgatója (2017-2021 FH Potsdam) volt, 2017-2018 között pedig a Maria Grzegorzewska Egyetem UNESCO Janusz Korczak tanszékének vezetője. Jelenleg a Varsói Egyetem (Neveléstudományi Kar) kutatója és adjunktusa. Publikációi között szerepelnek könyvek, köztük a *Konkultura: Wymiary uczestnictwa w kulturze młodych imigrantów z Ukrainy w Polsce* (társszerző, 2020) és *Non-inclusive education in Central and Eastern Europe: Comparative studies of teaching ethnicity, religion and gender* (társszerkesztő, 2022), valamint folyóiratcikkek és könyvfejezetek a Sage, Routledge, Springer és mások számára. A Bloomsbury

Kiadó regionális szerkesztője a Gyermekkor és ifjúság témakörben. Tudományos tevékenységéért 2015-ben Polityka-díjat kapott.

Natasha Omokhodion-Kalulu Banda nigériai és jamaikai származású zambiai. Novellái számos kiadványban jelentek meg, többek között a „Short Story Day Africa 2018” című lapban a Door of No Return (Nincs visszatérés) című folyóiratban, amelyet portugálra fordítottak a brazil Periferias folyóirat számára. Legutóbbi novellája, a Her Sweetie, Her Sugarcane (Édesem, cukorkám) a Harper Via 'Reflections' című antológiájában jelent meg. A Curtis Brown Creative fekete íróknak szóló áttörő kurzusának végzett hallgatója, és a londoni Kingston Egyetem kreatív írás MA-jelöltje. Első könyve, a No Be From Hia 2019-ben a Graywolf Africa Press döntőjébe került. Zambiában jelent meg, majd Dél-Afrikában és Kanadában is piacra került, és az Egyesült Királyságban a Legend Press kiadónál fog megjelenni. 2022-ben az Afritondo Prize zsűrijének tagja volt, és a lusakai Alliance Française elnökségi tagja.

Karolina Bieniek az ART TRANSPARENT Alapítvány igazgatója, a társadalomtudományok doktora, a külpolitika és a kulturális diplomácia szakértője. Több mint 2 millió euró értékű munkaszervezési és projektirányítási tapasztalattal rendelkezik, beleértve több tucat regionális, nemzeti és nemzetközi

szintű kulturális és szociális vállalkozást. Különös figyelmet fordít a fenntartható európai-afrikai kapcsolatok kiépítésére. Társszervezője volt az Európai Kulturális Kongresszus rendezvényeinek, és társszerzője volt Wrocław pályázatának a 2016-os Európa Kulturális Fővárosa pályázaton. A TANDEM nemzetközi kulturális menedzserprogram és a BASECAMP Kelet-Európa és Közép-Ázsia 2021 School of System Change végzőse, a „30 kreatív wroclawi 2017” verseny győztese, 2021-2023 között a Bosch Alumni Network közép-európai koordinációs csoportjának tagja volt. A Lengyel Köztársaság elnöke a kultúra és a művészet előmozdítása érdekében végzett tevékenységéért a Bronz Érdemkereszt kitüntetésben részesítette.

Paulina Brelińska-Garsztka a poznaí Művészeti Egyetemen szerzett mesterdiplomát kurátori és művészeti intézmények támogatásából, valamint bachelor diplomát művészeti kritikából és művészeti támogatásból. Szabadúszó független művészeti kritikus és csoportos, egyéni vagy nemzetközi kiállítások (Lia Kimura, Arnis Aleinikovas, Laura Adel), valamint művészrezidenciák kurátora. Együttműködött nemzeti és nemzetközi kulturális intézményekkel kiállítások, konferenciák, szimpóziumok és workshopok szervezésében, pl. MBWA Leszno, Galeria Sztuki Wozownia, Kaunas Biennále. A CBA Collective tagja (Zofia Reznikkel és Zofia Małkowicz-cal együtt), amely a közép-európai művészeti kutatási perspektívákra összpontosít. Nemzetközi projektek

koordinátora a Wrocław-i Kulturális Intézetben, ahol a rezidens művészek programjáért és nemzetközi projektekért felelős. A Magazyn SZUM, Notes na 6 Tygodni, e-Czas Kultury, Zeszyty Artystyczne, Format, Artluk, Rynekisztuka.pl és XIBT Magazine című folyóiratokban megjelent szövegek szerzője.

Kamil Kawalec kulturális animátor, szakíró, kulturális szakértő. Találkozók és zenei rendezvények kurátora és koordinátora. A ZAKŁAD magazin társalapítója és szerkesztője. A wrocław-i polgármester művészeti ösztöndíjának kétszeres kitüntetettje a kultúra és az irodalom támogatásáért. A WARTO 2021 díjra jelölték a Reguły Gry című antológiáért, amelyet a wrocław-i fiatal költői közösségnek szenteltek. A Duży Format Alapítvány 10. pályázatának döntőse (2022) egy debütálásért, amelynek eredményeként megjelent a Wieża Gabba című verseskötet.

Shilika Chisoko író, jelenleg a Stellenbosch Egyetem angol szakán végez mesterképzést. Kutatásai középpontjában a kortárs zambiai női novellák és az online szubkultúrák állnak. Különösen érdekli, hogy az egyének hogyan reprezentálják magukat online, és hogyan kérdőjelezik meg az uralkodó narratívákat.

Chiteu Kasongo az EasyZambia alapítója, egy olyan kezdeményezés, amely a fiatalokat támogatja a fenntartható fejlődés érdekében Livingstone-ban, Zambia turisztikai fővárosában. Fő célja a környezeti műveltség és a természetvédelem előmozdítása, összhangban az ENSZ fenntartható fejlődési céljával (SDG 13: Éghajlatvédelmi fellépés). Az EasyZambia különböző csatornákat - előadásokat, költészetet, drámát és művészetet - használ az éghajlatváltozással és a biológiai sokféleség védelmével kapcsolatos tudatosság növelésére.

Karolina Marcinkowska antropológus (PhD - Varsói Egyetem, Lengyelország), 2007 óta hivatásszerűen foglalkozik antropológiai kutatásokkal, elsősorban a Szaharától délre fekvő afrikai országokban (legújabb témái: a test antropológiája és Ruanda gyarmatosítás előtti történelme) és interkulturális oktatással (az AFRICA REMIX kezdeményezés alapítója - <https://africaremix.wordpress.com/>), a Lengyel Tudományért Alapítvány projektkoordinátora, előadó a varsói Etnológiai és Kulturális Antropológiai Intézetben, a krakkói Interkulturális Tanulmányok Intézetében, a Nyílt Egyetemen és számos más kulturális intézményben. Kurátorként dolgozott a Musée d'Ethnographie de Genève-ben, a varsói Néprajzi Múzeumban, valamint a varsói Kortárs Művészeti Központban (El Hadji Sy szenegáli művész rezidenciája) és a varsói Modern Művészeti Múzeumban (kiállítása: After Year Zero. Univerzális képzelet - Az együttműködés földrajzai). Humanitárius és oktatási projekteken vesz részt: a

közelmúltban Ruandában, Ghánában (lengyel humanitárius segély), Kenyában, Madagaszkáron (doktori kutatás).

Dr. Mwaka Siluonde a dél-afrikai Szabad Állam Egyetemén szerzett

PhD-fokozatot angol nyelvből a Humanities Merit Bursary ösztöndíj segítségével.

A Zambiai Egyetemen szerzett bölcsészdiplomát pedagógia szakon, valamint irodalomtudományi mesterdiplomát. Négy évig tanított angol nyelvet és irodalmat középiskolai szinten, mielőtt a Mulungushi Egyetemre került, ahol angol irodalmat és médiatudományt tanít. Kutatóként, előadóként és kreatív íróként érdeklődése Zambia és az afrikai posztkoloniális irodalom, kultúra és művészet körül forog. Különösen érdeklik a dekolonizációról, a kulturális identitásról, a nőkről, az oralitásról, a transznacionalitásról, a migrációról, valamint a múlt és a jelen közötti párbeszédéről szóló beszélgetések. Szenvedélyesen szereti az archív, bennszülött és történelmi elbeszélések újragondolását, hogy olyan történeteket hozzon létre, amelyek szerinte kulcsfontosságúak a kulturális identitás és egység előmozdításában.

Suzyika Nyimbili a dél-afrikai University of the Free State doktori kutatója, a zambiai Hub Theatre Company alapítója és 2018-ban Mandela Washington ösztöndíjasa. Doktori kutatásának középpontjában a kulturális képességek, a

felsőoktatás és az emberi fejlődés áll. Suzyika drámaíró és színházi alkotó is, aki élen érdeklődik az afrikai történelem, politika és emlékezet körüli kutatások és előadások létrehozása iránt.

Klara Ana Rosa (Wojtkowska) zenész, rendező, író, mesemondó/színész, tanár és hagyományos szertartásvezető. Munkája a szertartás-rituális színház körül forog, a zene, a bölcsesség és a látomások felhasználásával új és élő történeteket és szertartásokat készít. Ő a Mhondoro Dreams Productions alapítója, amely 2020-ban elkészítette a lengyel-zimbabwei NZARA-HUNGER című filmet - amelyet 2021-ben a rangos lengyelországi Gdynia Filmfesztiválon vetítettek. Ő a szerzője a Wild Medicine című könyvnek: Utazás Zimbabwébe, szertartásszínház: Mystical Texts for the Human and Non-Human Worlds, Będziemy się za was Modlić: z Polski do Zimbabwe Ścieżkami Przodków, 'Teatr Ceremonii: Opowieści dla Ludzi i Przodków", valamint különböző zenei albumok, köztük a Moon Songs for Elephants és a BANGIZA 1+2. Munkássága hidat képez Zimbabwe és Lengyelország között, valamint azon túl, és ő az éves mitológiai Nyamatsatse Fesztivál igazgatója is. További információk: www.nyamatsatsefestival.org és www.klaraanarosa.org.

Kiadó

Társkiadó

CÍM

Szerkesztők

SZERZŐK

Szerkesztőség

Fordítás

Grafikai tervezés

Szerzői jogok

ISBN

Art Transparent
Fundacja Sztuki Współczesnej
ul. Ofiar Oświęcimskich 1/2,
50-069 Wrocław
fundacja@arttransparent.org www.arttransparent.org

Pro Progressione Kft.

A közelség és távolság narratívái Közép-Kelet-Európából és Délkelet-Afrikából -
egy multikontextuális patchwork

Urszula Markowska-Manista, Natasha Omokhodion-Kalulu Banda

Karolina Bieniek, Paulina Brelińska-Garsztka, Shilika Chisoko,
Chiteu Kasongo,
Kamil Kawalec,
Karolina Marcinkowska, Urszula Markowska-Manista, Mwaka Siluonde,

Nyimbili Suzyika,
Klara Wojtkowska

Ian Maloy

Karol Waniek

Oleg Šuran

cc by-nc-nd 4.0 deed

978-83-960088-7-9

Wrocław 2023

PARTNERSÉG

Társfinanszírozási jegyzetek

Támogatók:

Pro Progression (Hungary),
ART TRANSPARENT (Poland),
Nafasi Art Space (Tanzania),
Women's History Museum (Zambia)

Project "Deconfining arts, culture and policies in Europe and Africa (deconfining)" co-funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (eacea). Neither the European Union nor eacea can be held responsible for them.

A "Deconfining Arts, Culture and Politics in Europe and Africa" (Művészet, kultúra és politika dekolonizálása Európában és Afrikában) című feladat

társfinanszírozója a minisztérium

a Kulturális és Nemzeti Örökségvédelmi Minisztérium a Kultúrafejlesztési Alapból - egy állami célú alapból, a Promesa dla Kultury program részeként.

A Bosch Alumni Hálózat tagjai

1 Adenekan és Cousins átfogóan írtak azokról a lehetőségekről, amelyeket az online írói tér nyújt a kortárs írók számára Adenekan, Shola és Helen Cousins. Afrikai novellák és az online írói tér. A posztkoloniális novella: Contemporary Essays. London: London: Palgrave Macmillan UK, 2013. 19 Adenekan, Shola és Helen Cousins. Az afrikai novellák és az online írói tér. The Postcolonial Short Story: Contemporary Essays. London: Palgrave Macmillan UK, 2013. 199-213.9-213.

2 A hivatkozást úgy idézzük, ahogyan a szerzők írták.

3 Úgy idézve, ahogyan a szerzők írták.

4 <https://seeinghandsrwanda.org/>

5 A „zmasowany” szó két különböző jelentésére utaló szójátékot használva: „masszázst kapó személy” és „masszív”, így neveztem el otthonos wellness-központomat „Zmasowany Atak spa”-nak, ami lefordítható „Massive Attack spa”-nak és „Támadás masszázss nyújtásával - spa”-nak is.

6 Bessel van der Kolk, The Body Keeps the Score. Mind, Brain and Body in the Transformation of Trauma, Penguin. London, 2015.

7 Figyelemre méltó itt a gyengédség szó - „czulość”, „czuły” - virágzó népszerűsége a lengyel nyelvben és a közelmúlt kulturális kontextusában. Sejthető, hogy e szó visszatérése a 2018-as irodalmi Nobel-díj nyertese - Olga Tokarczuk - által tartott előadás címének tulajdonítható: The Tender Narrator (A gyengéd narrátor) (a teljes előadás online elérhető a Nobel-díj honlapján: <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2018/tokarczuk/lecture/>) Tokarczuk számára a czulość a gyengéd érzékenység egy nagyon sajátos fajtája, „spontán és önzetlen; messze túlmutat az empatiság társézésen” - magyarázza Eliza Kacka az Academia PAN online folyóiratban. (https://journals.pan.pl/Content/118837/PDF/04-07_Kacka_ang.pdf). Nem sokkal azután, hogy Tokarczuk lett az ötödik lengyel irodalmi Nobel-díjasunk, egy

pszichológus, Natalia de Barbaro könyve jelent meg (szó szerinti fordításban:) A tender guide. A woman's way to herself (A gyengéd útmutató. Egy nő útja önmagához) (Czuła przewodniczka. Kobięca droga do siebie, wyd. Agora, 2021) több mint divatossá vált az önismerethez és önérvényesítéshez vezető utat kereső nők körében.

[8 https://kultura-regionow.pl/jakie-zrodlo-taka-woda](https://kultura-regionow.pl/jakie-zrodlo-taka-woda) / 20.10.2021 – Symbolika wody w wybranych kulturach Afryki, tematikus fórum: [Jakie źródło, taka woda. Kapłanki, czarodziejki, kusicielki](#) / VII Kongres Kultury Regionów w Nowym Sączu

[9](#) (in:) Henry John Drewal, Mami Wata: Arts for Water Spirits in Africa and Its Diasporas, ed. by the Museum of Cultural History, U.S., 2008

[10](#) A „Mama Say Make I Dey Go, She Dey My Back” című előadás felvétele Jelili Atiku előadásában az 57. Velencei Nemzetközi Művészeti Kiállítás előzetesén, az Arsenale-ban, 2017. május 12-én - megtekinthető a Biennale csatornáján: <https://www.youtube.com/watch?v=HksbgVJ5KuE>

[11](#) Az én hozzájárulásom a projekt eredményéhez a fejezet volt: Beszélő örökség: A gyarmatosítás előtti Ruanda a mai Ruanda szemszögéből, az Every Day Life in Early Colonial Ruanda-ban. Betekintések német és lengyel forrásokból, Klaus Bachmann Karolina Marcinkowska, Joanna Bar és Marius Kowalak közreműködésével, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2020, 9-29. o. Elérhető az OpenAccessben: <https://tiny.pl/99j31>

[12](#) A múlt újratemtése. A Tromba-kultusz Madagaszkáron című könyvem, ami a doktori disszertációm alapján készült (Od-tworzyć przeszłość. Kult czumba na Madagaskarze, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2016).

[13 http://en.sexpositiveinstitute.pl/about-us/](http://en.sexpositiveinstitute.pl/about-us/)

[14](#) Hanna Rydlewska, Marta Niedźwiecka, Slow sex. Uwolnij miłość, Agora, 2021

[15](#) A Paulina Januszewska által Marta Niedźwieckával készített interjúból, Kto nam zepsuł seks? Nie tylko Kościół i kapitalizm, 2021.04.17, <https://krytyka.polityczna.pl/nauka/psychologia/kto-nam-zepsul-seks-nie-tylko-kosciol-i-kapitalizm/>

[16](#) Alexander Lowen, Bioenergetyka. O tym, jak poprzez ciało leczyć problemy umysłu, Centrum pracy z ciałem, Koszalin, 2011.

[17](#) Ewa Wanat, Pieprzyć wstyd. Historia rewolucji seksualnej, Filtry, 2022.

[18](#) Jess Zimmermann, Kobiety i inne potwory. Tworzenie nowej mitologii, Czarne, 2023, fordította Hanna Pustuła-Lewicka.

[19 https://plejada.pl/newsy/dorota-maslowska-w-poruszajacym-przemowieniu-mowi-o-antykobiecej-kulturze/8c09zvf](https://plejada.pl/newsy/dorota-maslowska-w-poruszajacym-przemowieniu-mowi-o-antykobiecej-kulturze/8c09zvf)

[20](https://krytykapolityczna.pl/kultura/muzyka/lukasz-lachecki-dorota-maslowska-literatura-muzyka-glos-kobiet-meska-przemoc/) Interjú Dorota Masłowskával, készítette Łukasz Łachecki, February 04, 2023 <https://krytykapolityczna.pl/kultura/muzyka/lukasz-lachecki-dorota-maslowska-literatura-muzyka-glos-kobiet-meska-przemoc/>

[21](#) A képzőművészetnek a nőket szexuális tárgyként való bemutatásának módja a témája a Brainwashed: Sex-Camera-Power (2022) című, nemrég bemutatott dokumentumfilmnek. A szerző - Nina Menkes - a hollywoodi ikonikus filmek többségében látható domináns és erőteljes férfi tekintetet (a kifejezést Laura Mulvey alkotta meg a mára ikonikussá vált „Visual Pleasure and Narrative Cinema” című 1975-ös esszéjében) mutatja be.

[22](#) “Zdobyłam się na odwagę, kupiłam seksualne gadżety na wagę, nie ważne, że używane, w bardzo dobrym stanie, tanie. (...) Dość już mam czekania, potrzeba mi wyuzdania (...) Otwieram klatkę tam sąsiadki, pytają się co mam w siatce, kłamię że ziemniaki lecz wystają seksualne zabawki! Popłoch w całej klatce, powiedzą ojcu matce, lecz ja wstydu nie czuję, dziś w kosmos odlatuję – nara! (...) Au Revoir kutasy, miau miau”, www.youtube.com/watch?v=AOS3xAUNUko, April 23 2023

[23](#) Niko Graczyk, Od nowej Doroty ma się w brzuchu motyle. Niektórych mdli, innych ściska za gardło, noizz.pl/muzyka/polska-niegotowa-sluchalismy-nowej-plyty-doroty-maslowskiej/49hbnwt, April 23 2023.

[24](#) Michalina Wysłocka, Sztuka kochania, Agora, 2016, 28.

[25](#) Sezin Koehler, Pussy Bites Back: Vagina Dentata Myths From Around the World, www.vice.com/en/article/payq79/pussy-bites-back-vagina-dentata-myths-from-around-the-world, May 9 2023

[26](#) Monika Strzępka, Reżyserka w teatrze, in: Didaskalia 169/170, June-August 2022

[27](#) Daniel Tilles, Varsói színházigazgatót elbocsátották a „radikális feminizmus” és az arany vagina szobor miatt, 2022. november 25., online: notesfrompoland.com/2022/11/25/warsaw-theatre-director-dismissed-over-radical-feminism-and-golden-vagina-sculpture/

[28](#) Közvetlenül e sorok írása utáni időszakban, április 26-án a varsói tartományi közigazgatási bíróság szerencsére visszavonta a Mazowieckie vajdaság határozatát, amely felfüggesztette Monika Strzępka igazgató vezetését a Teatr Dramatycznyban.

[29](#) Iwona Demko, Respect the vagina, iwonademko.pl/autorka/KMAG_30_Szacun_dla_waginy.pdf, May 9 2023.

[30](#) Magdalena M. Baran, Przypomnij mi kobiecość – wywiad z Iwoną Demko, March 8 2019, Liberté magazin online, liberte.pl/przypomnij-mi-kobiecosc.

[31](#) A Sacred Water egy 2016-os dokumentumfilm, amelyet Olivier Jourdain rendezett és készített.. <https://sacredwater-movie.com/>

[32](#) A témával foglalkozó számos cikk egyike a következő: Recovery After Genocide: In: Frontiers in Psychology, 2019. április 16., Sec. Psychology for Clinical Settings, Volume 10 - 2019 | Psychology for Clinical Settings, Volume 10 - 2019. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00637>

[33](#) A gukunáról szóló információk nagy részét - ha másként nem is fogalmaztam - magam gyűjtöttem össze a nőkkel folytatott informális beszélgetések során, akikkel Kigaliban és Butaréban találkoztam a 2019 novemberében végzett terepkutatásom során.

[34](#) Néhány beszélgetőtársam nagy különbséget észlelt a gukuna múltbeli hagyományos megközelítése és a mai, többnyire kommercializált változata között, amely a testvériség és a női örömök fokozása helyett egy konzervatív, patriarchális megközelítést támogathat.

[35](#) <https://www.amistades.info/post/il-gukuna-viaggio-tra-identit%C3%A0-e-ruoli-di-genero-nel-ruanda-contemporaneo>

[36](#) Jean-Luc Galabert, Les enfants d’Imana : histoire sociale et culturelle du Rwanda ancien, 2012, Izuba, Saint-Jean

[37](#) Mona Chollet, Wymyślić miłość na nowo. Jak patriarchy sabotuje relacje między mężczyznami a kobietami, fordította Jacek Giszczak, 2022, Karakter / Reinventing love. How the patriarchy sabotages heterosexual relationships?

[38](#) Mona Chollet, In defence of witches. The Legacy of the Witch Hunts and Why Women Are Still on Trial, St. Martin's Press, 2022. Polish edition: Czarownice. Niezwyciężona siła kobiet, Karakter, translated by Sławomir Królak, 2019

[39 https://www.nytimes.com/2022/03/08/books/review/mona-chollet-in-defense-of-witches.html](https://www.nytimes.com/2022/03/08/books/review/mona-chollet-in-defense-of-witches.html)

[40](#) Stuart Spencer, The Playwright's Guidebook: An Insightful Primer on the Art of Dramatic Writing, First Edition (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2002).

[41](#) Spencer Stuart is a playwright and author.
<https://www.sarahlawrence.edu/faculty/spencer-stuart.html>

[42](#) William Shakespeare, As You Like It, ed. Barbara Mowat and Paul Werstine (New York, N.Y: Washington Square Press, 1997), 83.

[43](#) A. Erll, Memory in Culture (Springer, 2016).

[44](#) David M. Gordon, "Rebellion Or Massacre? The UNIP-Lumpa Conflict Revisited," in One Zambia, Many Histories (Brill, 2008), 45–76.

[45](#) Gordon. Rebellion or Massacre?

[46](#) Suzyika Nyimbili, "Lenshina: The Bloody Truth" (The Hub Theatre Zambia, 2016).

[47](#) Yvette Hutchison, Dél-afrikai performansz és az emlékezet archívumai (Manchester University Press, 2013).

[48](#) Patrizia Violi, Landscapes of Memory: Trauma, Space, History (Peter Lang, 2017).

[49](#) Peter Burke, History as Social Memory, in Memory: History, Culture, and the Mind (Oxford: B. Blackwell, 1989), 97–113.

[50](#) Marvin Carlson, The Haunted Stage: The Theatre as Memory Machine (University of Michigan Press, 2003).

[51](#) Örkény Színház, “Ghetto Sheriff,” Örkény Színház, hozzáférés december 14. 2019, <https://www.orkenyszinhaz.hu/en/2012-09-17-12-53-31/repertoire?view=szinlap&id=1674>.

[52](#) Örkény Színház.

[53](#) Marshall McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man* (McGraw-Hill, 1964).

[54](#) Carlson, *The Haunted Stage*.

[55](#) Nigel Llewellyn, “Honour in Life, Death and in the Memory: Funeral Monuments in Early Modern England,” *Transactions of the Royal Historical Society* 6 (1996): 179–200, <https://doi.org/10.2307/3679235>.

[56](#) Spencer, *The Playwright’s Guidebook*.

[57](#) Gene A. Plunka, *Holocaust Drama: The Theater of Atrocity*, *Cambridge Studies in Modern Theatre* (Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press, 2009).

[58](#) Spencer, *The Playwright’s Guidebook*. p.10.

[59](#) Kelvin Kachingwe, “Two Historical Plays in Town,” *Newspaper, Zambia Daily Mail* (blog), April 7, 2018, <http://www.daily-mail.co.zm/two-historical-plays-in-town/>.

[60](#) Spencer, *The Playwright’s Guidebook*.

[61](#) Gearoid Millar, “Performative Memory and Re-Victimization: Truth-Telling and Provocation in Sierra Leone,” *Memory Studies* 8, no. 2 (April 1, 2015): 242–54, <https://doi.org/10.1177/1750698013519123>.

[62](#) Tanveer Ajsi, “Footprints without Feet: Theatre as Recourse to Collective Memory in Kashmir,” *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance* 28, no. 3 (July 3, 2023): 414–27, <https://doi.org/10.1080/13569783.2023.2230150>.

Hogyan tanultam imádkozni

Hogyan tanultam imádkozni

Impressum

Impressum

Ez a kiadvány a közelebbi és távolabbi világok megtapasztalásának, gondolkodásának és elbeszélésének összefüggéseit és távolságait kívánja átfogóbban megérteni és elméletileg kifejleszteni, amelyek helyei és terei művészi, tudományos és irodalmi potenciáljukat tárják fel. Olyan egyedi elbeszéléseket keresünk, amelyek dezorientálnak, dekolonizálnak és közelebb hozzák a tudást és a gyakorlatot.

2023